

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Tiina Paet

TSITAATSÕNADE HÄÄLDUSE ESITUS
“VÕÕRSÕNADE LEKSIKONIS”

Magistritöö

Juhendajad dr Hille Pajupuu
prof dr Urmas Sutrop

Tartu 2010

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Teoreetiline tagapõhi	6
1.1. Tsitaatsõnad eesti keeles ja eesti sõnaraamatutes	7
1.1.1. Tsitaatsõnad eesti keeles	7
1.1.2. Tsitaatsõnad eesti sõnaraamatutes	10
1.2. Tsitaatsõnad teistes keeltes ja teiskeelsetes sõnaraamatutes.....	16
1.2.1. Tsitaatsõnad soome keeles ja soome sõnaraamatus.....	17
1.2.2. Tsitaatsõnad inglise keeles ja inglise sõnaraamatus	18
1.2.3. Tsitaatsõnad saksa ja prantsuse võõrsõnastikes	21
2. “Võõrsõnade leksikoni” 8. trüki häälduse esituse põhimõtted	23
2.1. Muudatused häälduse esituses	23
2.2. “Võõrsõnade leksikoni” hääldusjuhend	24
2.3. Tsitaatsõnad “Võõrsõnade leksikonis”	25
3. Materjal ja meetod	27
3.1. Materjal	27
3.2. Meetod	28
4. Analüüs ja tulemused.....	31
5. Järeldused ja kokkuvõte.....	95
Kirjandus.....	102
Presentation of the pronunciation of unadapted foreign words and expressions (linguistic foreignisms) in the Estonian lexicon of foreign words (<i>Võõrsõnade leksikon</i>). Summary .	106
Lisa. Häälduskatse sõnad ja nende häälduse esituse võrdlus: ÕS 2006, VL 2006, EKSS 2009, VLi 8. trüki käsikiri.....	109

Sissejuhatus

Eesti keeles on tsitaatsõnad ja -väljendid puhtvõõrkeelsed keelendid ning neid kirjutatakse nagu võõrkeeles, kust nad on võetud. Hääldus on võõrkeeletähedane. Muust eesti tekstist eristamiseks tuleb tsitaatsõnad kirjutada teises, nt kursiivkirjas. Käänata tuleb neid ülakoma abil. (EKK: 76–77) Struktuurivõõruse skaalal on tsitaatsõnad kõige võõramad keelendid ja neis võib esineda võõrtähti. Tsitaatsõnu hääldatakse “Eesti keele käsiraamatu” järgi “vastava keele kombe kohaselt, mis erineb eesti omast” (EKK: 611).

Viimastel aastatel on eestikeelsetes tekstides tsitaatsõnade osakaal tunduvalt kasvanud, seetõttu on päevakorda tõusnud küsimus, kuidas neid ohtralt tarvitatavaid keelendeid hääldatakse. Tiina Leemets on täheldanud tsitaatsõnade osakaalu suurenemist ka sõnaraamatutes (Leemets 2003: 573).

Otsene vajadus ning huvi uurida tsitaatsõnu ja -väljendeid ja korrastada nende häälduse esitust tekkis “Võõrsõnade leksikoni” toimetamise käigus 8. trüki tarvis. Samuti tekitas küsimusi asjaolu, et tsitaatsõnade häälduse esitusel eesti ükskeelseis sõnastikes ilmneb mõningaid erinevusi.

Rääkides häälduse esitusest ingliskeelsetes sõnastikes, osutab James Hartman (2000), et erinevalt tähenduse ja ortograafia esitusest on häälduse märkimine sõnaraamatuis rajatud õhemale vundamendile, sest vastupidiselt seletusele ja kirja-pildile puuduvad pikaajalised kirjalikud allikad keelekasutajate tegeliku häälduse kohta. Seetõttu on häälduse kirjeldus paljus toimetaja töö tulemus. Vaatamata häälduse esituse problemaatilisusele otsitakse aga sõnastikest hääldust.

Kahjuks pole palju retseptsiooniuurimusi Eestis ilmunud sõnastike kohta, nii ei ole täpselt teada, kui palju otsitakse nt võõrsõnade leksikonist infot häälduse kohta. Madis Jürviste kirjutab oma magistritöös, et “Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006st” otsib sõnade hääldust 4% küsitletud keeleteoimetajatest (Jürviste 2010: 24). Teiste kasutajate hulgas pole sellist uurimust tehtud, samuti pole teadaolevalt uuritud “Võõrsõnade leksikoni” kasutajaid. Eeldatavasti on “Võõrsõnade leksikonist” häälduse otsijate protsent suurem.

Eesti Keele Instituudi keelenõuande elektroonilisest andmebaasist (sisaldab keelenõuküsimusi alates 1995. aastast) selgub, et tsitaatsõna pms ortograafiat, morfoloogiat ja vormistamist (tsitaatsõnana vs. mugandina) puudutavaid küsimusi on 566 ja tsitaatsõna hääldust puudutavaid küsimusi kõigest 51 (484 hääldusküsimusest). Et keelenõuande küsimused kajastavad suhteliselt hästi keelekasutajate probleeme, siis tundub, justkui ei tekitaks tsitaatsõnade hääldus raskusi.

Magistritöö eesmärk on uurida tsitaatsõnade hääldust eesti keeles. Töös püütakse selgitada tsitaatsõnade häälduseks märgitud häälduskuju ja tegeliku kasutuse suhet ehk seda, kas keelekasutajad järgivad sõnastikesse märgitud häälduskuju. Selleks püütakse leida vastus järgmistele küsimustele:

1. Kuivõrd kõrgharidusega eesti emakeelega keelekasutaja hääldab tsitaatsõna originaalkeele hääldusele lähedaselt?
2. Kuivõrd erineb eesti filoloogi ja muu kõrgharidusega keelekasutaja hääldus?
3. Kas testitav teab tsitaatsõna hääldusreeglit? Kas testitav hääldab tsitaatsõna reeglikohaselt originaalilähedaselt?

Leides vastuse neile küsimustele, peaks olema võimalik vastata omakorda praktilisele küsimusele, mis kujul on kõige otstarbekam esitada tsitaatsõnade hääldust eesti ükskeelseis üldkeele sõnaraamatuis (eelkõige “Võõrsõnade leksikonis”, aga ka “Eesti keele seletavas sõnaraamatus” ja “Õigekeelsussõnaraamat ÕSis”).

Töö analüüsiosa koostamisel on aluseks võetud 63 märksõna (52 neist on tsitaatsõnad ja -väljendid) “Võõrsõnade leksikoni” 7. trükist (VL 2006), “Eesti keele seletavast

sõnaraamatust” (EKSS), “Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006st” (ÕS 2006) ja “Võõrsõnade leksikoni” (VL) 8. trüki käsikirjast. Nimetatud allikate häälduse esitust võrreldakse omavahel ja katsete tulemustega. Tsitaatsõnade tegeliku häälduse selgitamiseks korraldasin häälduskatsed, mille eesmärk oli selgitada, kuidas testitavad tsitaatsõnu hääldavad. Vabamas kasutuses olen sageli märganud mугanenud hääldamist. Katsed aitavad selgitada tendentse tsitaatsõna häälduses ja seda, kas erandjuhtudel võiks esitada peale originaalhäälduse eesti mугandhääldused.

Magistritöö koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis selgitatakse töös kasutatavaid mõisteid ning püütakse luua käsitletavale probleemile teoreetiline tagapõhi. Vaadeldakse tsitaatsõna mõiste käsitlust ja häälduse esituse põhimõtteid eesti- ja teiskeelsetes sõnaraamatutes. Teises peatükis kirjeldatakse VLi 8. trüki häälduse esituse põhimõtteid ja muudatusi neis võrreldes 7. trükiga, ühtlasi esitatakse 8. trükis kasutusele võetava häälduse märkimise süsteem. Kolmandas peatükis antakse ülevaade kasutatud uurimismeetodist ja kirjeldatakse häälduskatseid. Neljas peatükk sisaldab analüüsi ja tulemusi. Järgnevad järeldused ja kokkuvõtte viiendas peatükis. Lisas esitatakse häälduskatse sõnade esituse võrdlus eri eesti sõnastikes.

Analüüsi allikatena kasutatakse “Võõrsõnade leksikoni” (2006), “Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006t” ja “Eesti keele seletavat sõnaraamatut” (2009) ning “Võõrsõnade leksikoni” 8. trüki käsikirja. Võõrkeelsetest sõnaraamatutest on materjali allikatena kasutatud järgmisi: soome ükskeelne sõnastik “Suuri sivistyssanakirja” (2000), inglise ükskeelne sõnastik “Shorter Oxford English Dictionary” (2007), saksakeelne “Duden. Das grosse Fremdwörterbuch. Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter” ning prantsuskeelsed “Dictionnaire des Mots d’origine étrangère”, “Larousse pratique. Dictionnaire du français au quotidien.” ja “Le petit Robert de la langue française”.

Avaldan tänu Eesti Keele Instituudi peakeelekorraldajale Peeter Pällile ja katsetes osalenutele.

1. Teoreetiline tagapõhi

Eesti keeles on püütud päritolu seisukohast jagada sõnu: **omasõnadeks**, siia alla kuuluvad nii põlissõnad kui ka laensõnad; **võõrsõnadeks**, siia alla kuuluvad keeles mугanemata või osaliselt mугanenud laensõnad, millel on kirjpildis võõraks peetavaid struktuurijooni (tähed *f, š, z, ž*; sõnaalguline *b, d, g*; pearõhk järgsilbil; tavatud häälikuühendid; järgsilbi *o*; järgsilbi pikad täishäälikud) ja **tsitaatsõnadeks**, mis on võõrkeelest eestikeelsesse teksti võetud sõnad (neis võib esineda võõrtähti).

Samuti on tarvitusel termin **rahvusvaheline sõna**, tähistamaks paljudes maailma või vähemalt ühe kultuuriareaali keeltes tuntud sõna. Erich Raiet (1966: 7) defineerib rahvusvahelisi sõnu kui mitmes mittesugulaskeeles olemasolevate sõnade kihti.

Tegelikult on siiski siinamaani jäänud eristamata täpne piir võõr- ja laensõnade vahel, nendib Eduard Vääri “Võõrsõnade leksikoni” 7. trüki eessõnas. Ka Merike Mägedi (2003) leiab oma magistrیتöös, et “.. võõrsõnade kategooria eristamisel on valitsemas kenake segadus” ja et võõrsõnadeks on eri aegadel ja eri autorite poolt peetud eri asju.

Juba 1966. aastal nendib samuti Erich Raiet, et termini *võõrsõna* rahvusvahelises kasutuses valitseb eriti suur segadus, ja kirjutab: “Pole kujunenud ühtlast tarvitusviisi neil, kes kõiki laenatud sõnu käsitlevad koos. Enamik uurijaid tarvitab .. terminit laensõna .. , osa autoreid aga võõrsõna. Selle tõttu on tänapäeval juba üldtunnustatud faktiks, et absoluutset piiri võõrsõnade ja laensõnade vahel pole. Üleminek on pidev, sujuv” (Raiet: 1966: 16–19).

Ehkki tänapäeval püütakse endiselt teha vahet võõr- ja laensõnade vahel, mõistab filoloogihariduseta eesti keeletarvitaja termini **võõrsõna** all arvatavasti siiski eelkõige tajutavalt võõrast päritolu sõnu, mõnel juhul üksnes nn haritlassõnavara.¹ Kõige täpsem termin seesuguste sõnade kohta on soome keeles *sivistyssana* (‘haritlassõna’). Ka pealkiri

¹ Vrd ka Johannes Aavik, kelle arvates on võõrsõnad haritlas- ja kirjakeelsed laenud. Aavik, Johannes. Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu, 1936.

“Võõrsõnade leksikon” on mõnevõrra tinglik, sisaldab ju teos peale võõrsõnade ohtralt laensõnu (ka väga vanu laene) ja tsitaatsõnu.

1.1. Tsitaatsõnad eesti keeles ja eesti sõnaraamatutes

Selles peatükis võtan vaatluse alla *tsitaatsõna* mõiste käsitle eesti keeleteaduses ja tsitaatsõna häälduse esituse olulisemates eesti sõnaraamatutes läbi aegade.

1.1.1. Tsitaatsõnad eesti keeles

Johannes Aaviku 1933. aastal ilmunud “20 Euroopa keelt” kujutab endast 20 Euroopa keele võõrpärisnimede ja tsitaatsõnade ning -lausete hääldamise õpetust. Aavik annab 19 keele pärisnimede häälduse kohta keelte kaupa hääldusreeglid ning esitab rohkelt näiteid. Pearõhk on eeskätt võõrnimede häälduse käsitusel, kuid näidete hulgas esineb rohkelt tsitaatsõnu ja -lauseid. Raamatu lõpus on ladina tsitaatlauseste kogu.

Aavik märgib ladinakeelsetel tsitaatsõnadel nii pikka vokaali kui ka rõhku.

Ladina tsitaatlausestes Aavik hääldust eraldi ei märgi, vaid paneb pika vokaali tähistamiseks märksõnas vastava vokaali kohale pikenduskriipsu, rõhu märgib ta märgiga ´ rõhulise silbi vokaali kohale, nt *currículum vītae, quō vadis?, sīc*.

Kõige põhjalikumalt käsitleb oma teoses Aavik inglise ja prantsuse keele hääldust. Aavik nendib, et üldiselt osatakse Eestis hääldada saksa nimesid, “mõned haritlased oskavad ka prantsuse ja inglise nimesid lugeda. Kõigi muude keelte lugemise oskamist esineb vaid juhuslikult” (Aavik 1933: 5).

Aavik leiab, et on põhimõtteline küsimus, millise piirini tuleb eesti keeles järgida võõrnimede originaalhääldust, ja nendib, et võõrnimede hääldamine võib olla teataval määral lihtsustatud, “eestipärastet kompromisshääldamine”. Ta toonitab, et eesti keeles on traditsioon järgida ladina keele hääldusel samu reegleid nagu saksa keeles.

Käesoleva töö seisukohast olulisemaid punkte Aaviku antud hääldusjuhistes on järgmised.

1. Ladina keele *ae* häälduseks märgib Aavik *ä(ä)*, seda järgib ka ÕS 2006. (Seevastu LES annab *ae* häälduseks *ee*.)

2. Prantsuse nimede lõppsilbi häälduseks on Aavik paljudel juhtudel andnud *ää*, tänapäeval tavatsetakse neid pidgeb *ee*-na hääldada, nt *Baudelaire*. Prantsuse *ai*, *ei* häälduseks märgib Aavik: *ä* poole kalduv *e*, ent hääldusi esitades märgib ta siiski sageli häälduseks ka *ä*, mõnikord *e* või mõlemad variandid, nt *Saint Hilaire* (*säntileer*, *-läär*). (Aavik 1933: 30)

Inglise nimedes eelistab Aavik diftongidele pikki vokaale, osa nimesid on saanud ka kaks hääldust, nt *Taylor* [*teilor*, *teelor*].

Ernst Nurm vaeb eesti keele hääldusküsimusi 1935. aastal, kirjutades tunnustavalt, et nii EÕS (ilmselt pidades silmas „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat“ (1925–37), millest oli selleks ajaks ilmunud kaks köidet) kui ka VÕS “on leidnud tee”, kuidas märkida vältet. Nurm on seisukohal, et õigele hääldusele pööratakse kooliõpetuses liiga vähe tähelepanu. Käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu Nurm ei käsitle, puudutab aga võõrsõnade hääldust. Näiteks kritiseerib Nurm neid, kes kreeka päritolu võõrsõnade esinevat diftongi *eu* hääldavad *öi*-na, nt hääldus *nöitraalne* häälduse *neutraalne* asemel. Ka tekitab Nurme hinnangul raskusi *z*-i hääldus, mida ühed hääldavad *z*-ina, teised *dz*-ina, kolmandad *ts*-ina, neljandad *s*-ina. Veel märgib autor, et kuna võõrsõnu tarvitavad eeskätt haritlased, kes tunnevad vastavaid sõnu ka võõrkeeles, võib nende puhul tähele panna püüdu hääldada *b*, *d*, *g* heliliselt. Nurme arvates oleks õigem hääldada neid helitult. (Nurm 1935: 185–186)

1936. aastal kordab Johannes Aavik taas, et võõrsõnu, mida tarvitatakse eesti keeles juhuslikult ja mida kasutatakse võõrkeelses kirjaviisis, võiks nimetada *tsitaatsõnadeks* (EEÕG 1936) “On arusaadav, et meie keeletarvitajalt ei saa nõuda kõigi tähtsamate keelte täpse häälduse äraõppimist .. Kuigi juhiste koostamisel on lähtutud vastavate keelte hääldamisreeglitest, pole võimalik edasi anda kõiki üksikasju. .. Tuleb tingimata arvestada eesti keele hääldus- ja grammatilisi võimalusi ning väljakujunenud traditsioone ja tendentse”

(ÕS 1976: 903). Samuti konstateeritakse tendentsi hääldada võõrpärisnimesid osaliselt või täiesti kirja pildi järgi. Tsitaatsõnade hääldust ei puudutata. Sõnaraamatu sisu osas märgitakse tsitaatsõnade hääldus märksõna järel nurksulgudes.).

Nagu Aavik kasutab ka Erich Raiet oma väitekirjas terminit *tsitaatsõna*, viidates Johannes Aavikule (Raiet 1966: 18).

1968. aastal ilmunud teosest “Eesti keele grammatika. Käsiraamat” tsitaatsõnade ortograafia, morfoloogia ega häälduse kohta materjali ei leia (EKG 1968).

Küll aga tarvitab terminit *tsitaatsõna* Valter Tauli 1968. aastal, öeldes: “Kui võõrkeelest pärit sõna tarvitatakse kui sõnavara täieõiguslikku liiget, mitte tsitaatsõnana, siis peaks teda kirjutama sama reegli järgi kui omasõnu. (Tauli 1968: 166)

1972. aastal nimetab Tauli tsitaatväljendeid *võõrkeelseteks väljenditeks*, nende hääldusküsimust ta ei puuduta: “Eesti tekstis esinevad võõrkeelsed väljendid kirjutatakse nagu vastavas võõrkeeles, näit. *bona fide, ceteris paribus, comme il faut, eo ipso, still going strong*” (Tauli 1972: 27).

1993–1995 ilmunud “Eesti keele grammatikast” I–II ei leia tsitaatsõnade kohta informatsiooni.

Ainus tsitaatsõna käsitlev teos on “Eesti keele käsiraamat”², mille järgi hääldatakse tsitaatsõnu “vastava keele kombe kohaselt, mis erineb eesti omast” (EKK: 611).

1999. aastal ilmunud “Maailma kohanimes” kasutab Peeter Päll terminit *tsitaatsõna*, võrreldes kohanime ja tsitaatsõna: “Nii muutmatult kirjutatavad kui ka ümberkirjutatavad nimed jäävad põhimõtteliselt võõrkeelseteks nimedeks ning nad on selles mõttes

² Vt pikemalt käesoleva töö sissejuhatus lk 3.

analoogilised tsitaatsõnadega. Viimastest erinevalt ei vaja võõrnimed kursiivi ega muud esiletõstu, vaid piisab suurest algustähest” (MKN 1999: 9).

Võõrnimesid hääldatakse üldreeglina samuti kui tsitaatsõnugi ligilähedaselt nii nagu vastavas originaalkeeles, seetõttu on tsitaatsõna ja võõrnime kõrvutus häälduse osas täiesti asjakohane. Ka õigekeelsussõnaraamatute lõpus olevad võõrnimede hääldusjuhised kehtivad põhimõtteliselt ka tsitaatsõnade kohta, ent seda ei mainita üheski sõnaraamatus.

2009. a kirjutab Anu-Reet Hausenberg tsitaatsõnade kohta: “Eestikeelses tekstis on kõige tülikamad tsitaatsõnad ehk lähtekeelsed sõnad ja fraasid, mis on võtnud võimust meelelahutuse, eriti popmuusika valdkonnas” (Hausenberg 2009: 252). Samas nendib autor, et nende kasutamine võib olla õigustatud, kui eesti keeles pole sobivat vastet. Hääldusküsimust ta ei puuduta.

1.1.2. Tsitaatsõnad eesti sõnaraamatutes

Selles alapeatükis vaatlen tsitaatsõnade ja nende häälduse esitust eesti ükskeelsetes (v.a Wiedemanni) sõnaraamatutes läbi aegade. Esmalt vaatlen võõrsõnastikke, seejärel õigekeelsussõnastikke.

Vanim eesti keele sõnakogu on F. J. Wiedemanni “Estnich-deutsches Wörterbuch” (1869), mis sisaldas ohtralt nii laen- (nt *poluwarnik*) kui ka võõrsõnu (nt *nervus*) (WIED). Peale saksa keelest tulnud sõnade lisandus tollel ajal eesti keelde pidevalt vene sõnu riigi- ja halduskorralduse, haridussüsteemi ja sõjaväeteenistuse kaudu. Hääldust selles sõnaraamatus eraldi ei esitata, pikka vokaali märgitakse märksõnas pikenduskriipsuga selle peal.

20. sajandi algul, eriti seoses Noor-Eesti liikumisega hakkas saksa ja vene laenude kõrvale tulema ka võõrsõnu prantsuse, inglise, itaalia, hispaania jt keeltest.

Esimesi päris võõrsõnastikke hakkasid avaldama A. V. Kõrv ja H. Haljaspõld.

1930.–1931. a ilmus Herbert Haljaspõllult kõvakaaneliste vihikutena “Võõrsõnade leksikon”, mis sisaldas 18 000 võõrsõna ning lisana “Rahvusvaheliste tarksõnade loetelu ja “Võõrsõnade leksikoni” täienduslisa”. Teos sisaldab hulganisti käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu. Puhtvõõrkeelseid märksõnu muust tekstist ei eristata. Hääldus on seesugustel sõnadel märgitud ümarsulgudesse märksõna järele, selle ette on märgitud lühend *l. (loe)*, nt *agrément (l. agremaan)*. (VL 1930–1931: 21)

Häälduse märkimine on üsna ebajärjekindel. Kohati on märgitud vaid kirja pildist erinev häälduse osa, kohati terve hääldus. Üldjuhul on märkimata jäetud saksa ja ladina tsitaatsõnade ning -väljendite hääldus, märgitud on prantsuse ja inglise tsitaatsõnade hääldus. Mõnikord hääldus puudub, ehkki ei lange kirja pildiga kokku, nt pole hääldust märgitud märksõnale *last but not least*, teinekord on märgitud üksnes osa hääldusest, ehkki ka muus osas ei lange kirja pilt hääldusega kokku, nt *le roi est mort, vive le roi (l. löroa)*. Häälduse märkimisel on kasutatud harilikke kirjatahti. Üldjoontes võib arvata, et on püütud märkida seda osa hääldusest, mis võiks leksikoni kasutajale raskusi valmistada.

1933. aastal ilmunud “Väike võõrsõnastik” on koostatud samade põhimõtete järgi nagu VL 1930–1931, ent ei sisalda lisana käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu. Nendele puhtvõõrkeelsetele sõnadele, mis teoses sisalduvad, on hääldus märgitud samade põhimõtete järgi kui “Väikeses võõrsõnastikus”.

1937. aastal ilmunud 35 000 märksõnaga “Suur võõrsõnade leksikon” on VL 1930–1931 2. trükk. Märksõnastik on suurenenud peamiselt terminite arvelt. Tiitellehel on kirjas, et teos sisaldab ligi 35 000 võõrsõna ja “võõrkeelset ütelust ja tarksõna seletuste, päritolumärkmete ja hääldamisreeglitega” (SVL). Tõsiasi, et häälduse kui olulise struktuurielemendi olemasolust antakse teada juba tiitellehel, äratav tähelepanu. Tegu on siiski häälduse märkimisega märksõna järel ja mitte reeglistikuga. Võrreldes eelmise trükiga on 1937. aasta leksikonis trükitehnilised olud paranenud. Häälduse märkimises tähendab see muu hulgas, et on võimalik kirjutada *sh* asemel *š*. Muus osas on häälduse märkimise põhimõtted samad kui

VLis 1930–1931. Üldjuhul märgitakse hääldus prantsuse, itaalia ja inglise päritolu sõnadele. Puhtvõõrkeelseid märksõnu kursiiviga ei eristata.

1935. aastal ilmus Kõrvi “Õpilase võõrsõnastik”, mis koostati “Eesti õigekeelsus-sõnaraamatu”, Haljaspõllu 1930. a “Võõrsõnade leksikoni” ja 1933. a “Väikese võõrsõnastiku” põhjal, samuti kirjutab autor sissejuhatavas peatükis “Saateks” märksõnastiku koostamise põhimõtetest. Sõnavalikust on välja jäetud spetsiifilisemad sõnad, sest sõnastik on mõeldud õpilastele. Üldjoontes sisaldab Kõrvi “Õpilase võõrsõnastik” üksikuid käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu, nt *ex officio*, lühendeid *ibid.* ja *id.* Hääldust ei märgita, tsitaatmärksõnu muudest märksõnadest ei eristata.

Sõjajärgsetel aastatel olid Eesti-aegsed teatmeteosed keelatud, seetõttu tekkis suur vajadus võõrsõnade kogu järele.

1961. aasta Richard Kleisi, Johannes Silveti ja Eduard Vääri “Võõrsõnade leksikoni” eessõnas ega kasutusjuhises terminit *tsitaatsõna* ei tarvitata, nimetades neid *võõrkeelseteks sõnadeks ja väljenditeks* (VL 1961). Seesugused märksõnad esitatakse kursiivis ja nende hääldus märgitakse juhul, kui see erineb eesti reeglipärasest hääldusest, hääldus märgitakse kas tervele sõnale või üksnes sõnaosale, mille hääldus erineb kirjapildist.

Pärast Silveti (srn 1979) ja Kleisi (srn 1982) surma jäi “Võõrsõnade leksikoni” toimetajaks Eduard Vääri, autoriteks on kõigil trükkidel (k.a 2006. a trükk) märgitud kõik kolm.

“Võõrsõnade leksikonist” ilmus järjest mitu uut trükki, viimane neist parandatud ja täiendatud trükk 2006. aastal.

1983. aastal ilmunud “Võõrsõnade leksikoni” 5. trüki eessõnas nimetatakse käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu ja -väljendeid *võõrkeelseiks märksõnadeks* ja piirdatakse juhiseiga: “.. nende hääldamine, niivõrd, kuivõrd see erineb nende kirjakujule vastavast eesti hääldamisest, näidatakse nurksulgudes ja kursiivis” (VL 1983: 7).

2000. a ilmunud trüki peatükis “Teadmiseks “Võõrsõnade leksikoni” kasutajale” annab koostaja kasutussoovitusi, kus nimetab käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu ja -väljendeid *võõrkeelseteks sõnadeks ja väljenditeks*. Viimaste hääldusjuhistes öeldakse järgmist: “Hääldusmärgidena kasutatakse harilikke kirjatahti. Pikki täishäälikuid märgitakse rõhtkriipsuga tähe peal; ninahäälikuid [nasaale – T. P.] märgitakse tähega *n* hääliku järel sulgudes” (VL 2000: 7).

Järgmises, 7. trükis, mis ilmus pärast Eduard Vääri surma, ei ole tsitaatsõnade ega nende häälduse kohta midagi lisatud, välja on toimetatud lause nasaalide kohta (vt eelmine lõik). Juhis rõhu tähistamise kohta käib nagu eelmise trüki sissejuhatavas peatükis “harilike, eesti õigekirjutuse reeglite kohaselt kirjutatavate” märksõnade kohta, ehkki kehtib ka tsitaatsõnade ja -väljendite kohta: rõhku tähistatakse rõhulise silbi täishääliku järel sirge apostroofiga (VL 2006: 7).

VL 2006s peatükis “Leksikoni kasutajale” on lõik rõhu märkimise kohta ja lause: “Võõrkeelsete märksõnade järel on näidatud nurksulgudes ja kursiivkirjas hääldus, niivõrd kui see erineb nende sõnade kirjakujule vastavast hääldusest.”

1999. a ilmunud Tea kirjastuse “Võõrsõnastikus” kasutusjuhised puuduvad. Lõpus esitab see sõnastik lisana ladina tsitaatväljendid, mida nimetatakse *ladina kõnekäändudeks*. Viimastel esitatakse hääldus kaldkriipsude vahel. Häälduses on märgitud rõhk, pikad vokaalid on märgitud kahekordse tähega. Ka sisuosas leidub tsitaatsõnu ja -väljendeid, ent neile ei ole antud hääldust. (VS 1999)

Õigekeelsussõnaraamatute traditsiooni alustas Johannes Voldemar Veski algatusel ilmunud “Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat” (1918) ja “Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat” I–III (1925–1937), milles on ka võõrsõnu.

“Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatus” antakse käesoleva töö mõistes tsitaatsõnad, nt *crescendo*, harilikus kirjas ja ilma häälduseta. Mitmed tsitaatsõnad esitatakse nurksulgudes ja suunatakse vaatama mugandit, nt: [café] vt. kafee, kohvik. (EKÕS)

Elmar Muugi 1946. a³ ilmunud “Väikese õigekeelsussõnaraamatu” tähtsamates õigekirjutuslikes juhistes on kirjas: “Eesti kirjaviisi jäetakse üle kandmata ka võõrkeelsed kõnekäänud, näit.: *de facto*, *ex officio*, *à la fourchette*, *all right*, *trade mark* jne., samuti rahvusvahelised muusikalised noodinimetused ning ettekandeviisijuhted: *do*, *re*, *mi*, .. *allegro* ..” (VÕS 1946: 17). Nimetatud sõnadest on märksõnadena sõnaraamatus sees: *do*, *re*, *mi*, mis on esitatud küll harilikus kirjas. Sõnaraamat sisaldab ka nt lühendi *excl.* = *exclusive*, samuti harilikus kirjas. Hääldest kasutusjuhises ei räägita. Kohanimedele antakse hääldus nurksulgudes.

1948. aastal ilmunud “Suure õigekeelsus-sõnaraamatu” 1. vihiku eessõnas antakse teada, et sõnavalik vastab uue aja ja ühiskonna nõuetele, võõrnimede hääldest kohta öeldakse kasutusjuhistes järgmist: hääldus antakse kursiivkirjas ja sulgudes. Rõhk märgitakse võõrsõnades ja võõrnimedes rõhumärgiga rõhulise silbi vokaali järel, nt *aku´stika*. Käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu nimetatakse “sõnadeks, mis ei kuulu otseselt eesti sõnavarasse, kuid on siiski erialaste terminitena või rahvusvaheliste väljenditena meil tuntud” (SÕS 1948: 11). Seesugused märksõnad antakse SÕSis kursiivkirjas, nt *andante*. Nendel sõnadel esitatakse hääldus juhul, kui see erineb kirjaapildist, nt *accelerando* [*atšelera´ndo*].

1976. a ÕSi aluseks on täiendatud ja ümbertöötatud 1960. a ÕS. Pidades silmas mahtu, jäeti välja muu hulgas ka haruldasemaid võõrsõnu. Käesoleva töö mõistes tsitaatsõnu nimetatakse ÕS 1960s võõrkeelseteks kursiiviga märgitud sõnadeks (ÕS 1960: 9) ja puhtvõõrkeelseteks väljenditeks (ÕS 1976: 875).

ÕS 1976 annab lõpus asuvas lisas põhjalikud teiskeelsete nimede hääldestjuhised, kus märgitakse järgmist: “On arusaadav, et meie keeletarvitajalt ei saa nõuda kõigi tähtsamate keelte täpse hääldeste äraõppimist .. Kuigi juhiste koostamisel on lähtutud vastavate keelte hääldamisreeglitest, pole võimalik edasi anda kõiki üksikasju. .. Tuleb tingimata arvestada eesti keele hääldest- ja grammatilisi võimalusi ning väljakujunenud traditsioone ja tendentse”

³ VÕSi 1. trükk ilmus 1933. aastal.

(ÕS 1976: 903). Samuti konstateeritakse tendentsi hääldada võõrpärisnimesid osaliselt või täiesti kirja pildi järgi. Tsitaatsõnade hääldust ei puudutata. Sõnaraamatu sisu osas märgitakse tsitaatsõnade hääldus märksõna järel nurksulgudes.

Häälduse märkimisel on mõnevõrra laiendatud palatalisatsiooni märkimist võõrsõnades ning loobunud pearõhu fikseerimisest kolmesilbilistes võõrsõnades (ÕS 1976: 5). Märgitakse, et palatalisatsioon võõrsõnades pole rangelt normitav. Selles sõnaraamatus on palatalisatsiooni märkimist mõnedes võõrsõnatüüpides eelmisega võrreldes laiendatud, ent esitatut ei tule käsitleda range normina. Palatalisatsioon võib võõrsõnades kas puududa või esineda samadel tingimustel kui muus sõnavaras.

Rõhku märgib võõrsõnades ja -nimedes märk ´ rõhulise silbi vokaali (*resp.* diftongi) järel, nt *nastoi´ka*. Rõhku ei ole märgitud siis, kui sõna järgsilbis on pikk vokaal või kolmandavärteline häälik, millega seoses on ka rõhk, nt *eta`pp*. Kui sõnas on kaks kolmandavärtelise häälikuga silpi, siis on pearõhk esimesel neist, nt *ko`ngre`ss*.

2006. a ilmunud ÕS annab teiskeelsete nimede hääldamise juhised teose lõpus samuti kui 1960. a ja 1999. a ÕS, ka teksti sisu on peamiselt sama, kadunud on vaid lõik tendentsi kohta hääldada võõrnimesid osaliselt või täiesti kirja pildi järgi. Tsitaatsõnu ega nende hääldust ÕS 2006 kasutusjuhises eraldi ei käsitle. ÕS 2006 sisaldab võrreldes eelmise trükiga 23 uut tsitaatsõna, nt *baguette, caffè latte, croissant, hot dog, management, slogan*.

ÕS 2006s märgib sõna 3. vädet punkt III-värtelise kirjasilbi ees, ühesilbiliste sõnade vädet üldjuhul ei märgita.

Kaashääliku palatalisatsiooni märgib kriipsuke selle kaashääliku järel ülal, nt *aadres's*. Võõrsõnade palatalisatsiooni kohta öeldakse, et seda ei tasuks võtta väga rangelt, sõnaraamat püüab visandada tendentsi – palatalisatsiooni levimist neisse võõrsõnadesse, kus see samastruktuurilistes omasõnades esineb.

Võõrsõnade pearõhku märgib kriipsuke rõhulise silbi täishääliku või diftongi järel ülal. Rõhku ei märgita, kui sõna järgsilbis on pikk vokaal või III-värteline häälik, millega on

seoses ka rõhk. Sõnaraamat ei märgi rõhu asukohta kolme- ja neljasilbilistes võõrsõnades, nendes sõnades võib pearõhu panna kas esimesele või viimasele silbile.

Hääldus esitatakse noolsulgudes, esitatakse vaid kirjapildist erinev häälduse osa.

“Eesti keele seletava sõnaraamatu” eessõnas kasutatakse terminit *tsitaatsõna* ja märgitakse seoses sellega järgmist: “Valikuliselt on sõnaraamatus esitatud .. tsitaatsõnu (*anno, talk show*). .. Hääldus on esitatud tarbe korral, enamasti tsitaatsõnade puhul, aga ka mõnede lühendite puhul.” Tsitaatsõnade hääldusest räägitakse seoses häälduse esitusega üldiselt EKSSis: “Hääldus on antud püstkirjas ja nurksulgudes, näiteks *yuppie* [japi], CV [tsee-vee]” (EKSS: 9).

Kokkuvõtteks võib öelda, et tsitaatsõnade vormistamine sõnaraamatus kursiivkirjas sai alguse hiljemalt 1948. aasta SÕSis. *Tsitaatsõnadeks* nimetas võõrkeelseid sõnu ja väljendeid Johannes Aavik juba 1936. aastal, ka Raiet toetas seda terminit, samuti leiab nimetatud termin käsitlemist “Eesti keele käsiraamatus” (1. trükk 1997) ja Peeter Pälli “Maailma kohanimesed”, ent sõnaraamatu kasutusjuhisesse jõudis alles 2009. a EKSSis.

1.2. Tsitaatsõnad teistes keeltes ja teiskeelsetes sõnaraamatutes

Selles peatükis vaatlen tsitaatsõna häälduse esitusega seonduvat teistes keeltes (soome ja inglise keeles) ning teiskeelsetes võõrsõnakogudes (mida on võimalik võrrelda eesti võõrsõnade leksikoniga). Kõige põhjalikumalt käsitletakse tsitaatsõna sugulaskeeles soome keeles.

Vaatluse alla on võetud soomekeelne “Sivistyssanakirja”, ingliskeelne “Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases”, saksakeelne “Duden. Das grosse Fremdwörterbuch. Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter” ja prantsuskeelsed “Dictionnaire des Mots d’origine étrangère” ja “Larousse pratique. Dictionnaire du français au quotidien”.

1.2.1. Tsitaatsõnad soome keeles ja soome sõnaraamatus

Soome keeles eristatakse võõrsõna (*vierassana*) ja laensõna (*lainasana*) ning need on soome keeles võõralgupäraga muganenud sõnad. Tsitaatsõnade kohta tarvitatakse ka terminit *sitaattilainat* (tsitaatlaenu). Need on võõrkeelsed sõnad, mida soome keeles tarvitatakse, neid on nii uusi kui ka vanu, millele ei ole omakeelset vastet leitud, nt *pro gradu*, *college*, *ex libris*.⁴

“Suuri sivistussanakirja” annab kasutusjuhises termini *vieraskieliset hakusanat* (SSSK 2000). Nimetatud termin tähistab puhtvõõrkeelseid märksõnu e tsitaatmärksõnu. Sellistele sõnadele märgib “Suuri sivistyssanakirja” ka häälduse.

Osal tsitaatsõnadest on käibel muganenud soome hääldus, sellistel puhkudel märgib nimetatud sõnaraamat esikohale mugandhäälduse ja seejärel keelemärgendiga originaalhäälduse, nt märksõna *alien* [alien, en eiliən]. “Suuri sivistyssanakirja” annab mugandhäälduse käesoleva magistritöö katsete osas olevast 63 sõnast kuuele: *incognito*, *pizzeria*, *puzzle*, *slogan*, *trio*, *vis-à-vis*.

Mõnel juhul on märgitud mitme keele hääldus, nt sõnale *au pair* on märgitud nii inglise kui ka prantsuse hääldus: [ra op:eːr, en oupeːə], ehkki päritolukeeleks on märgitud prantsuse keel.

Ülejäänutele häälduskatses uuritud sõnadest on märgitud selle keele hääldus, millest nad tulevad. “Sivistyssanakirjast” puuduvad loendis esitatud tsitaatsõnadest üheksa: *caffè latte*, *crêperie*, *lamentabile*, *opus citatum*, *premium*, *rejoneador*, *smoothie*, *yang*, *yin*.

Kursiivkirja “Suuri sivistyssanakirja” märksõnades ei tarvita. Soome keeles tsitaatsõnade käänamisel käändelõppu ülakomaga ei eristata nagu eesti keeles, vaid käändelõpp kirjutatakse tüvega kokku.

⁴ Miten kirjoitetaan lainasanat?; <http://www.kookas.fi/articles/read/5827>.

“Suuri sivistyssanakirja” esitab hääldusjuhise koos kasutatavate märkidega:

: (koolon) vokaali järel märgib häälduses pikka vokaali, nt **actio** [a:ktio:] märgib hääldust: *aaktioo*

ˊ (akuut) vokaali järel märgib rõhulist silpi ja selle rõhulist vokaali, nt **activus** [a:kti:ˊvus]

[ə] märgib ebamäärast hääldust, *e* ja *ö* vahepealset hääldust, nt inglise sõnas *the* [ðə]

[ð] märgib häälikutele *th* vastavat helitut hääldust, nt inglise **thin** [pi:n]

[ʃ] märgib sibilanti, nt inglise sõnas **action** [äksʃən]

[z] märgib helilist *s-i*, nt ingl sõnas **as** [äz] või saksa sõnas **sie** [zi:]

[ʒ] märgib helilist sibilanti, nt prantsuse sõnas **journal** [žurnaˈl]

[ŋ] märgib *ng*-häälikut nt soome sõnades **kenkä** [kenˈkä]

[~] näitab nasaalvokaali, nt prantsuse sõnas **accent** [aksãˊ]; kasutusel on ka vokaalid [~ɛ] ja [õ]

j (väike ala-jott) näitab konsonandi palatalisatsiooni, nt hispaania sõnas **señor** [senˈjoˈr]

1.2.2. Tsitaatsõnad inglise keeles ja inglise sõnaraamatus

Inglise keeles kasutatakse termineid laensõna (*loanword*), võõrsõna (*foreign word*) ja tsitaatsõna (*foreignism, unadapted foreign word*). Terminite kasutus eri artiklites on erinev ja ebajärjekindel. Üldiselt peetakse tsitaatsõnadeks ja võõrsõnadeks keeles kodunemata, teisest keelest muutmata kujul üle võetud sõnu. Laensõnad on kodunenud võõrsõnad. Võõrsõnade ja -fraaside esiletõstmiseks tekstis kasutatakse kursiivi (King 2001: 130–131).

Eesti-inglise keeleteaduse sõnastik annab tsitaatsõna/väljendi eesti vasteks *unadapted foreign word/expression* (EIKTS 2003). “Shorter Oxford English Dictionary” annab sõna *foreignism* üheks seletuseks: võõrpäritolu fraas või idioom. (All)märksõna *loanword* seletatakse kui sõna, mis on omaks võetud (*adopted*) või laenatud (*borrowed*) teisest keelest ja sageli kohandatud (*usually with little modification*) (SOED 2007).

Sõnaraamatu “Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases” eessõnas osutatakse, et nt inglise keeles kasutatavate prantsuse päritolu sõnade võõrusskaala ühes otsas on väljendid nagu *affaire de sœur* ja *esprit de corps*, mis kirjutatakse kursiivis, või *soi-disant* ja *au fond*,

mille häälduses on säilinud originaalhäälduse põhijooned. Skaala teises otsas on sõnad *cafe* ja *facade*, mis on kaotanud oma rõhumärgid harilikus kirja­pildis, ning inglise keeles täiesti mugandunud *bizarre* ja *brunette* (ODFWP 2010).

Tsitaatsõna olemust ja kasutamise põhjusi inglise keeles vaeb (Time'i ja Newsweeki näitel) Yinquan Wang (1999), ta toob välja järgmised punktid.

1. Tsitaatsõnade piiri on raske määratleda.
2. Nüüdisajal, kui igapäevased uudised räägivad kaugetest paikadest ja võõrastest nähtustest, vajatakse nende kirjeldamiseks sõnu, mida oma emakeeles ei ole.
3. Paljud tsitaatsõnad on iseloomulikud vastavale maale, rahvusele või keelele, kust nad pärinevad, neid tõlkides võib mõte kaotsi minna, seetõttu peetakse parimaks võimaluseks sõna otsest ülevõtmist (*adoption*) vastavast keelest.
4. Ajakirjanduskeeles kasutatakse tsitaatsõnu, et püüda üleval hoida lugeja tähelepanu, samuti kohaliku koloriidi edasiandmiseks või oma teadmiste demonstreerimiseks.
5. Tsitaatsõnad võimaldavad mõtet edasi anda elavamalt ja värvikamalt (nt majandussituatsioonist Venemaal rääkides võivad olla vormid *privatizatsiya* ja *kapitalizm* tähendusrikkamad kui *privatization* ja *capitalism*).
6. Kirjanikud ajavad sageli läbi ilma kursiivita, seletus võib järgneda või mitte.
7. Inglisekeelne trükimeedia (Time ja Newsweek) esitab tsitaatsõnade seletuse ega eelda, et lugeja hakkab tsitaatsõnu otsima sõnastikest.
8. Kui tsitaatsõna suudab keeles püsima jääda, esinedes piisavalt sageli, ja mitmed kirjutajad ja üldsus võtavad ta omaks, saab ta täieõiguslikuks laensõnaks (*loanword*) ning ta võetakse sõnastikku, nt "The New Oxford Dictionary of English" (1998) on võtnud sisse sõnad *chaebol* ja *intifada* ning tunnistades nad laensõnadeks "päästetakse tsitaatsõna staatusest" (*chaebol* oli veel 1995. a Time'is ja *intifada* 1996. a Newsweekis seletusega tsitaatsõna).

Inglisekeelses tekstis vormistatakse tsitaatsõnad (Time'i ja Newsweeki näitel) järgmiselt.

1. Kursiivistatud laenule lauses järgneb koma, seejärel sõna *või* (*or*) ning seletus, nt:
As presidents and prime ministers, women are making their shakti, or feminine power, felt throughout the subcontinent.
2. Kursiivis laenule järgneb ümarsulgudes seletus, nt:

It's just that corporate execs rarely used to go out of their way to cultivate individual talent, it was a wagamama (selfish).

3. Kursiivistatud keelendile järgneb mõttekriipsude vahel seletus, nt:

Indians had united in their loathing of the British, and Gandhi's satyagraha – peaceful civil disobedience – was only a means of expressing their resentment.

4. Kahe koma vahel seletus esineb enne kursiivistatud laensõna:

At age 24, the fledging lawyer formed one of Japan's first citizen movements, or shimin undo, to deal with land and housing problems.

5. Vahel kasutatakse eespool nimetatud mooduseid kombineeritult ühes tekstis, kui esineb mitu tsitaatsõna.

Sõnaraamatu "Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases" alguses antakse hääldusjuhis, kus märgitakse järgmist: "Paljude võõrsõnade (*foreign words*) ja väljendite hääldus varieerub tugevasti, ulatudes täiesti mугanenud (*wholly naturalized*) hääldusest kuni inimeste püüdeni hääldada nii, nagu nende arvates võõrapäraselt vastavat sõna hääldatakse" (ODFWP).

Häälduse märkimine selles sõnaraamatus põhineb IPA⁵ süsteemil. Kõigile selles sõnaraamatus häälduse märkimiseks kasutatavatele tähtedele ja märkidele antakse sõnaraamatu kasutusjuhises seletus, tuues näitesõnadeks prantsuse, saksa ja itaalia sõnu.

Hääldus esitatakse nimetatud sõnastikus kaldjoonte vahel.

Häälduse märkimine (mugandhääldus vs. originaalipärane hääldus) varieerub tugevasti. (Vrd käesoleva töö ptk 1.3.) Sageli esitatakse mitu hääldust, üks originaalipärane ja teine mugandhääldus (nt sõnal *autobahn*), mõnel märksõnal on märgitud ainult päritolukeele hääldus (nt väljendil *ad hoc*) ja mõnel mугanenud hääldus (nt sõnal *buffet*).

⁵ International Phonetic Alphabet (Rahvusvaheline Foneetikaassotsiatsioon).

Kursiivkirja märksõnades ei kasutata. Saksa päritolu nimisõnalised märksõnad kirjutatakse väikese algustähega.⁶

1.2.3. Tsitaatsõnad saksa ja prantsuse võõrsõnastikes

Sõnaraamatu “Duden. Das grosse Fremdwörterbuch” eessõna annab kahel leheküljel hääldusjuhised, öeldes, et hääldus on antud sellistel sõnadel, mille hääldus saksa hääldusest erineb. Dudenis ei eristata võõrsõna ja tsitaatsõna. Muganemata võõrsõnad kirjutatakse nii nagu päritolukeeles, neile on märgitud hääldus juhul, kui see erineb kirja-pildist. Pikemates sõnades märgitakse üksnes sõnaosa, mille hääldus erineb saksa reeglipärasest hääldusest. Võõrpäritolu nimisõnalised märksõnad kirjutatakse suure algustähega nagu saksa keeles.

Sõnastik jagab märksõnad kaheks: 1. sõnad, mida reeglipäraselt ei hääldata; 2. sõnad, mille hääldus ühtib saksa keele reeglipärase hääldusega. Häälduse märkimine põhineb IPA süsteemil, hääldus märgitakse nurksulgudes.

Võõrsõnastik “Dictionnaire des Mots d’origine étrangère” keskendub etümoloogiale. Hääldust ei esitata, sest tegemist paistab olevat prantsuse keeles muganenud sõnadega.

Sõnaraamatus “Larousse pratique. Dictionnaire du français au quotidien.” on võõrsõnade hääldus esitatud foneetilises transkriptsioonis.

60 000 märksõnaga sõnaraamatus “Le petit Robert de la langue française” esitatakse hääldus nurksulgudes. Hääldus märgitakse ka prantsuse oma sõnadele. Märksõnad on versaalkirjas, teiskeelseid märksõnu prantsuskeelseist ei eristata. Ladina hääldus erineb pisut Eestis tarvitavast ladina hääldusest. PR märgib suhteliselt originaalkeele pärased hääldused mõningate mugandustega, nt lõpphääliku ärajätmisega nt sõna *slogan* häälduses.

Vaadeldud teiskeelseis sõnaraamatuis kasutatakse häälduste märkimisel IPA süsteemi. Eri sõnaraamatuis suhtutakse häälduse esitusse erinevalt. ODFWP esitab väga paljudel sõnadel

⁶ VLides kirjutatakse saksa nimisõnalised märksõnad suure algustähega nagu saksa keeles.

mugandhäälduse, SSSK mõnel üksikul, DUDEN annab üksnes originaalhäälduse, prantsuskeelne “Le petit Robert de la langue française” peamiselt originaalipäraseid väikeste mugandustega hääldused.

2. “Võõrsõnade leksikoni” 8. trüki häälduse esituse põhimõtted

Et “Võõrsõnade leksikoni” 8. trüki toimetamise üks põhimõtteid on teose muutmine kasutajasõbralikumaks, siis üks lahendamist vajavaid küsimusi on, kuidas esitada sõnaraamatu märksõnaartikli hääldusväljal hääldus kõige lihtsamini mõistetavamal kujul. Üks võimalusi häälduse kasutajasõbralikumaks esitamiseks on muuta kogu häälduse märkimise süsteemi.

Võõrsõnade leksikonis märgitakse hääldus tsitaatsõnadel, teistel sõnadel sel juhul, kui hääldus erineb eesti keele reeglipärasest hääldusest. Sellistes märksõnaartiklites on häälduse märkimiseks eraldi väli. Hääldusväli paikneb märksõna järel nurksulgudes.

2.1. Muudatused häälduse esituses

Võrreldes “Võõrsõnade leksikoni” 2006. a ilmunud 7. trükiga tehakse häälduse esituses 8. trükis järgmised muudatused.

1. Kirjutatakse välja kogu tsitaatmärksõna hääldus, seni on märgitud tsitaatkeelendite üksnes kirja pildist erineva häälduse osa.
2. Vokaali pikkuse märkimises asendatakse pikkuskriips kahekordse vokaaliga.
3. Rõhk märgitakse mitte rõhulise silbi vokaali järele, vaid peale.

Näiteks:

commedia dell'arte (it)

VL 2006: [kome` - -a´r]

VLi 8. trükk: [komméedia dellárte]

mea culpa, mea maxima culpa (ld)

VL 2006: [ku_ maks_]

VLi 8. trükk: [mea kúlpa mea máksima kúlpa]

medicus – amicus et servus insanorum (ld)

VL 2006: [_kus ami´kus _no´_]

VLi 8. trükk: [méedikus amiikus insanóorum]

medicus curat, natura sanat (ld)

VL 2006: [_kus kū_ _tū́ _]

VLi 8. trükk: [*méedikus kíurat natíura sáanat*]

VLi 8. trüki kasutusjuhendisse lisatakse tsitaatsõnade hääldust käsitlev osa.

2.2. “Võõrsõnade leksikoni” hääldusjuhend⁷

Aluseks on võetud Peeter Pälli raamatu “Maailma kohanimed” (MKN) hääldussüsteem, mida on mõnevõrra kohandatud.

Häälduse märkimiseks on eraldi väli. Hääldus koos päritolukeelega märgitakse nurksulgudes vahetult märksõna järele. Tsitaatsõnadel antakse hääldus alati, omakeelsetel sel juhul, kui hääldus erineb eesti keele reeglipärasest hääldusest.

Prosoodia ja palatalisatsioon

Rõhku märgitakse sõna rõhulise silbi esimese vokaali peal.

´ (akuut) märgib II-vältelist (kerget) rõhusilpi: [a kapélla].

` (graavis) märgib III-vältelist (rasket) silpi: [opèer].

Palatalisatsiooni üldjuhul ei märgita, tõsise vajaduse korral võib seda märkida allkomaga: [ragú]ka].

Ühesilbilistes sõnades ja rõhuta sõnades völdet ei märgita.

Silbipiiri võib näidata alakonksuga (vajalik eriti vokaaliühendites): [ši, ïitlus].

Häälikud

Häälikute edasiandmisel piirduetakse eesti kirjaviisi tähtedega, kasutades lisaks järgmisi erisümboleid⁸:

⁷ Hääldusjuhend on Eesti Keele Instituudis läbi arutatud ja peetud häälduse märkimiseks instituudi sõnastikes sobivaks.

- ð heliline hammashäälik nii nagu inglise sõnas *the* või *other* (lihtsamases häälduses sobib d või v);
- ə ebamäärane (redutseeritud) täishäälik nii nagu inglise sõnas *about* [əbàut], meenutab eesti ö-d (lihtsamases häälduses sobib asendada kirja-pildile vastava häälikuga, nt *Akron* [äkrən] ehk [äkron]);
- ŋ ng-häälik, mis tekib näiteks eesti sõna *kong* [kɔŋ] lõpus, kui jätta *g* hääldamata (märgitakse üksnes siis, kui ei ole *g* ees);
- θ helitu hammashäälik nii nagu inglise sõnas *thin* või *path* (lihtsamases häälduses *t* või *f*);
- w põgus *u*-häälik nii nagu inglise sõnas *win* (lihtsamases häälduses *u*);
- (n) märgib eelneva täishääliku ninahääldust (nasalisatsiooni), mis on tüüpiline prantsuse sõnadele;
- (r) nõrgalt häälduv või üldse hääldumatu *r* pms inglise nimedes.

Kui tsitaatsõnal on kujunenud lähtekeelsest erinev mugandhääldus, võib olla märgitud kaks hääldust: originaalhääldus koos vastava keele märgendiga ja eesti mugandhääldus.

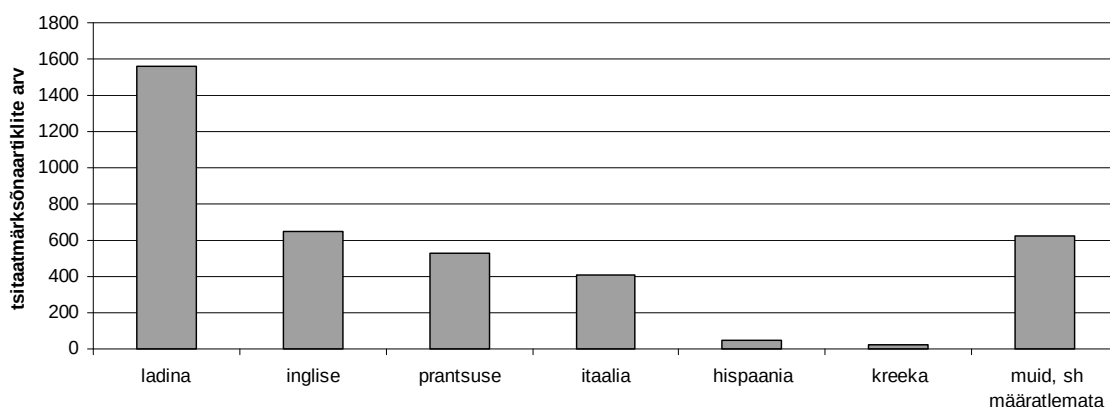
2.3. Tsitaatsõnad “Võõrsõnade leksikonis”

2006. aastal ilmunud “Võõrsõnade leksikoni” 7. trükk sisaldab üle 40 000 märksõna. Tsitaatsõnaartikleid on VL 2006s kokku 3849, seega peaaegu 10% märksõnade koguarvust, üle 3000-le neist on märgitud hääldus. Peale tsitaatsõnade on hääldus märgitud ka 800 märksõnale, mis ei ole tsitaatsõnad, peamiselt on märgitud rõhk.

“Võõrsõnade leksikoni” 8. trüki ettevalmistamisel kasutatakse tsitaatsõnade ja -väljendite toimetamisel vastavate keelte tundjate abi. Nii ladina ja kreeka tsitaatsõnu ja -väljendeid kui ka prantsuse, itaalia, vene, araabia ja heebrea päritolu tsitaatkeelendite ortograafiat ja hääldust kontrollivad asjatundjad.

⁸ Vastavalt Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsusele nimede häälduse kohta piisab nimede korrektseks häälduseks eesti häälikusüsteemi kuuluvatest häälikutest. Seepärast on igale võõrhäälikule lisatud tema lihtsus eesti häälikusüsteemi võimalustest lähtuvalt.

“Võõrsõnade leksikoni” 7. trükis on tsitaatmärksõnaartiklites 1563 ladina päritolu (sh -lühendit ja -väljendit), inglise päritolu on 649 tsitaatmärksõnaartiklit, prantsuse 530, itaalia päritolu 409, hispaania 49, kreeka päritolu on 28, muid, sh kindlaks määramata etümoloogiaga tsitaatmärksõnu 621. (Vt joonis 1.) Ühes artiklis võib olla mitu märksõna, samuti allmärksõnu.

Joonis 1. Tsitaatmärksõnaartiklite jaotus päritolukeele järgi

VLi 8. trükis väheneb tsitaatmärksõnade hulk selliste keelendite arvelt, millel pole väljendi väärtust ja mis kuuluvad pigem vastava keele kakskeelsesesse sõnastikku. Ilmselt ei otsi kasutaja neid sõnu “Võõrsõnade leksikonist“. Nt:

mayonnaise (pr) → *majonees*

robe de chambre (pr), hommikumantel v -kleit

car (ingl), auto; raudteevagun

exhibition (ingl), näitus

town (ingl), linn

Lisatud on tsitaatmärksõnu, mis on eestikeelsetes tekstides kasutust leidnud viimasel ajal.

Nt:

acquis jur õigustik

caffè latte espressost ja vahustatud piimast tehtud kohvijook

outlet (ingl) margitoodete (nt disainerirõivaste) alghinnast odavam väljamüük /.../

rejoneador (hisp) ratsa-härjavõitleja

wannabe, wannabee (ingl) *kõnek* isik, kes ihkab olla keegi teine v väga kellegi teise moodi

3. Materjal ja meetod

Tsitaatsõnade häälduse uurimiseks on üks võimalus teha katseid. Selles töös korraldatud katse eesmärk on selgitada, kas keelekasutajad järgivad oma häälduses sõnastikesse märgitud häälduskuju, ja sellest tulenevalt, milline on kõige otstarbekam ja kasutajasõbralikum häälduse esituse viis eesti ükskeelses sõnaraamatus.

3.1. Materjal

Katse jaoks valisin välja 63 märksõna, mida palusin testitavatel hääldada (vt lisa), põhiosa neist (52 märksõna) on tsitaatsõnad ja -väljendid, 2 suurtähtlühendid, mida kirjutatakse nii kursiivis kui ka püstkirjas (loendis esitatud püstkirjas). Lisaks on loendis lihtsama hääldusega võõrsõnad ja võõrsõnaühendid (esitatud püstkirjas), mille puhul eeldasin, et testitav tuleb nende hääldusega toime, ja mis seetõttu olid mõeldud testitavale keerukamate häälduste vaheliseks puhkuseks ja tähelepanu taaskoondamiseks. Osa seesuguste sõnade ja sõnaühendite (*aadress*, *Newfoundlandi koer*, *šokolaad*, *zooloogia*) hääldust oli võimalik ka uurida, ühe sõna (*pasta*) hääldust ei uuritud.

Hääldatavad sõnad kuuluvad eesti haritlaskeelde, st tegemist ei ole erialaterminitega (v.a muusikaterminid *mezzo piano* ja *dolce*, ent viimane sõna on tuntud ka muudest võõrväljenditest). Ka ei ole nende hulgas hiljuti (paaril viimasel aastal) eesti keelde tulnud keelendeid. Samas pole enamik sõnadest ka väga sageli kasutatavad ega väga hästi tuntud.

Põhiosa, 52 märksõna on eestikeelsetes tekstides kasutatavad mугanemata võõrsõnad, mida kirjutatakse tsitaatsõnadena ja reegli järgi hääldatakse originaalilähedaselt (esitatud loendis kursiivkirjas).

Sõnade hulk oli testi jaoks optimaalne, suurema hulga eri keeltest keerulise hääldusega sõnade hääldamine oleks testitavale läinud liiga koormavaks.

Sõnad on võetud ÕS 2006st, VL 2006st, EKSS 2009st ja VLi 8. trüki käsikirjast. Valik on tehtud sõnade hulgast, mille hääldus on eri allikates erinevalt märgitud, ei vasta selle keele hääldusele, kust sõna tuleb, või on tekitanud muid küsimusi.

3.2. Meetod

Katses osales kaks rühma. Esimesse rühma kuulus 15 kõrgharidusega eesti emakeelega (välistatud olid vaid filoloogid) ja teise rühma 15 eesti filoloogi haridusega eesti emakeelega testitavat.

Esimese, mittefiloloogide rühma keskmine vanus on 38 aastat, neist 8 on mehed ja 7 naised. Hariduselt kuuluvad sellesse rühma politoloog, bibliograaf, ajaloolased, sotsioloog, majandusteadlane, kehakultuurlane, bioloogid, geoloogid, ökoloogid, keemik. Neljal neist on teadusmagistri- ja neljal doktorikraad. Ametilt on vastajad minister, riigikogu liige, turundusspetsialist, riigiameti töötajad, Tallinna ülikooli teadurid ja professorid.

Teise ehk eesti filoloogide rühma keskmine vanus on 34 aastat ja neist on 8 naised ja 7 mehed. Hariduselt kuuluvad sellesse rühma eesti filoloogid. Ametilt on vastajad riigiametnik, teadusajakirja toimetajad ja peatoimetaja, eesti keele ja kirjanduse õpetaja, Tartu ülikooli magistrandid ning eesti ja üldkeeleteaduse instituudi töötajad. Neist üks on magistri- ja üks doktorikraadiga, viis magistriõppes olevad bakalaureused.

Tendentse analüüsides võetakse vajaduse korral arvesse ka katsealuste töö- ja ametikohta.

Testimine toimus ühekaupa (testitav ei kuulnud teiste katsealuste hääldusi), ruumis viibisime testitavaga kahekesi. Testitav, saanud juhendi, ankeedi ja sõnaloendi, tutvus juhendiga ja täitis ankeedi, kus vastas järgmistele küsimustele: vanus, sugu, õpitud eriala, (teaduskraad,) amet, õpitud keeled (järjestatult nõnda, et esimesel kohal on keel, mida enda arvates kõige paremini osatakse). Sünnikohta ja seega muredetausta ei küsitud, kuid on teada, et testitavad elavad ja töötavad Tallinnas või Tartus.

Enne salvestamist rõhutati testitavale, et katse tulemused on anonüümsed ja ükski hääldus ei ole tegelikult vale ning et sõnade tähendust ei küsita.

Testitaval paluti lugeda oma tavapärasel viisil 63 loendis olevat sõna ja öeldi, et tegemist on eestikeelsetes tekstides esinevate tsitaatsõnadega. Paluti ette kujutada situatsiooni, et loetakse kellelegi ette eestikeelset ajaleheteksti. Kahtluse korral võis oma hääldust parandada, hääldades uuesti. Juhul kui testitav ei osanud mõnd sõna kuidagi hääldada, ütles ta sõna järjenumbri ja seda, et ei oska. Võimalust sõna mitte hääldada juhul, kui seda ei osata teha, korrati testitavatele ka suuliselt. Vastused salvestati.

Sõnad esinesid loendis iga testitava jaoks eri järjekorras (et vältida järjest loetavate sõnade häälduste vastastikust mõjutamist ja sellest tulenevalt analüüsis vea tekkimist). Iga sõna ette tuli öelda selle järjenumbr ja *sõna*, nt: *esimene sõna – aadress, viiekümne viies sõna – tequila*.

Salvestused on tehtud juulist 2009 kuni märtsini 2010 ametiasutustes (statistikaametis, Tallinna ülikooli ökoloogia instituudis, ajakirja toimetuses, eesti keele instituudis, Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis). Ametiasutuse õhkkond tingib alati teatud ametlikkuse ega ole kuigi vaba. Seetõttu võiks eeldada, et tulemused on suhteliselt head, st testitavad võtsid asja tõsiselt. Ehkki vastajatel paluti ette kujutada situatsiooni, et loetakse ette ajaleheteksti, kus vastavad sõnad esinevad, ei saa seda siiski kuidagi pidada autentseks situatsiooniks. Vastaja tundis ennast selgelt testimissituatsioonis, seega võiks oletada, et tulemused on maksimaalselt head. Samuti ei saa kuigivõrd autentseks pidada situatsiooni, kus peab eri keeltest pärinevaid võõrapärase hääldusega sõnu järjest ja ilma kontekstita lugema ja hääldama.

Et välja selgitada tendentse keelekasutaja tegelikus spontaanses tsitaatkeelendite häälduses, tegin analüüsi. Selleks kandsin salvestusest litereeritud hääldused tabelisse, seejärel analüüsisin hääldusi, võrreldes testitavate hääldusi omavahel ja vastava sõna häälduse esitusega eri sõnastikes ning kirjeldasin huvitavamaid tendentse.

Litereerimisel tarvitasin VLi 8. trükis kasutusele võetavat uut häälduse märkimise süsteemi. (Vt ptk 2.2.) Litereerisin kuulmise järgi, salvestuse kõnelainet litereerimisel ei uurinud, v.a juhul, kui oli vaja selgitada helilisust või helitust. Viimasel juhul kasutasin programmi PRAAT (Boersma, Weenink 2007).

4. Analüüs ja tulemused

Analüüsides testides saadud hääldusmaterjali, püüdsin selgitada sõnastikes tsitaatsõnade häälduseks märgitud häälduskuju ja tegeliku kasutuse suhet ehk seda, kuivõrd keelekasutajad järgivad sõnastikesse märgitud häälduskuju.

Käesolevas peatükis on testitavatele esitatud sõnad tähestiku järjekorras.

Iga sõna järel seletatakse, miks ja mis aspektist sõna uuritakse, seejärel antakse selle sõna häälduse esitus eri allikates, kirjeldatakse tendentse testitavate häälduses ja lõpuks tehakse neist kokkuvõte. Eri allikate hääldused on esitatud sellisel kujul, nagu need on vastavas allikas. Testitavate hääldused on märgitud VLi uue häälduse märkimise süsteemi järgi. (Vt ptk 2.2.) Tsitaatsõnadel ja -väljenditel on keelendi järel märgitud päritolukeel. Viimane on märgitud VL 2006 järgi.

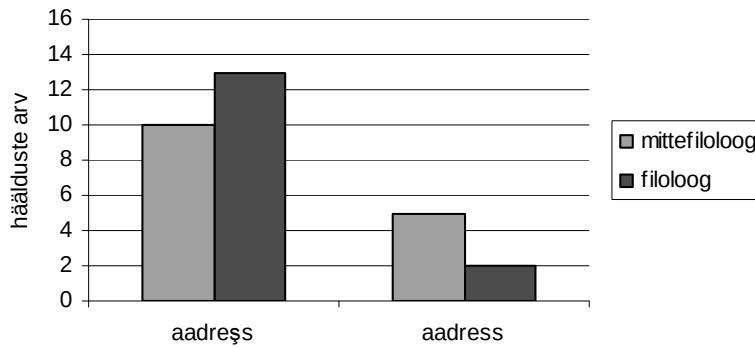
1. aadress

Sõna oli loendis, et anda testitavale puhkust keeruliste häälduste vahel, kuid võimaldas uurida s-i palataliseerimist, kuivõrd ÕS 2006 näitab selles sõnas palatalisatsiooni: *aadres's*. VL 2006 ega EKSSi häälduses palatalisatsiooni ei kajastata. ÕS 2006 püüab näidata üldtendentsi – palatalisatsiooni levimist neisse vöörsõnadesse, kus see samastruktuurilistes omasõnades esineb. ÕSi eessõnas märgitakse: “Vöörsõnade palatalisatsiooni soovitusi ärgu võetagu väga rangelt” (ÕS 2006: 8).

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas palataliseeritult *aadreʃs* 10 testitavat 15st ja teisest (filoloogide) rühmast hääldas palataliseeritult *aadreʃs* 13 testitavat 15st. (Muidugi ei ole palataliseerimine kindlasti kuidagi filoloogiharidusega seotud.)

Seega selgus, et enamik testitavaist hääldab sõnas *aadress* s-i palataliseeritult (vt joonis 2).

VLi 8. trükis on otsustatud palatalisatsiooni mitte märkida, kuivõrd see on isikuti erinev, olenedes east, sõna kasutamise sagedusest jm-st.

Joonis 2. s-i palataliseerimine sõnas *aadress*

2. Achilleuse kand

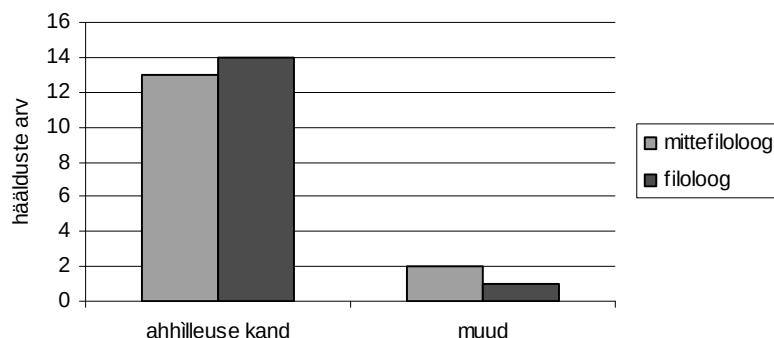
Selle väljendi puhul uurisin rõhku.

ÕS: *ahhilleu'se* (kreeka k); *ahhi'lleuse* (ladina k), VL 2006s ja EKSSis märksõna puudub. Katsete tulemused näitasid, et kreeka hääldust ei tarvita ükski testitavaist.

Esimese rühma (mittefiloloogid) testitavaist hääldas 13 *ahhilleuse* kand. Ülejäänud kaks hääldust olid *atsilleuse* ja *akilleuse*.

Teise rühma (filoloogid) testitavaist hääldas 14 *ahhilleuse* kand. Üks testitav hääldas *akilleuse*. (Vt joonis 3.)

Ehkki testitavad hääldasid seda väljendit ladina keele rõhuga, jäetakse kreeka rõhku näitav hääldusvariant sisse. VLi 8. trükki lisatakse märksõna nii kreeka kui ka ladina hääldusega: *ahhilléuse* (kreeka k), *ahhilleuse* kand (ladina k).

Joonis 3. Rõhk tsitaatväljendis *Achilleuse kand*

3. *ad hoc* (ladina)

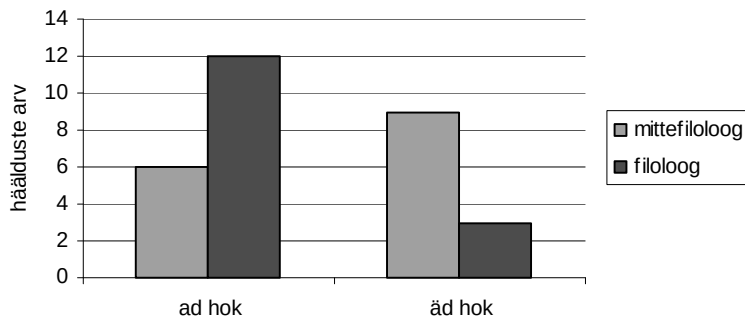
Selles tsitaatväljendis uurisin vokaali pikkust, kuna ÕS ja VL märgivad erineva vokaalipikkuse.

ÕS 2006: *ad hook*. VL 2006: *ad hok*.

Katsete tulemusel selgus, et pika *o*-ga ei häälda seda tsitaatväljendit ükski testitavaist. Samas selgus huvitav tendents, nimelt hääldas esimesest rühmast (mittefiloloogid) üheksa testitavat *äd hok*, teisest rühmast (filoloogid) hääldas nii kolm testitavat.

Väljend *ad hoc* on sageli kasutusel ka ingliskeelsetes teadustekstides ja inglispärast häälduse ülekaalu võis mõjutada see, et (esimese rühma) testitavate hulgas oli palju teadlasi. (Vt joonis 4.)

VL 8. trükis esitatakse hääldus kujul: *ad hok*.

Joonis 4. Tsitaatväljendi *ad hoc* hääldus

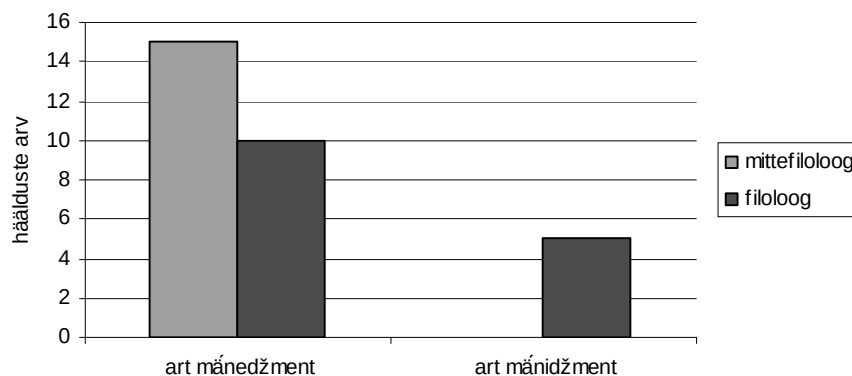
4. art management (inglise)

Uurisin, kas testitavad hääldavad: *mānedžmènt* või: *mānidžmènt*.

ÕS 2006: *art mānedžment* (tähelepanu väärrib asjaolu, et märksõna *management* hääldus ÕSis on: *mānidžment*). VL 2006s ja EKSSis vastav märksõna puudub.

Katsetest selgus, et esimesest rühmast (mittefiloloogid) hääldasid kõik 15 testitavat *mānedžmènt* ning vaheldus hääldus *art* ~ *aart*. Teisest rühmast (filoloogid) hääldas viis testitavat *mānidžmènt* ja ülejäänud 10 *mānedžmènt*. Vaheldusid hääldused *aart* ~ *aart*. (Vt joonis 5.)

VL 8. trükki lisatakse vastav märksõna ja esitatakse hääldus kujul *aa(r)t mānedžmènt*.

Joonis 5. Tsitaatväljendi *art management* hääldus

5. *au pair* (prantsuse)

Uurisin, kas seda tsitaatsõna hääldatakse originaalipäraselt või muganenult, samuti seda, kas eelistatakse hääldust *-eer* või *-äär*.

ÕS: *o.päär*, VL 2006: *opē´r*, EKSS: *opäär*.

Katsetest selgus järgmist.

Esimesest rühmast (mittefiloloogid) hääldas testitavatest kolm originaalikohaselt *opèer*.

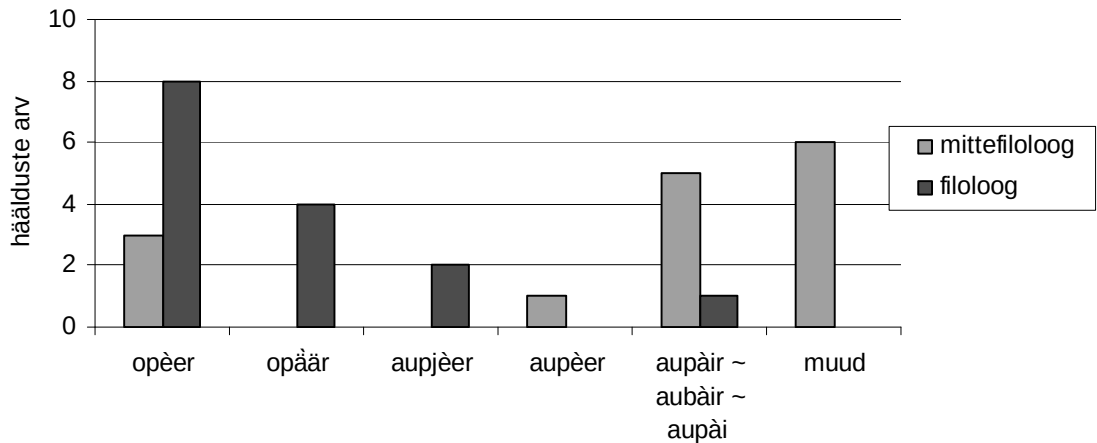
Originaalilähedasi hääldusi *aupäär* ja *aupèer* oli kumbagi üks. Mugandhääldust *aupàir* ~ *aubàir* ~ *aupài* oli viiel juhul. Ülejäänud hääldused olid *opàar* ~ *oupèer* ~ *aupjèe*.

Teise rühma testitavad hääldasid kaheksal korral *opèer* ja neljal korral *opäär*. Kahel korral võis kohata hääldust *aupjèer* ja ühel korral kirjapildile vastavat hääldust *aubàir*.

Eelnevast võib järeldada, et tsitaatsõna häälduse reeglit järgisid kõik eesti filoloogid peale ühe, mittefiloloogidest on mugandhääldust peaaegu pooltel juhtudest.

Filoloogide rühmast hääldas kümme testitavat ja mittefiloloogide rühmast kolm testitavat sõnaraamatuis esitatud hääldusele vastavalt. (Vt joonis 6.)

Et prantsuse hääldusele on lähem *-eer* kui *-äär*, siis VLi 8. trükk esitab vastava märksõna häälduse kujul *opèer*.

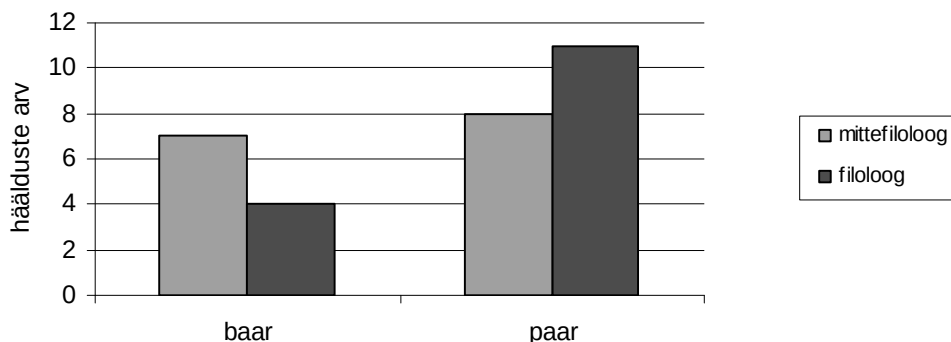
Joonis 6. Tsitaatväljendi *au pair* hääldus

6. baar

Sõna oli loendis, et anda testitavale puhkust keeruliste häälduste vahel, kuid võimaldas uurida helilisust ja helitust sõna häälduses.

Sõnaraamatud selle sõna hääldust ei märgi.

Esimene (mittefiloloogide) rühm hääldas seitsmel korral heliliselt, teine (filoloogide) rühm neljal korral. (Vt joonis 7.) Kahtluse korral, kas hääldus oli heliline või helitu, tegin akustilise pildi programmiga.

Joonis 7. Helilisus sõnas *baar*

7. *buffet* (VL 2006s päritolukeel märkimata) prantsuse

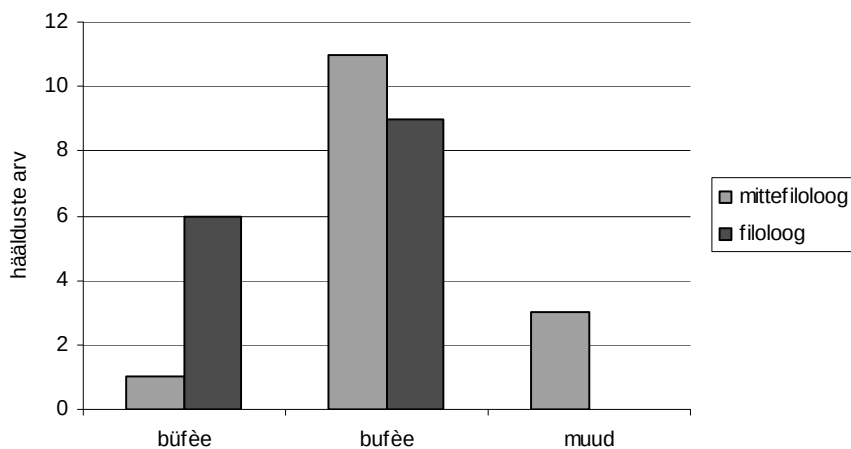
Soovisin teada, kas testitavad hääldavad seda eesti- või originaalipäraselt.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *büfee*, VL: *büffe'*, EKSS: *büfee*.

Esimesest, mittefiloloogide rühmast hääldas originaalipäraselt *büfèe* üks testitav. Hääldust *bufèe* oli 11 korral, üks kord hääldati *bufèi*, mugandhääldust *búfet* ja *púhvet* oli kumbagi ühel korral. Teisest, filoloogide rühmast hääldas kuus testitavat originaalipäraselt *büfèe*. Ülejäänud üheksal juhul oli hääldus *bufèe*. (Vt joonis 8.)

Ilmselt oleks mõistlik aktsepteerida mugandit *bufee*, mille asemel on keelekorraldus seni üldjuhul eelistanud tsitaatkeelendit või väljendit *Rootsi laud*. Võrgu-uuringud näitavad, et tegelikus kasutuses on sõna *bufee* üsna sage (Google). Keelenõuande andmebaasist ilmneb, et 11 küsimuse-vastuse hulgas mugandi *bufee* kohta on kahel korral keelenõuandja möönnud sellise mugandi võimalikkust.

VLi 8. trükk esitab häälduse *büfèe* ja kaalub märksõnastikku lisada (püstkirjas) mugandi *bufee*.

Joonis 8. Tsitaatsõna *buffet* hääldus

8. *café au lait* (prantsuse)

Uurisin, kuidas seda suhteliselt sageli tarvitavat sõnaühendit osatakse hääldada.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *kafee olee*, VL 2006: *kafé' ole'*, EKSS: *kafee olee*.

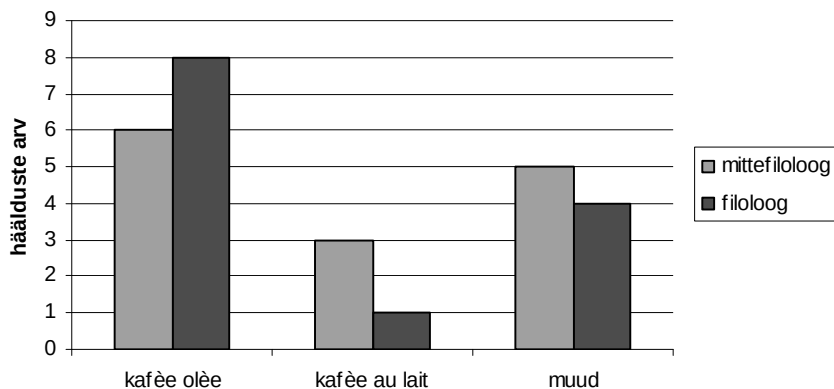
Katse näitas, et esimene (mittefiloloogide) rühm kasutas originaalhääldust *kafèe olèe* kuuel korral, mugandatult hääldas *kafèe au lait* kolm testitavat.

Ülejäänud hääldused olid *kafèe au leit* ~ *kafèe au lait* ~ *kafèe o lait* ~ *kafèe au lee*. Üks testitav jättis vastamata.

Teine rühm (filoloogid) kasutas originaalhääldust *kafèe olèe* kaheksal korral, mugandatult hääldas *kafèe au lait* üks testitav. Ülejäänud hääldused olid *kafèe olèt* ~ *kafèe olat* ~ *kafée ola*. Kaks testitavat jätsid hääldamata.

Katse tulemustest ilmneb tendents mugandhäälduse *kafèe au lait* suunas. (Vt joonis 9.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *kafèe olèe*.

Joonis 9. Tsitaatväljendi *café au lait* hääldus

9. *caffè latte* (itaalia)

Uurisin nagu eelmiseigi sõna puhul, kuidas seda suhteliselt sageli tarvitavat sõnaühendit osatakse hääldada.

ÕS 2006 esitab häälduse järgmiselt: *kafè latte*, VL 2006s ja EKSSis puudub märksõna.

Katse näitab, et esimene (mittefiloloogid) rühm kasutas originaalhääldust *kafèe late* seitsmel korral, *kafèe latèe* hääldas kaheksa testitavat. Viimane on ilmselt mõjutatud hääldusest *kafèe olèe*.

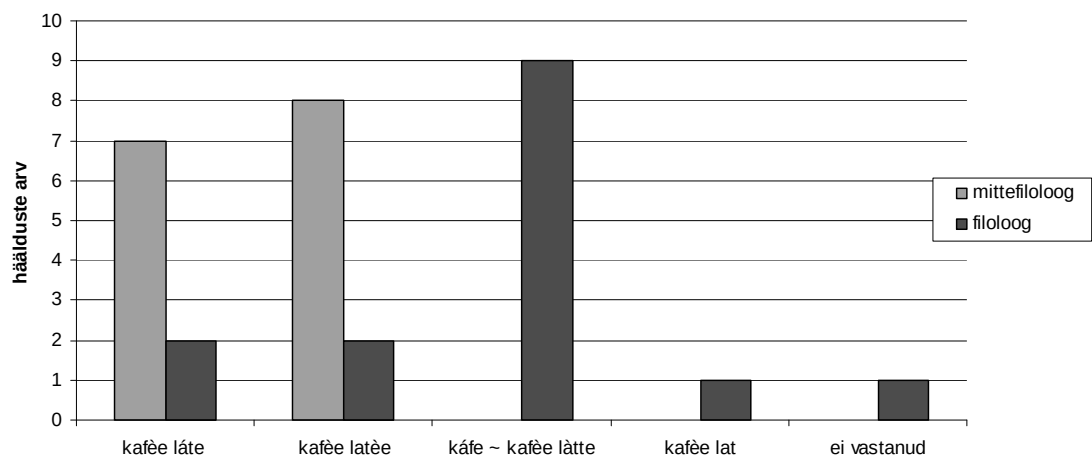
Teine rühm (filoloogid) kasutas originaalhääldust *kafèe late* kahel korral, *káfe* ~ *kafèe latèe* hääldas kaks testitavat. Kirjapildikohaselt *káfe* ~ *kafèe lätte* hääldas üheksa testitavat.

Üks testitav hääldas *kafèe lat* ja üks testitav jättis hääldamata. (Vt joonis 10.)

Mõlemas rühmas kasutati hääldust *kafèe latèe*, mille põhjal võib järeldada, et need kaks piimaga kohvijooki tähistavat väljendit lähevad paljudel segamini.

VLi 8. trükk ei esita mugandhääldust, sest itaalia sõna prantsuspärast mugandhääldust ei saa möönda.

VLi 8. trükki lisatakse märksõna ja antakse hääldus *kafèe láte*.

Joonis 10. Tsitaatväljendi *caffè latte* hääldus

10. *casting* (inglise)

Uurisin, kas testitavad kasutavad eesti sõnaraamatutesse märgitud hääldust.

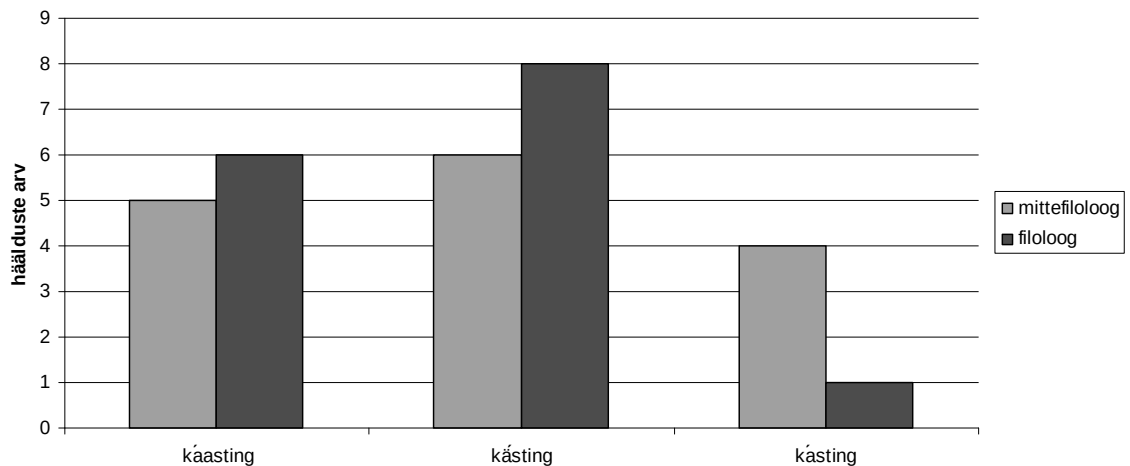
ÕS 2006s puudub märksõna, VL 2006 esitab häälduse *ka´-*, EKSS: *kaa-*.

SOED annab häälduseks sama variandi mis eesti sõnaraamatud. WEUD annab lisaks ka teise häälduse: *kästing*.

Võrgu-uuringud näitavad, et vabamas kasutuses esineb ka kirja­pildilt muga­nenud vormi *kásting* (Google).

Esimese (mitte­filoloogide) rühma testi­tavad hääldasid *káasting* viiel juhul, *kásting* kuuel juhul ja muga­ndhääldust *kásting* oli neljal juhul. Teise (filoloogide) rühma testi­tavad hääldasid *káasting* kuuel juhul, *kásting* kaheksal juhul ja muga­ndhääldust *kásting* ühel juhul. (Vt joonis 11.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *káasting*, *kásting*.

Joonis 11. Tsitaatsõna *casting* hääldus

11. *catering* (inglise)

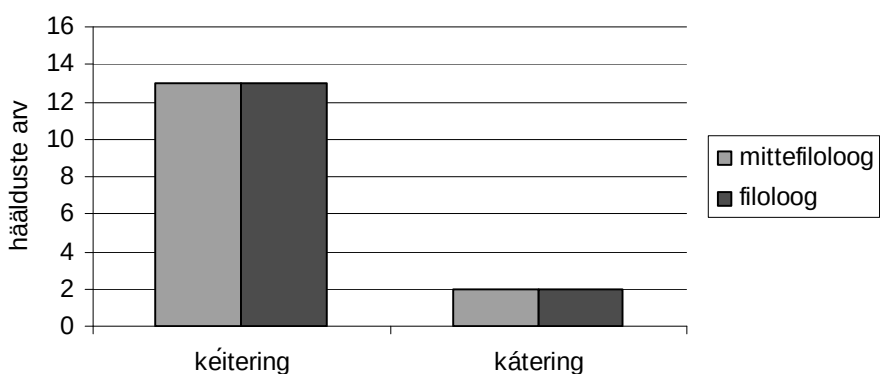
Uurisin, kas testi­tavad hääldavad seda tsitaatsõna originaalipäraselt. Vabamas kasutuses olen kuulnud ka muga­ndhääldust *katering*.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *keitering*, VL 2006s puudub märksõna, EKSS: *keite*-.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas 13 testitavat *kéitering*, variante *kaátering* ~ *kátering* oli kumbagi ühel korral.

Teisest (filoloogide) rühmast hääldas samuti 13 testitavat *kéitering*, mugandhääldust *kátering* oli kahel juhul. Seega hääldasid kaks rühma samal määral originaalipäraselt. (Vt joonis 12.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *keítæring* ja annab ka mugandhäälduse *kéitering*.

Joonis 12. Tsitaatsõna *catering* hääldus

12. CD (lühend inglise sõnadest)

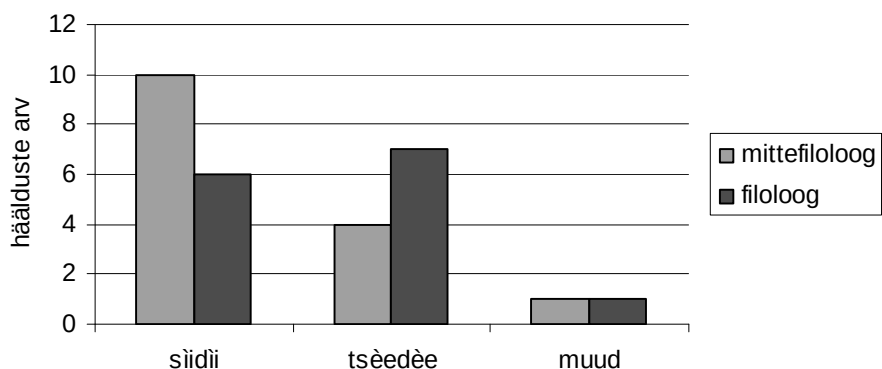
Uurisin, kas testitavad hääldavad seda lühendit eesti- või originaalipäraselt.

ÕS 2006s on lühend lühendiloendis (püstkirjas), hääldust ei ole märgitud, VL 2006s pole samuti märksõnale hääldust antud, EKSS annab häälduse *tsee-dee*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas inglispäraselt *sìidii* kümme testitavat, eestipäraselt *tsèedèe* hääldas neli testitavat ja *tsiidii* üks testitav.

Teisest (filoloogide) rühmast hääldas inglispäraselt *sìidii* kuus testitavat, eestipäraselt *tsèedèe* hääldas seitse testitavat ja *tsiidii* üks testitav. (Vt joonis 13.)

VLi 8. trükk püstkirjas lühenditele hääldust ei anna.

Joonis 13. Lühendi *CD* hääldus

13. *chargé d'affaires* (prantsuse)

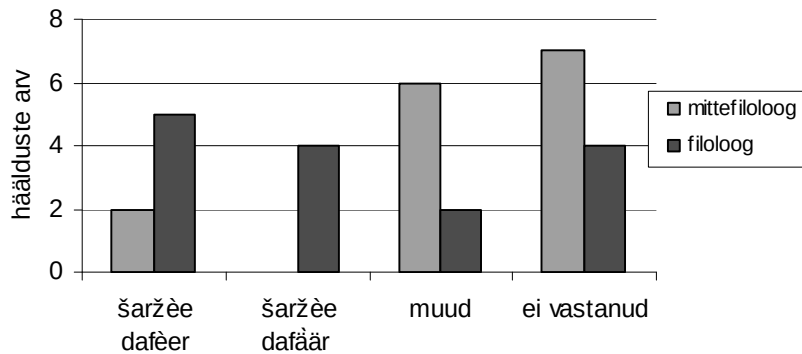
Uurisin, kas seda keelendit osatakse hääldada ja kas häälduses domineerib *-fäär* või *-fèer*.

Sõnaraamatud esitavad hääldust järgmiselt: ÕS 2006: *šaržee dafäär*, VL 2006: *šarže´dafē´r*, EKSS: *šaržee dafäär*.

Esimese rühma (mittefiloloogid) testitavad jätsid seitsmel juhul hääldamata, kahel juhul hääldati (vastavalt VLile) *šaržee dafèer*. Ülejäänud juhtudel püüti hääldada küll võõrapäraselt, kuid hääldati väljendi esiosa pigem inglis- kui prantsuspäraselt: *tšaadš*.

Teise (filoloogide) rühma testitavad jätsid neljal juhul vastamata. Originaalipäraselt hääldati *šaržee dafèer* viiel korral ja *šaržee dafäär* neljal korral. Ülejäänud hääldused olid: *tsaadš defèers* ja *tsaadš dafèers*. (Vt joonis 14.)

VLi 8. trükk esitab selle tsitaatväljendi häälduse järgmiselt: *šaržèe dafèer*.

Joonis 14. Tsitaatväljendi *chargé d'affaires* hääldus

14. *circulus vitiosus* (ladina)

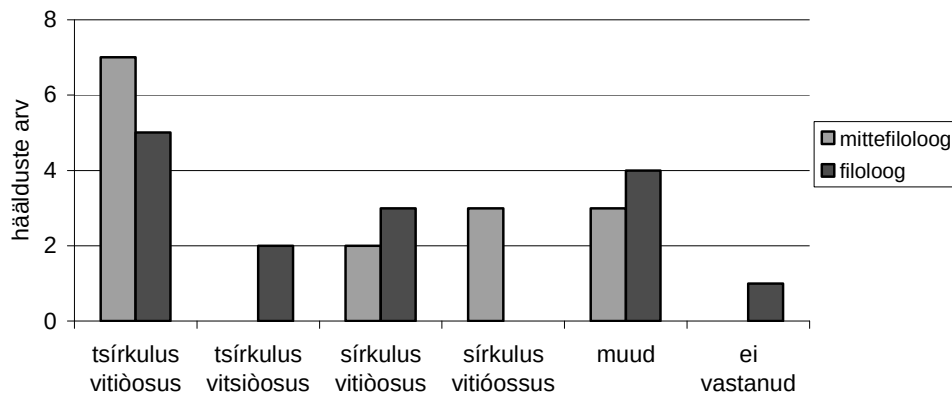
Uurisin, kuidas hääldatakse seda ladina päritolu tsitaatkeelendit.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt. ÕS 2006: *tsirkulus vitsioosus*, VL 2006: *tsi´rku-tsiõ´*-, EKSS: *tsirku- tsioo-*.

Esimese rühma (mittefiloloogid) testitavad hääldasid *tsirkulus vitiòosus* seitsmel korral, *sírkulus vitiòosus* kahel korral, *sírkulus vitiòossus* kolmel korral, ülejäänud hääldused olid *sírkulus visòotius*, *kurrikúlus vitiòosus*, *kírkulus vitiòosus*. Täiesti originaalikohaselt ei hääldanud ükski esimese rühma testitav.

Teise (filoloogide) rühma testitavatest hääldas täiesti originaalikohaselt kaks testitavat: *tsírkulus vitsiòosus*, viis testitavat hääldas *tsírkulus vitiòosus*. Kolm testitavat hääldas *sírkulus vitiòosus*, üks testitav jättis hääldamata, ülejäänud hääldused olid *sóökölös vitiòosus*, *tsírkulus vitòosus* ja *tsírkulus viitioosus*, *kirkulus vitiòosus*. (Vt joonis 15.)

VLi 8. trükk annab häälduse kujul *tsírkulus vitsiòosus*.

Joonis 15. Tsitaatväljendi *circulus vitiosus* hääldus

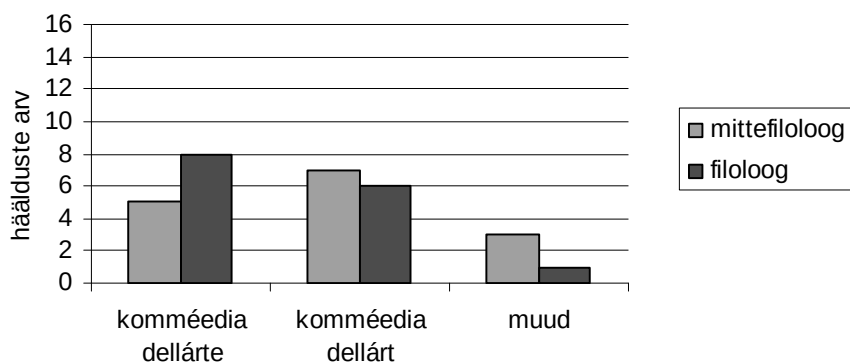
15. *commedia dell'arte* (itaalia)

Selles tsitaatkeelendis uurisin rõhku.

Sõnaraamatutesse on märgitud hääldus järgmiselt. ÕS 2006: *kommeedia dellarte*, VL 2006: *kome´ - -a´r-*, EKSS: *kommee-*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavad hääldasid viiel korral originaalipäraselt *komméedia dellárte*, seitsmel korral *komméedia dellárt*, ülejäänud hääldused olid *kommedii leárt*, *kommediá dellarté*, *komö`odia dellárte*. Teisest rühmast hääldas kaheksa testitavat originaalipäraselt *komméedia dellárte*, kuus testitavat hääldas *komméedia dellárt*, üks testitav hääldas *kommediíia dellarté*. (Vt joonis 16.)

VLi 8. trükis esitatakse hääldus *komméedia dellárte*.

Joonis 16. Tsitaatväljendi *commedia dell'arte* hääldus

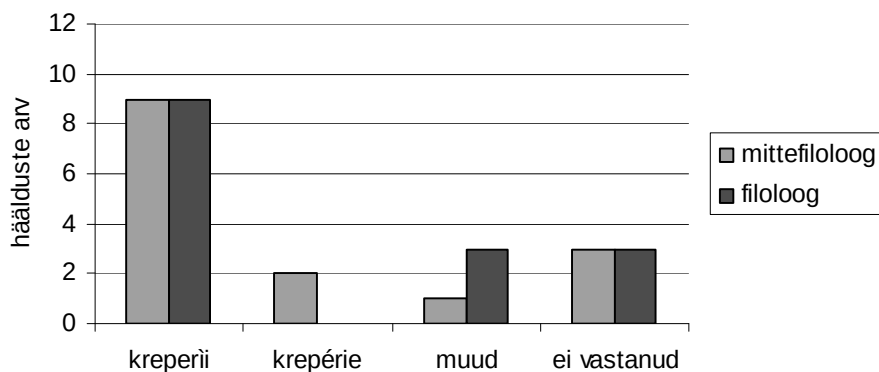
16. *crêperie* (prantsuse)

Selle tsitaatsõna puhul uurisin, kas testitavad hääldavad seda originaalikohaselt või mugandhääldusega.

ÕS 2006s puudub märksõna, VL 2006 annab häälduse *kreperi*´, EKSS: *kreperii*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas üheksa testitavat *kreperii*, kaks hääldust oli *krépérie*, üks hääldus oli *krepäär*, kolm testitavat jätsid vastamata. Teise (filoloogide) rühma testitavad hääldasid *kreperii* üheksal korral, vastamata jättis kolm testitavat, ülejäänud hääldused olid *kréeperi*, *krépérie*. (Vt joonis 17.)

VLi 8. trükki märgitakse häälduseks *kreprii*, *kreperii*.

Joonis 17. Tsitaatsõna *crêperie* hääldus

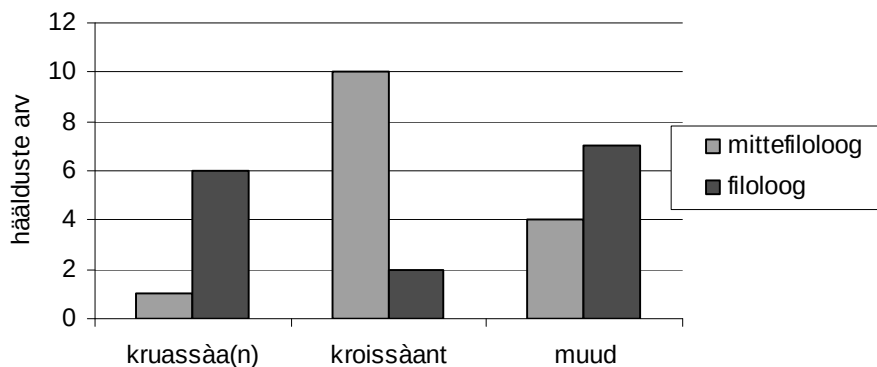
17. *croissant* (prantsuse)

Selle tsitaatsõna puhul uurisin, kas testitavad hääldavad seda originaalikohaselt või mugandhääldusega.

Sõnaraamatud esitavad järgmised hääldused. ÕS 2006: *krua.saan*, VL 2006: *kruasa'(n)*, EKSS: *kruasaan*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest hääldas originaalipäraselt *kruassàa(n)* üks testitav, ülejäänud olid pigem mugand- kui originaalipärased hääldused: kümnel juhul *kroissàant*, *krossàant*, üks kord oli hääldust *kroasàant*. Teine (filoloogide) rühm hääldas originaalipäraselt *kruassàa(n)* kuuel juhul, ülejäänud hääldused *kroissàant*, *kroissäänt*, *krossàant* olid pigem mugand- kui originaalhääldused. Katsetest selgub, et seda sõna siiski püütakse võõrapäraselt hääldada ja filoloogide rühm saab sellega ka peaaegu pooltel juhtudel hakkama, seetõttu ei anta VLi 8. trükkis mugandhääldust. (Vt joonis 18.)

VLi 8. trükk annab häälduseks *kruassàa(n)*.

Joonis 18. Tsitaatsõna *croissant* hääldus

18. *curriculum vitae* (ladina)

Selles suhteliselt tuntud tsitaatväljendis uurisin rõhku.

Sõnaraamatud esitavad järgmised hääldused. ÕS 2006: *kurri'kulum viitä*, VL 2006: *kurri'k-viitä*, EKSS: *kurriku- viitä*.

Ehkki sõna oli loendisse võetud eesmärgiga uurida rõhku testitavate häälduses, ilmnes, et keeruliseks osutus ladina *ae* hääldus.

Ladina *ae* hääldub hilisladina keeles *ä*-na. Selliselt hääldas tsitaatväljendi esimest sõna esimesest rühmast kuus ja teisest rühmast seitse testitavat. Ülejäänud testitavad (esimesest rühmast üheksa ja teisest rühmast kaheksa) hääldasid *ae* diftongina.⁹

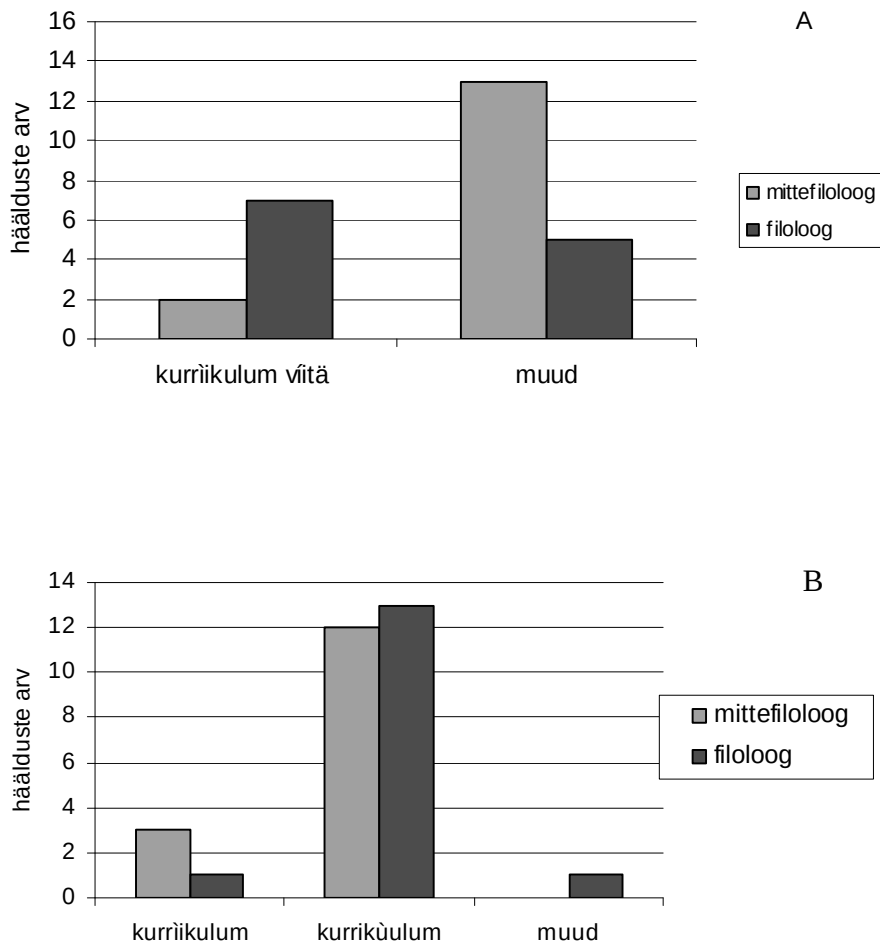
Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldati vastavalt sõnaraamatus märgitule *kurriikulum viitä* kahel ja teisest (filoloogide) rühmast seitsmel juhul. (Vt joonis 19 A.)

⁹ Klassikalises ladina keeles hääldus *ae* täht-tähelt, mitte *ä*-na nagu uusladina keeles. Käesolevas töös käsitletakse originaalipärase hääldusena uusladina keele hääldust.

Testitavate häälduses üksnes rõhku uurides selgus, et esimese rühma testitavad hääldasid rõhuga sõna *curriculum* kolmandal silbil *kurrikùulum* kolmel juhul, varianti *kurriikulum* oli 12 juhul.

Teine rühm hääldas 13 juhul: *kurriikulum*, varianti *kurrikùulum* oli ühel juhul. Varianti *kurrikulum* samuti ühel juhul. (Vt joonis 19 B).

VLi 8. trükk annab häälduseks *kurriikulum* viita.

Joonis 19. Rõhk tsitaatväljendis *curriculum vitae* (A) ja sõnas *curriculum* (B)

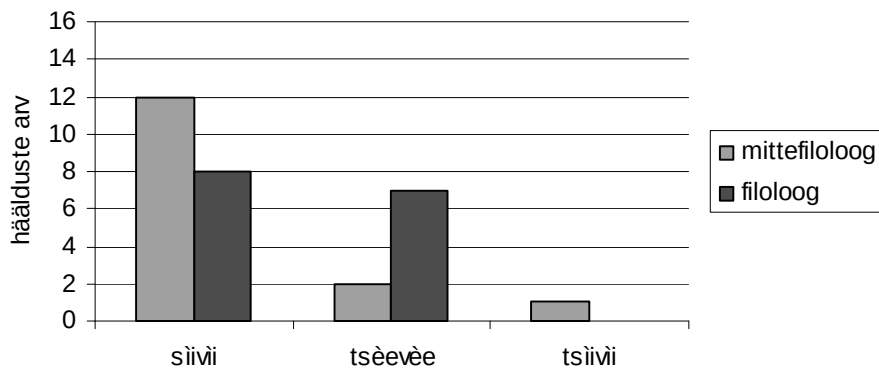
19. CV (lühend ladina sõnadest)

Uurisin, kuidas testitavad hääldavad seda lühendit. (Olen kuulnud sagedasti inglispärast hääldust *sìivii*.)

Sõnaraamatud esitavad järgmised hääldused. ÕS 2006 esitab märksõna lühendiloendis (püstkirjas) hääldusega *tsee-vee* (märksõna *CD* hääldust pole ÕSis märgitud), VL 2006s hääldus puudub, EKSS: *tsee-vee*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavad hääldasid inglispäraselt *sìivii* 12 korral, kirja­pildile vastavalt hääldas *tsèevèe* kaks testitavat, üks hääldus oli *tsìivii*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas *sìivii* kaheksa, *tsèevèe* seitse testitavat. (Vt joonis 20.)

VLi 8. trükk püstkirjas lühenditele hääldust ei anna.

Joonis 20. Lühendi CV hääldus

20. *dolce* (itaalia)

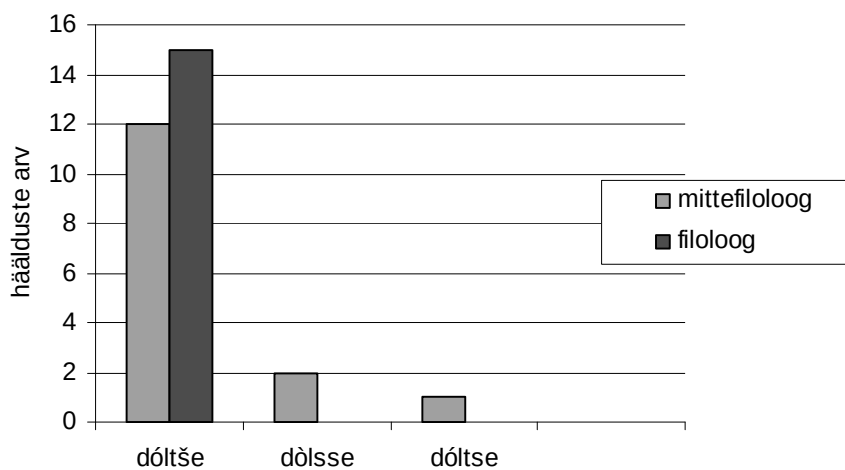
Selle sõna puhul uurisin, kas testitavad saavad aru, et tegemist on itaalia sõnaga ja kas seda osatakse hääldada vastavalt. Tegemist on muusikaterminiga ja seega on see üldkeeles vähe

tuntud. Rohkem on tuntud itaalia päritolu väljend *dolce vita*. Ilmselt oleks võinud häälduskatse sõnaloendis olla pigem viimane.

Sõnaraamatud esitavad järgmised hääldused. ÕS 2006: *doltše*, VL 2006: *-tše*, EKSS: *doltše*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest hääldas 12 *dóltše*, kaks hääldas *dòlsse*, üks testitav hääldas *dóltse*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldasid kõik testitavad *dóltše*. (Vt joonis 21.)

VLi 8. trükk annab häälduseks *dóltše*.

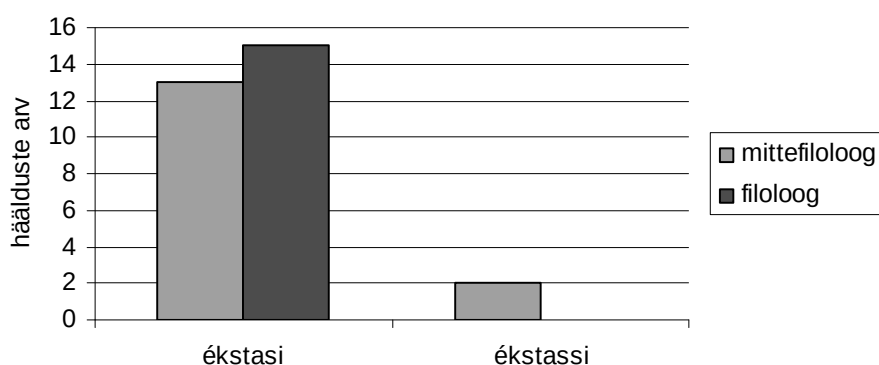
Joonis 21. Tsitaatsõna *dolce* hääldus

21. *ecstasy* (inglise)

Kuivõrd sõnaraamatud esitavad hääldust erinevalt, uurisin, milline on keelekasutaja tegelik hääldus.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt. ÕS 2006: *ekstösi*, VL 2006: *ekstösi*, EKSS: *ekstasi*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest hääldas 13 *ékstasi*, kaks hääldas *ékstassi*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldasid kõik testitavad *ékstasi*. (Vt joonis 22.) Et VL 2006s esitatud *ö*-ga hääldus pole kuigivõrd täpsem *a*-ga hääldusest, annab VLi 8. trükk häälduseks *ékstasi*.

Joonis 22. Tsitaatsõna *ecstasy* hääldus

22. *e-mail* (inglise)

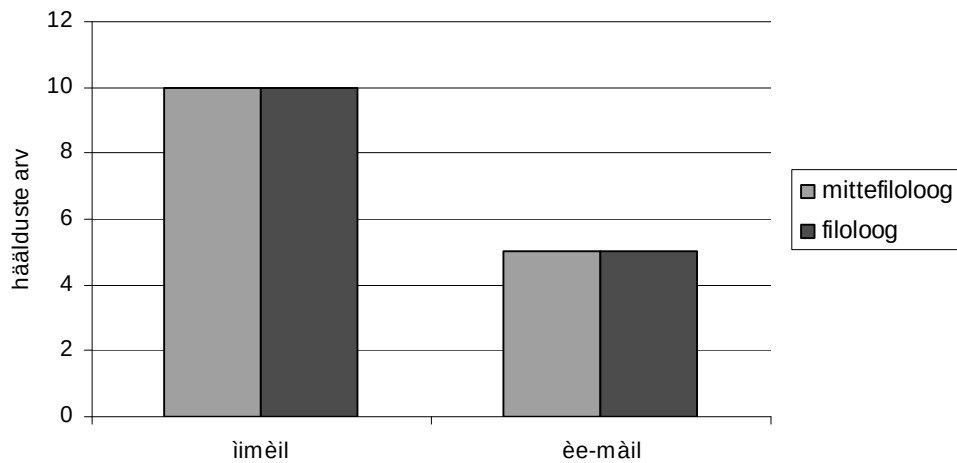
Uurisin, kas testitavad hääldavad seda tsitaatkeelendit inglispäraselt või nii, nagu kirjutatakse.

Sõnaraamatud märgivad häälduse nii: ÕS 2006: *iimeil*, VL 2006: *imeil*, EKSS: *ii-meil*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest hääldas kümme *iimèil* ja viis *è-màil*. Teise rühma testitavatest hääldas samuti kümme *iimèil* ja viis *èe-màil*.

Analüüsist ilmneb, et häälduses valitseb selge tendents kirja-pildipärase häälduse suunas. (Vt joonis 23.)

VLi 8. trükk annab häälduseks *iimèil*.

Joonis 23. Tsitaatsõna *e-mail* hääldus

23. *enfant terrible* (prantsuse)

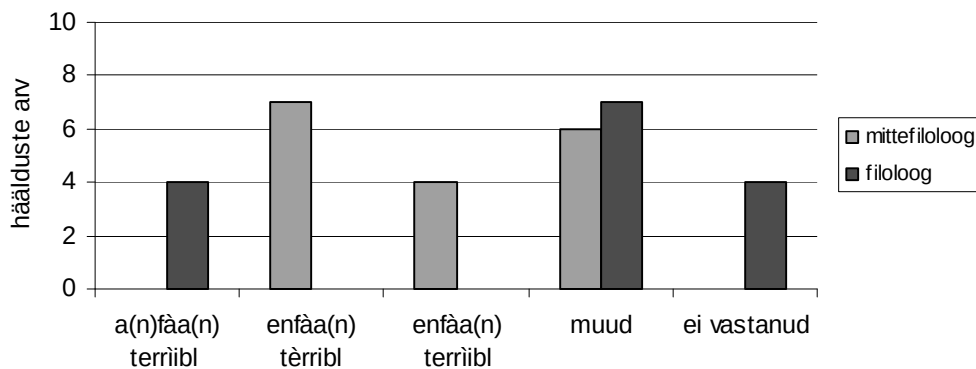
Uurisin, kas seda keelendit osatakse hääldada. Võimaldab selgitada, kas testitav teab tsitaathäälduse reeglit ja seda, kas ta keelt oskamata teab n-ö haritlassõnavarasse kuuluva väljendi hääldust.

Sõnaraamatud märgivad häälduse nii: ÕS 2006: *anfa'n teri'bl*, VL 2006: *a(n)fa'(n) teri'bl*, EKSS: *a(n)faa(n) teriibl*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest ei hääldanud ükski originaalhääldusega *a(n)fàa(n) terriibl*. Seitse testitavat hääldas *enfàa(n) tèrriibl*, neli testitavat mugandhääldusega *enfànt tèrriibl*. Sõna *terrible* hääldati seega ülekaalukalt inglise hääldusega. Inglise keeles kirjutatakse sõna samamoodi nagu prantsuse keeles. Kaks korda hääldati *enfàa(n) terriblé* ja kolm korda *enfàa(n) terriibl*.

Teise (filoloogide) rühma testitavatest hääldas originaalhääldusega *a(n)fàa(n) terriibl* neli testitavat, neli jättis hääldamata, ülejäänud hääldused jäid mugand- ja originaalhäälduse vahepeale. (Vt joonis 24.)

VLi 8. trükk annab häälduseks *a(n)fàa(n) terriibl*.

Joonis 24. Tsitaatväljendi *enfant terrible* hääldus

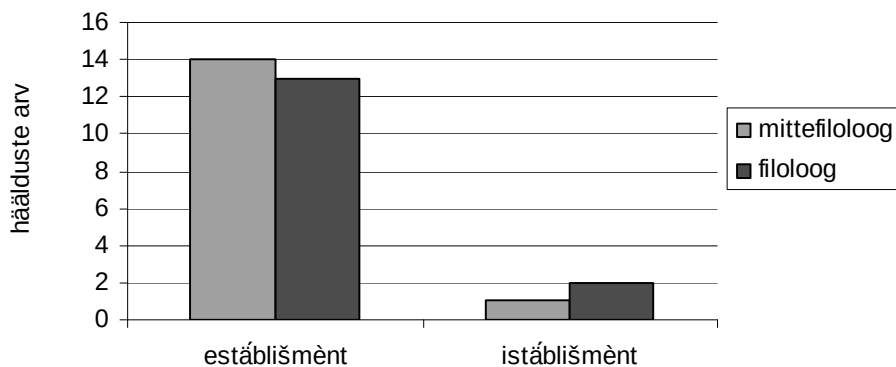
24. **establishment** (inglise)

Uurisin, kuidas testitavad hääldavad seda tsitaatsõna.

Sõnaraamatud esitavad hääldust erinevalt. ÕS 2006: *istä'blišment*, VL 2006: *istä'blišmònt*, EKSSis puudub märksõna.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas üks testitav *istäblišmènt*, ülejäänud 14 hääldust olid *estäblišmènt*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas kaks testitavat *istäblišmènt*, ülejäänud 13 hääldust olid *estäblišmènt*. (Vt joonis 25.)

VLi 8. trükk annab häälduseks *istäblišmènt*, *estäblišmènt*.

Joonis 25. Tsitaatsõna *establishment* hääldus

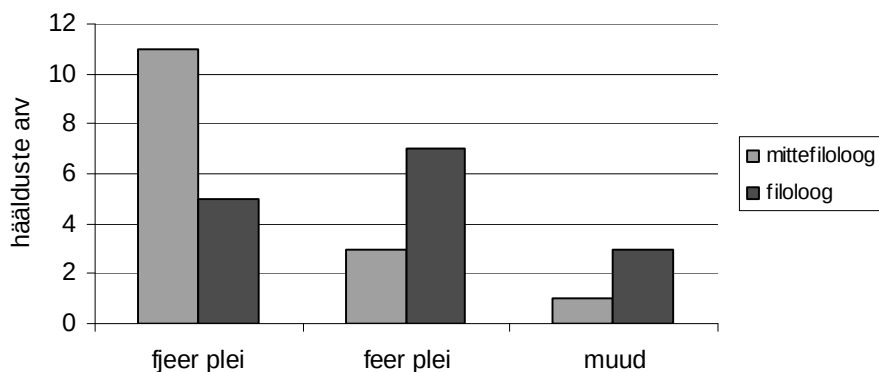
25. *fair play* (inglise)

Et sõnaraamatud esitavad häälduse erinevalt, siis uurisin, kuidas testitavad seda hääldavad.

ÕS 2006: *fäär plei*, VL 2006s on see tsitaatväljend märksõna *fair* allmärksõna ja hääldus on *fēr plei*, EKSS: *fäär plei*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas kolm testitavat *feer plei*, 11 testitavat hääldas *fjeer plei*, üks hääldus oli *feə plei*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas seitse testitavat *feer plei*, viis testitavat hääldas *fjeer plei*, ülejäänud hääldused olid mugandhääldus *fair plei* ja *fäär plei*. (Vt joonis 26.)

VLi 8. trükk annab häälduseks *fäär plei*, *feə plei*.

Joonis 26. Tsitaatväljendi *fair play* hääldus

26. *force majeure* (prantsuse)

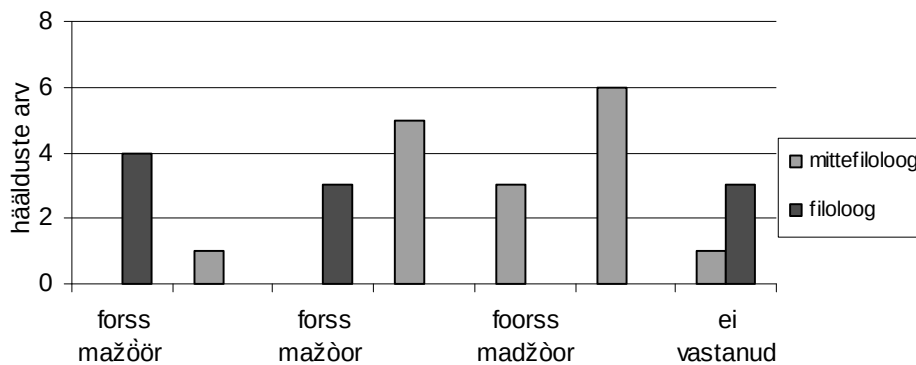
Uurisin, kas seda keelendit osatakse hääldada. Võimaldab selgitada, kas testitav teab tsitaathäälduse reeglit ja seda, kas ta keelt oskamata teab n-ö haritlassõnavarasse kuuluva väljendi hääldust.

Sõnaraamatud märgivad häälduse järgmiselt. ÕS 2006: *forss mažöör*, VL 2006s on see tsitaatväljend märksõna *force* allmärksõna ja hääldus antud üksnes sõnaühendi esimesel sõnal: *fors*, EKSS: *fors mažöör*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast ei hääldanud päris originaalhääldusega ükski testitav, kõige lähedasem sellele oli ühe testitava hääldus *foors maž`öör*. Viis hääldust oli *foorss mažöör*, kolm hääldust oli *foorss madžöör*. Hääldust *forss mažöör* oli ühel korral. Ülejäänud variandid olid nimetatute kombinatsioonid. Hääldamata jättis üks testitav. Prantsuse ja inglise sõna *force* langevad kirja pildilt kokku, palju hääldati seda sõna pigem inglise- kui prantsuspäraselt.

Teisest (filoloogide) rühmast hääldas originaalhääldusega *forss mažöör* neli testitavat. Hääldust *forss mažöör* oli kolmel korral. Kolm testitavat jättis vastamata. (Vt joonis 27.)

VLi 8. trükk annab häälduseks: *forss mažòör*.

Joonis 27. Tsitaatväljendi *force majeure* hääldus

27. *gigolo* (prantsuse)

Selle sõna puhul uurisin, kas testitavad kasutavad originaalipärast (prantsuse keele) või mõnesse sõnastikku märgitud itaalia keele hääldust või hoopis mugandhääldust.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *džigolo*, VL 2006: *ži'-*, EKSS: *džigolo*.

Kõik nimetatud allikad esitavad selle märksõna tsitaatsõnana.

Põhjus, miks hääldused eri allikais erinevad, on päritolukeel. Nimelt märgib ÕS päritolukeeleks itaalia, EKSS päritolukeelt ei esita, kuid järelikult peab samuti nagu ÕS selleks itaalia keelt. VL annab päritolukeeleks prantsuse.

Prantsuse keeles hääldatakse see sõna *žigolo* (RC 2004). Rõhk on prantsuse sõnades viimasel silbil.

Katsete tulemustest selgus, et testitavate valdav hääldus on *gígolo*. Mittefiloloogide rühmast hääldasid kõik testitavad *gígolo*. Filoloogide rühmast hääldas 13 testitavat *gígolo* ja kaks *džígolo*.

Seega ei hääldanud ükski 30 testitavast seda tsitaatsõna prantsuspäraselt ja vaid kaks filoloogi pidas seda tsitaatsõnaks. Suurem osa testitavaid pidas sõna mugandiks ega pööranud tähelepanu isegi kursiivkirjapildile. (Vt joonis 28.)

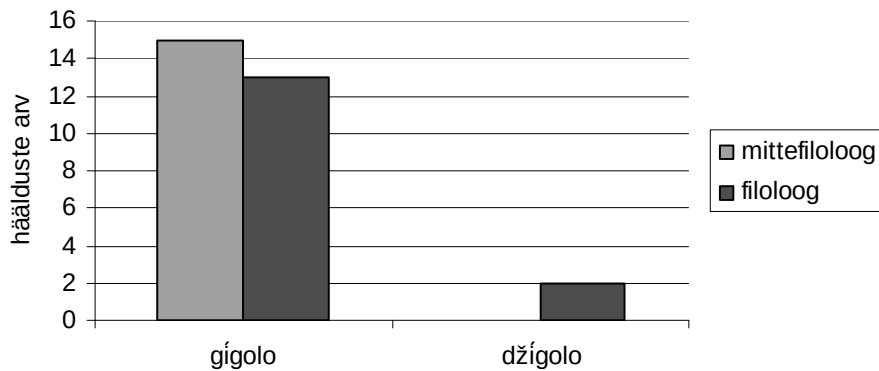
Tiina Leemets (2002: 25) märgib, et sõnalõpuline *ž* on eestlase hääldusele tänapäevalgi võõras. Näiteks toob ta ÕS 1976 variandi *maneež*, mille kõrvale annab ÕS 1999 ka *maneesi*.

Erinevalt sõnalõpulisest *dž* hääldusest (vrd Leemets 2002) paistavad eestlased sõnaalgulise *dž* hääldusega siiski hästi toime tulevat, võtkem kas või mugand *džiip*, mida tegelikult tarvituses eelistatakse minu hinnangul nii *maasturile* kui ka *maastikuautole*, ammugi 1990ndatel levinud soomemõjulisele *jeebile*. Sõnadel *džuudo* ja *džäss* on küll ka rööbikud *juudo* (*judo*) ja *jazz* (millelt viidatakse küll *džässile*), ent samuti ei saa nendegi puhul konstateerida *j*-algulise häälduse suuremat kasutust.

dž-algulist hääldust VLi 8. trükki ei lisata, sest itaalia keelde on sõna tulnud prantsuse keelest (Zingarelli 1991).

Itaalia keele märkimine päritolukeeleks on ekslik.

VLi 8. trükis esitatakse märksõna *gigolo* juures prantsuse hääldus *žigolòo* ning mugandhääldus *gígolo*. Samuti lisatakse VLi uue trüki märksõnastikku mugand *gigolo* püstkirjas. (Vt ptk “Järeldused ja kokkuvõte”.)

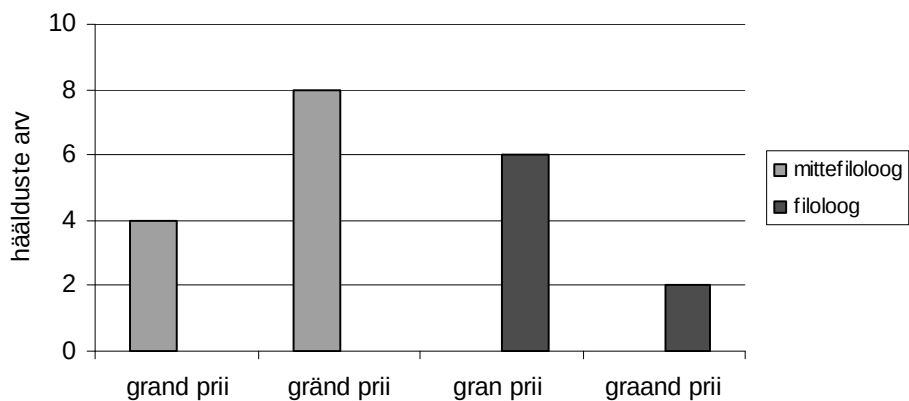
Joonis 28. Tsitaatsõna *gigolo* hääldus

28. *grand prix* (prantsuse)

Uurisin, kuidas osatakse hääldada seda sagedasti kasutatavat ja hästi tuntud tsitaatväljendit. Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *gran pri*, VL 2006: *gra(n)prī*, EKSS: *gran prii*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldati kaheksal juhul *gränd prii*, kõige originaalilähedasem oli neljal korral hääldatud *grand prii*. Ülejäänud hääldused olid inglispärane *gränd praiss* ja kirja pildi järgi hääldatud *gränd priks* ja *graand priks*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas originaalhääldusega *gran prii* kaks testitavat. Hääldust *graand prii* oli kuuel korral. (Vt joonis 29.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *graa(n) prii*.

Joonis 29. Tsitaatväljendi *grand prix* hääldus

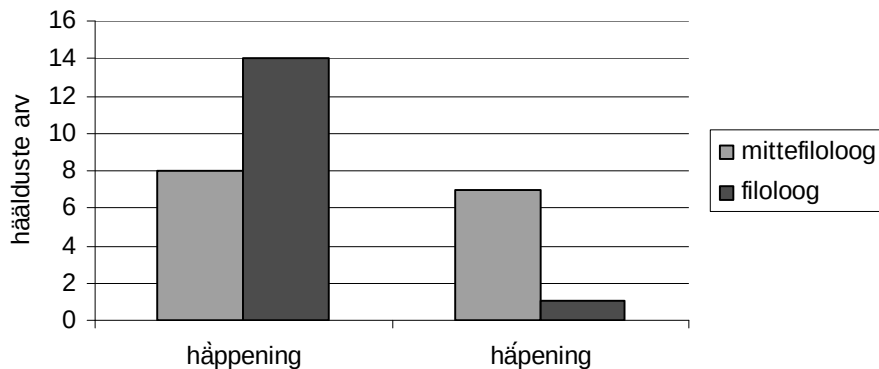
29. *happening* (inglise)

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *häpening*, VL 2006s on *happening* esitatud viitemärksõnana (viitega märksõnale *happening*, märksõna ise on aga kujul *häpening*), puudub hääldus, EKSS: *háp-*.

Võrgu-uuringud näitavad, et sõna *happening* kasutamine on valdav (Google).

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldati kaheksal korral *hàppening* ja seitsmel korral *hápening*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas 14 testitavat *hàppening* ja üks *hápening*. (Vt joonis 30.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *hápening*.

Joonis 30. Tsitaatsõna *happening* hääldus

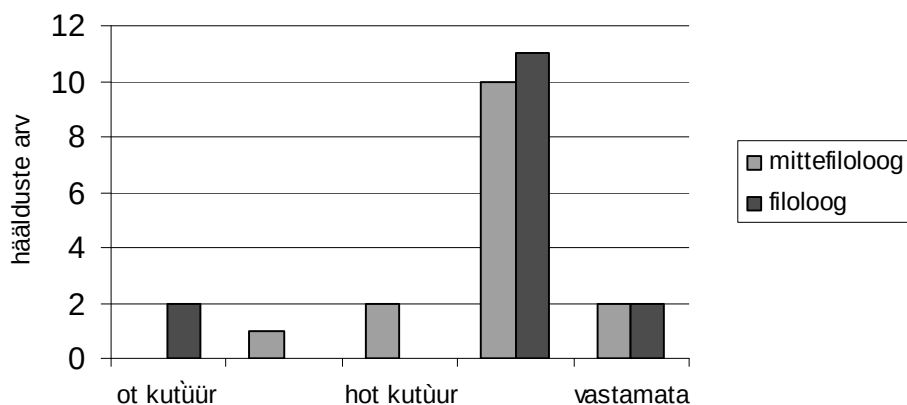
30. *haute couture* (prantsuse)

Uurisin, kas seda keelendit osatakse hääldada. Võimaldab selgitada, kas testitav teab tsitaathäälduse reeglit.

ÕS 2006s puudub märksõna, VL 2006 esitab häälduse järgmiselt: *ot kutiŕ*, EKSS: *ot kutiür*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldati ühel korral kirjepildi järgi *háute kòutur*, kahel korral hääldati *hot kutiür*. Kahel korral jäeti vastamata, ülejäänud hääldused olid kõik erinevad. Sõna *couture* hääldati mitmel korral originaalipäraselt, ent *haute* ei hääldatud ühelgi korral originaalipäraselt, peamiselt oli hääldus *hot*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas originaalipäraselt *ot kutiür* kaks testitavat. Kaks testitavat jättis hääldamata. ülejäänud hääldused olid kõik erinevad. Kui sõna *haute* osati umbes pooltel kordadel hääldada, siis sõna *couture* hääldus peamiselt *kotiür*. (Vt joonis 31.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *oot kutiür*.

Joonis 31. Tsitaatväljendi *haute couture* hääldus

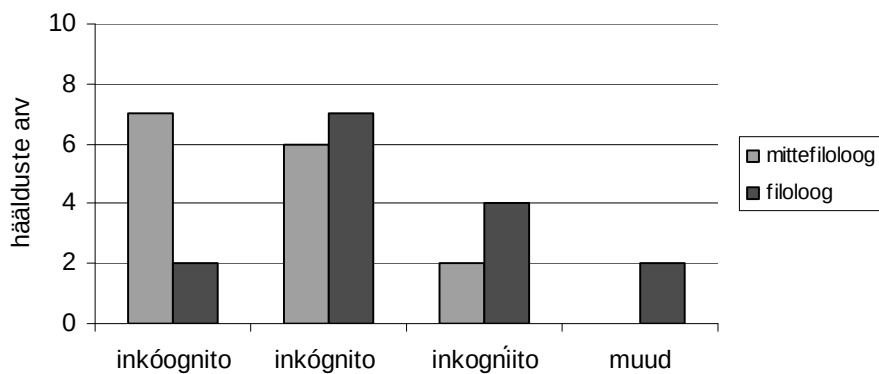
31. *incognito* (ladina)

Selle märksõna puhul uurisin rõhku.

ÕS 2006s puudub märksõna (ÕS esitab märksõna *inkognito*), VL 2006s on see märksõna viitemärksõna (viidatakse märksõnale *inkognito*) hääldusega -ko´-, EKSS: -ko-.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldati *inkóognito* seitsmel korral, *inkógnito* kuuel korral, *inkogníito* kahel korral. Teisest (filoloogide) rühmast hääldati *inkóognito* kahel korral, *inkógnito* hääldati seitsmel korral, *inkogníito* neljal korral. Ülejäänud hääldustes oli rõhk esisilbil. (Vt joonis 32.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *inkóognito*, *inkógnito*.

Joonis 32. Tsitaatsõna *incognito* hääldus

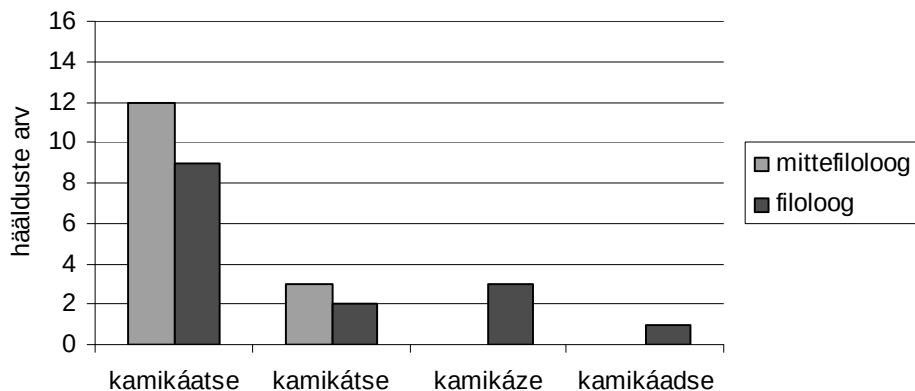
32. *kamikaze* (jaapani)

Erinevuste tõttu häälduse märkimises eri sõnaraamatutes uurisin testitavate z-i hääldust.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *-katse*, VL 2006: *-tse*, EKSS: *-dze*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldati 12 korral *kamikáatse* ja kolmel korral *kamikátse*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldati kaheksal korral *kamikáatse* ja kahel korral *kamikátse*, kolmel korral *kamikáze* ja ühel korral *kamikáadse*. (Vt joonis 33.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *kamikátse*.

Joonis 33. Tsitaatsõna *kamikaze* hääldus

33. *lamentabile* (itaalia)

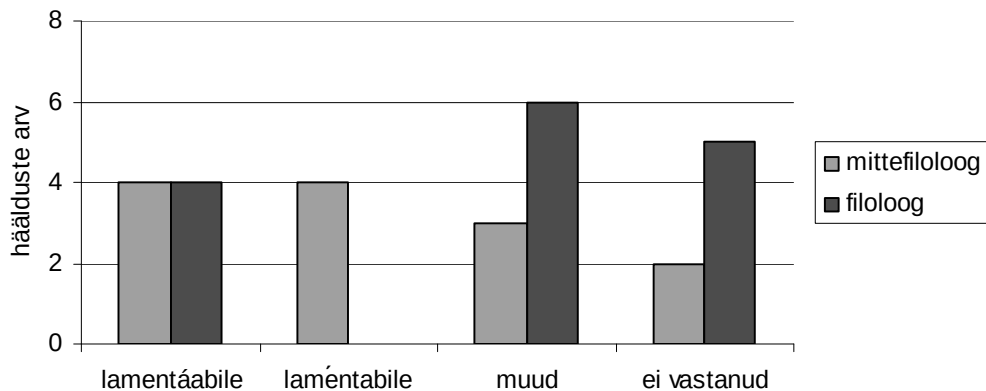
Uurisin, kas testitavad hääldavad seda sõna itaalia sõnana.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: -taa-, VL 2006: -ta'-, EKSS: -taa-.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldati originaalipäraselt *lamentáabile* neljal juhul, neljal juhul hääldati *laméntabile*, kahel juhul jäeti hääldamata, inglispäraseid hääldusi *leiménteibl* ja *laméntabl* oli kokku kolmel juhul. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas originaalipäraselt *lamentáabile* neli testitavat. Inglispäraseid hääldusi *laméntabail*, *lamenteibl*, *laméntabl* oli kokku kolmel juhul. (Vt joonis 34.)

Inglise sõna *lamentable* on kirjapildilt selle itaalia sõnaga lähedane.

VLi 8. trükk esitab häälduse *lamentáabile*.

Joonis 34. Tsitaatsõna *lamentabile* hääldus

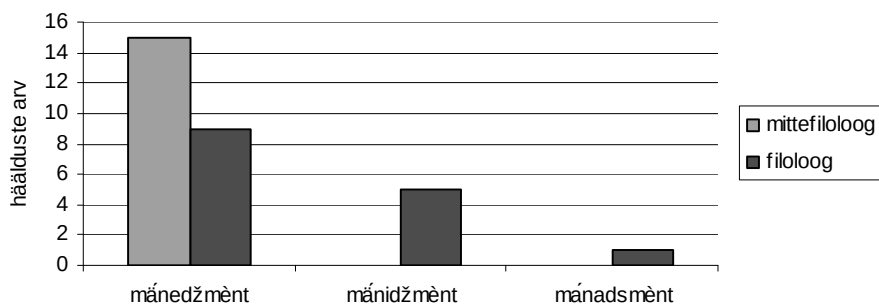
34. *management* (inglise)

Et eri sõnaraamatud esitavad hääldust erinevalt, siis uurisin testitavate tegelikku hääldust.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *mānidžment*, VL 2006: *mānidžmōnt*, EKSSis puudub märksõna.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldasid kõik 15 testitavat *mānedžmènt*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldasid üheksa testitavat *mānedžmènt*, viis testitavat *mānidžmènt* ja üks *mānadsmènt*. (Vt joonis 35.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *mānedžmènt*.

Joonis 35. Tsitaatsõna *management* hääldus

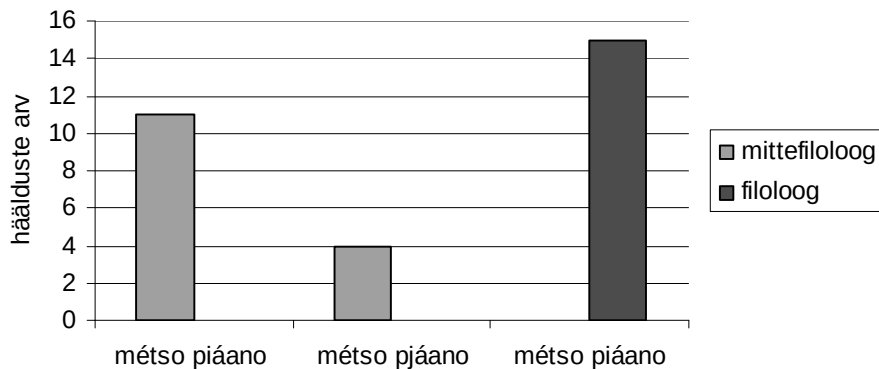
35. *mezzo piano* (itaalia)

Uurisin, kuidas testitavad hääldavad *zz-i* sõnas *mezzo* ja *i-d* sõnas *piano*.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *metso piaano*, VL 2006: *metso -a'no*, EKSSis on *mezzo piano* märksõna *mezzo* allmärksõnana, hääldus on antud vaid *mezzo'*le: *metso*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavad hääldasid *métso piáano* 11 korral ja *métso pjáano* neljal korral. Teise rühma (filoloogid) testitavatest hääldasid kõik 15 *métso piáano*. (Vt joonis 36.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *métso pjáano*, *métso piáano*.

Joonis 36. Tsitaatväljendi *mezzo piano* hääldus

36. *musical* (inglise)

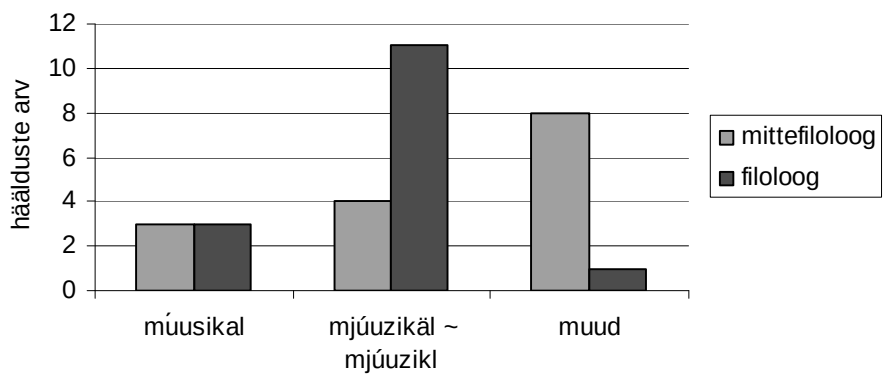
Et kaks sõnaraamatut esitavad eri häälduse, siis uurisin, millist hääldust kasutavad testitavad. *musical* oli 1976. a ÕSis üks üheksast ingliskeelsest märkõnast looksulgudes kui taunitav (ÕS 1976).

ÕS 2006st on märksõna välja jäetud, VL 2006: *mjúziköl*, EKSS: *mjuuzikäl*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldasid kolm testitavat mugandatult *múusikal*. Originaalipäraselt *mjúuzikäl* ~ *mjúuzikl* hääldas neli testitavat. Ülejäänud kaheksa hääldust jäid originaal- ja mugandhäälduse vahele: *múuzikal*, *mjúusikal*, *mjúuzikal*.

Teise rühma testitavatest 11 hääldas *mjúuzikäl* ~ *mjúuzikl*. Kolm testitavat hääldas mugandatult *múusikal*. Üks hääldus oli *múuzikal*. (Vt joonis 37.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *mjúuzik(ä)l*.

Joonis 37. Tsitaatsõna *musical* hääldus

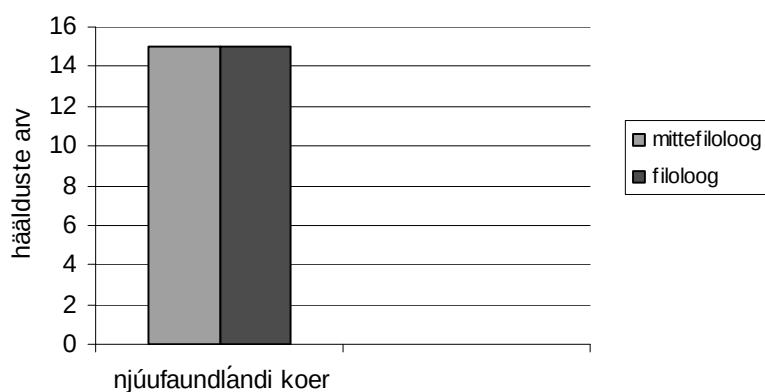
37. Newfoundlandi koer

Et ÕS esitab kohanimetäiendi originaalhäälduse, siis uurisin, kas tegelik hääldus seda järgib.

ÕS 2006s on häälduseks märgitud *njuu.faundlándi*, VL 2006s ja EKSSis puudub märksõna.

Mõlema rühma kõik testitavad hääldasid *njúufaundlándi koer*.

VLi 8. trükk märksõna ei lisa. ÕSis võiks anda peale senise häälduse ka mugandhäälduse *njúufaundlándi koer*.

Joonis 38. Väljendi *Newfoundlandi koer* hääldus

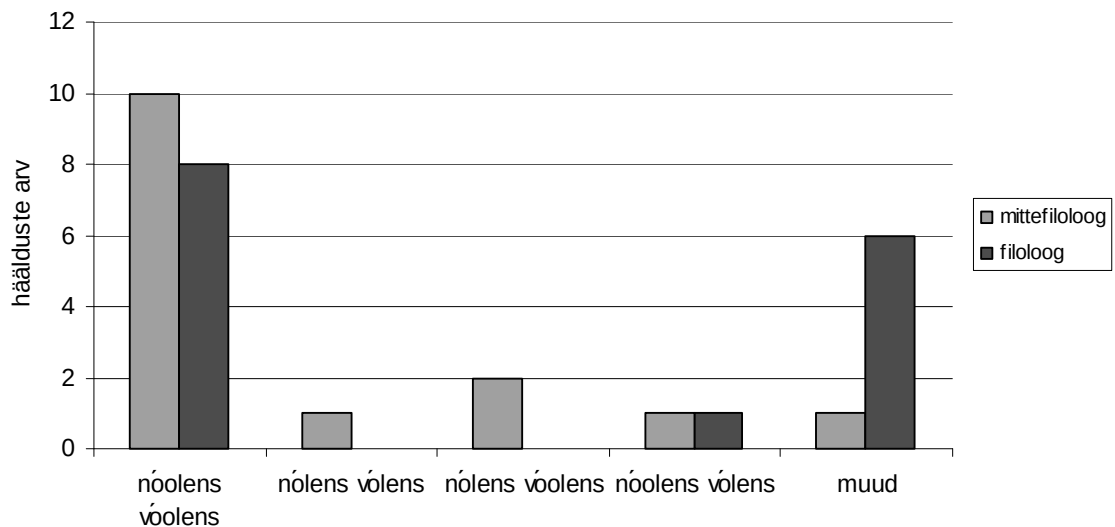
38. *nolens volens* (ladina)

Et sõnaraamatud esitavad häälduse erinevalt, siis uurisin, kuidas hääldavad testitavad seda tsitaatväljendit.

Sõnaraamatud esitavad hääldust järgmiselt: ÕS 2006: *noolens voolens*, VL 2006: *nõ-*, EKSSis puudub märksõna.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas kümme testitavat *nóolens vóolens*, üks testitav *nolàns volàns*, üks testitav *nólens vólens*, kaks testitavat *nólens vóolens* ja üks testitav täiesti originaalikohaselt *nóolens vólens*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas täiesti originaalipäraselt samuti üks testitav: *nóolens vólens*. Kaheksa hääldust olid *noólens voolens*. Ülejäänud hääldused olid *nolään volään* ja *nòolen vòolen*. (Vt joonis 39.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *nóolens vólens*.

Joonis 39. Tsitaatväljendi *nolens volens* hääldus

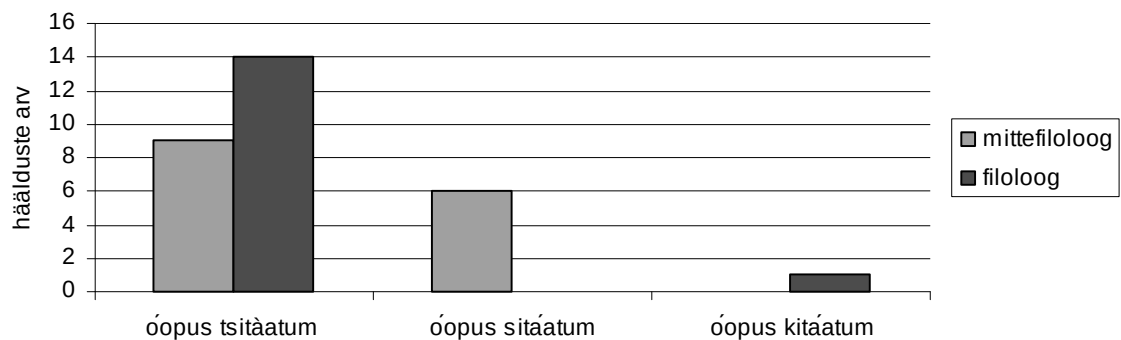
39. *opus citatum* (ladina)

Selles tsitaatväljendis uurisin vokaali pikkust sõnas *opus* ja rõhku sõnas *citatum*.

Sõnaraamatud esitavad hääldust järgmiselt: ÕS 2006: *opus tsitaatum*, VL 2006: *tsita´-*, EKSS: *tsitaa-*.

Mõlema rühma kõik testitavad hääldasid sõna *opus* pika vokaaliga *óopus*. Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas *óopus tsitáatum* üheksa testitavat, kuus testitavat hääldas *óopus sitáatum*. Teise (filoloogide) rühma testitavatest hääldas üks *óopus kitáatum*, ülejäänud 14 hääldasid *óopus tsitáatum*. (Vt joonis 40.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *ópus tsitáatum*.

Joonis 40. Tsitaatsõna *opus citatum* hääldus

40. pasta

Sõna oli loendis, et anda testitavale puhkust keeruliste häälduste vahel.

Sõnaraamatud selle sõna hääldust ei märgi.

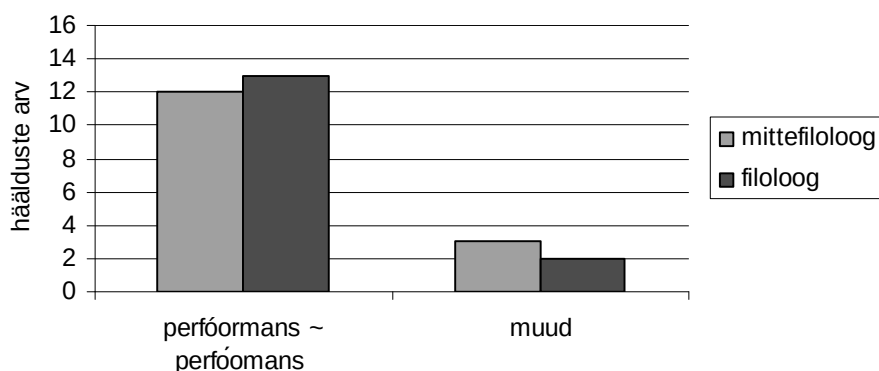
41. **performance** (inglise)

Sõnaraamatud esitavad ühtviisi originaalipärase häälduse, uurisin, kas testitavad kasutavad samuti originaalhääldust või pigem mugandhääldust.

Häälduse esitus sõnaraamatutes: ÕS 2006: *pöfo'möns*, VL 2006: *pöfö'möns*, EKSS: *pöfoomöns*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest hääldas *perfóormans* ~ *perfóomans* 12 testitavat. Ülejäänud hääldused olid *perfomànss*, *pirfóomans* ja *perfóormants*. Teise (filoloogide) rühma testitavad hääldasid 13 korral *perfóormans* ~ *perfóomans* ja kahel korral *performànss*. (Vt joonis 41.)

VLi 8. trükk esitab peale originaalhäälduse ka mugandhäälduse *pö(r)fóomöns*, *pe(r)fóomans*.

Joonis 41. Tsitaatsõna *performance* hääldus

42. *perpetuum mobile* (ladina)

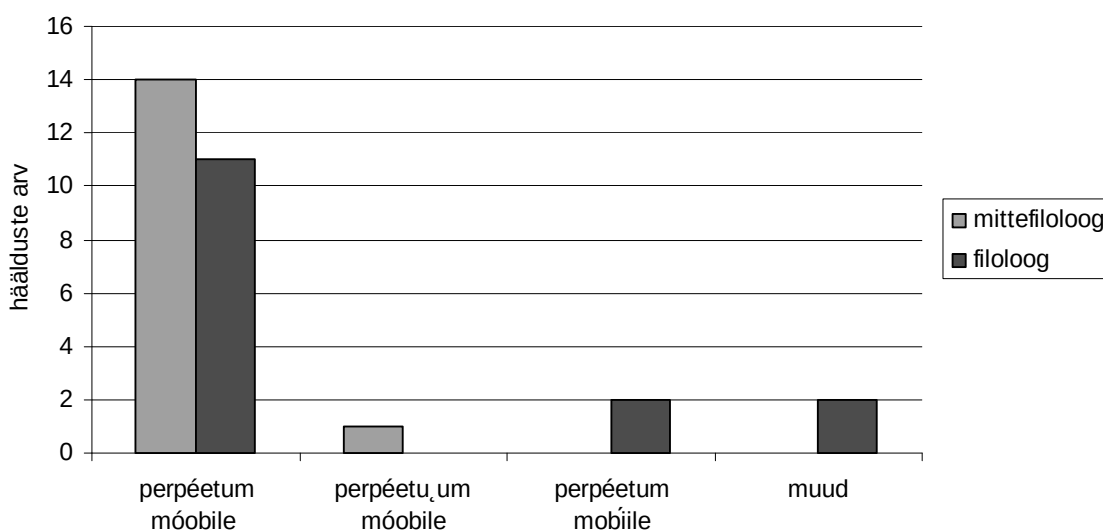
Selle tuntud tsitaatväljendi häälduses uurisin rõhku ja seda, kas testitavad hääldades rõhutavad silbipiiri vokaaliühendis sõnas *perpetuum*.

Häälduse esitus sõnaraamatutes: ÕS 2006: *perpe'tu-um moobile*, VL 2006: *-pe'- mō'-*, EKSS: *-tu-um moo-*.

Esimese (mittefiloloogide) rühmast hääldas 14 testitavat *perpéetum móobile* ja üks testitav *perpéetu,um móobile*. Teise (filoloogide) rühma 11 testitavat hääldas originaalipäraselt

perpéetum móobile, kaks testitavat *perpéetum mobiile*, üks testitav hääldas *perpéetum móbile*, üks testitav hääldas sõnaühendi teise sõna inglispäraselt *perpéetum móbail*. (Vt joonis 42.)

VLi 8. trükk esitab hääldused *perpétu,um móobile* ja *perpéetum móobile*.

Joonis 42. Tsitaatväljendi *perpetuum mobile* hääldus

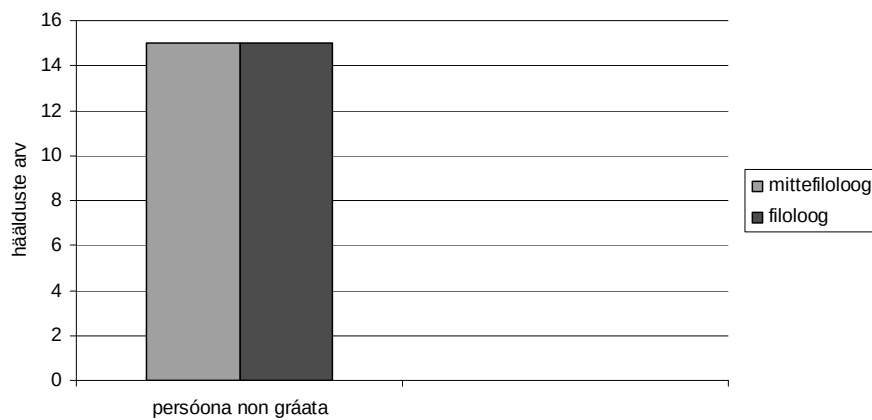
43. *persona non grata* (ladina)

Selle tsitaatväljendi häälduses uurisin vokaalide pikkust.

Sõnaraamatud esitavad hääldust järgmiselt: ÕS 2006: *persoona noon graata*, VL 2006 esitab selle märksõna *persona* allmärksõnana, andes häälduse *nõn grā-*, EKSS: *-soo- noon graa-*.

Mõlema rühma kõik testitavad hääldasid sõna *non* lühikese vokaaliga *persóona non gráata*. (Vt joonis 43.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *persóona noon gráata*.

Joonis 43. Tsitaatväljendi *persona non grata* hääldus

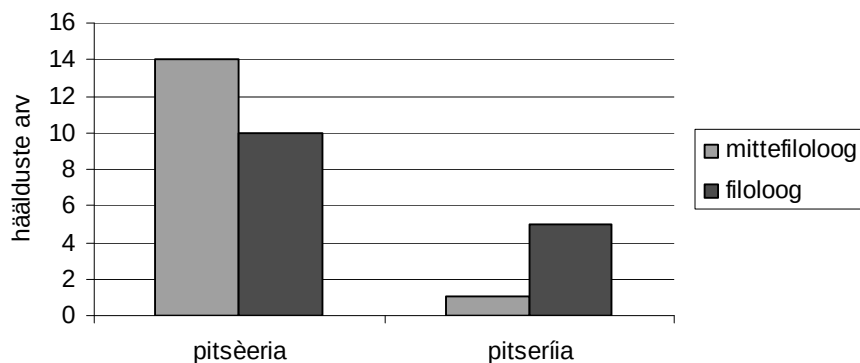
44. *pizzeria* (itaalia)

Selle sõna puhul uurisin rõhku. Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *pitseeria*, VL 2006: *-tseri´a*, EKSSis puudub märksõna.

Katsed näitasid, et esimesest rühmast 14 testitavat hääldas *pitsèeria* ja üks testitav *pitseríia*. Teisest rühmast hääldas kümme testitavat *pitsèeria* ja viis testitavat *pitseríia*.

Seega, filoloogide rühm kasutas pisut enam VLi märgitud originaalipärast hääldust. (Vt joonis 44.) Rõhu ettepoole nihkumine on täiesti mõistetav tendents eesti keelekasutaja häälduses.

VLi 8. trükk esitab häälduse *pitseríia*.

Joonis 44. Tsitaatsõna *pizzeria* hääldus

45. **premium** (inglise)

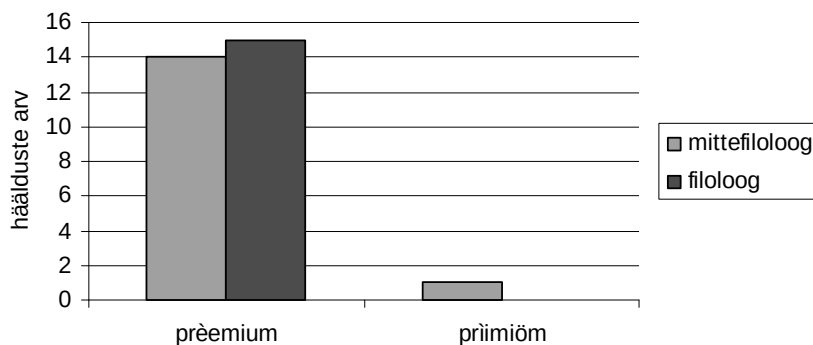
Selle sõna puhul uurisin, kas testitavad hääldavad nii, nagu ÕS 2006s märgitud – *prìimiöm* – või mugandhääldusega *prèemium*.

ÕS 2006 esitab häälduse järgmiselt: *prìimiöm*, VL 2006s ja EKSSis märksõna puudub.

Esimese rühma testitavaist (mittefiloloogid) hääldas 14 *prèemium* ja üks *prìimiöm*. Teisest rühmast hääldasid kõik 15 testitavat muganenult *prèemium*.

Teise ehk filoloogide rühma testitavad, kes ülejäänud sõnu (v.a *smuuti*) originaalipäraselt hääldavad, hääldavad seda inglise päritolu sõna samuti nagu teised testitavad muganenult *prèemium*. (Vt joonis 45.)

VLi 8. trükk esitab häälduse kujul *prìimiöm* ja mugandhäälduse *prèemium*.

Joonis 45. Tsitaatsõna *premium* hääldus

46. *puzzle* (inglise)

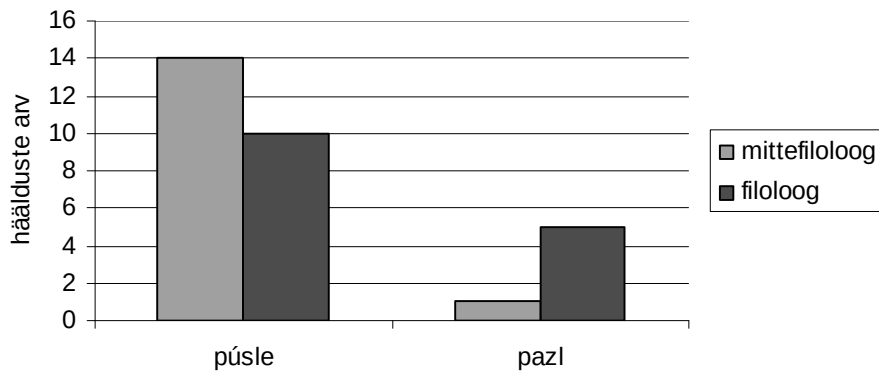
Selle sõna puhul uurisin, kas testitavad hääldavad seda originaalipäraselt *pazl* või nagu mugandit.

ÕS 2006 ja VL 2006 esitavad häälduse *pazl*. EKSSis märksõna puudub.

Katse tulemusel selgus, et esimesest rühmast hääldas 14 testitavat *púsle* ja üks testitav *pazl*. Teine rühm hääldas kümnel korral *púsle* ja viiel korral *pazl*.

Seega kasutasid filoloogid pisut enam originaalhääldust kui mittefiloloogid, ent enamik kasutas siiski mugandhääldust. (Vt joonis 46.)

VLi 8. trükk ei esita vastavat tsitaatmärksõna, vaid üksnes mugandi *pusle*.

Joonis 46. Tsitaatsõna *puzzle* hääldus

47. *quo vadis?* (ladina)

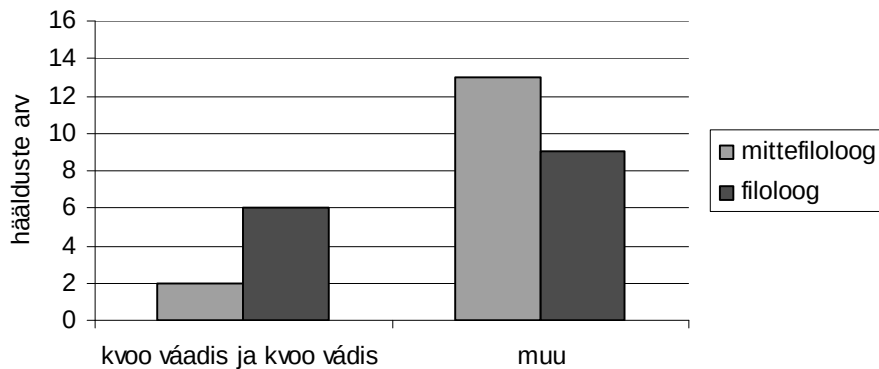
Uurisin, kuidas seda suhteliselt tuntud tsitaatväljendit hääldatakse. Eelkõige huvitas mind ladina *qu-* hääldus ja *a-* pikkus testitavate häälduses.

Ladina keele *qu* hääldub *kv*. (LES: 9).

ÕS 2006s märksõna puudub. VL 2006s on märksõna *quo vadis*, *Domine?*, selle hääldus on märgitud järgmiselt: *kvō vā-*, EKSS: *kvoo va-*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest hääldas originaalipäraselt *kvoo váadis* ja *kvoo vádis* kokku kaks testitavat. Ülejäänud testitavad ei osanud ladina *q*-d hääldada. Ülejäänud hääldused olid *koo váadis* (3 testitavat), *ko vádis* (2), *ko váadis* (2), *ku vádis* (1), *ku váadis* (1), *kuo váadis* (2), *kvua váadis* (2). Teise (filoloogide) rühma testitavatest hääldas originaalikohaselt *kvoo váadis* ja *kvoo vádis* kokku kuus testitavat. Üheksa eesti filoloogi ei osanud ladina *q*-d hääldada. Teise rühma ülejäänud hääldused olid *koo váadis* (1 testitav), *ko váadis* (1), *ku vádis* (1), *kua váadis* (3), *kuo váadis* (2), *ke váadis* (1). (Vt joonis 47.)

VLi 8. trükk lisab eraldi märksõna *quo vadis?* hääldusega *kvoo váadis*.

Joonis 47. Tsitaatväljendi *quo vadis*? hääldus

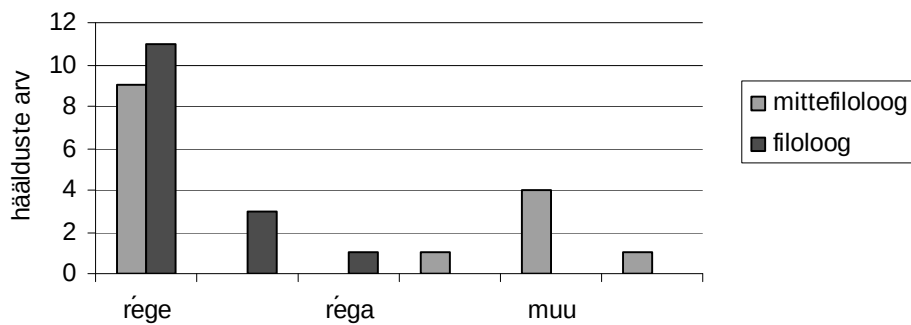
48. *reggae* (Ameerika inglise släng)

Uurisin, kuidas seda suhteliselt tuntud tsitaatsõna hääldatakse.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *rege(i)*, VL 2006: *rege(i)*, EKSS: *rege(i)*.

Esimese (mittefiloloogide) rühma testitavatest kümme hääldas originaalipäraselt, üheksa hääldas *rége*, üks hääldus oli *régei*. Ülejäänud hääldused olid *rága* ja *régi*. Üks testitav jättis hääldamata. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas 11 testitavat originaalipäraselt *rége*. Kolm testitavat hääldas *régi* ja üks *réga*. (Vt joonis 48.)

VLi 8. trükk esitab häälduse kujul *rége(i)*.

Joonis 48. Tsitaatsõna *reggae* hääldus

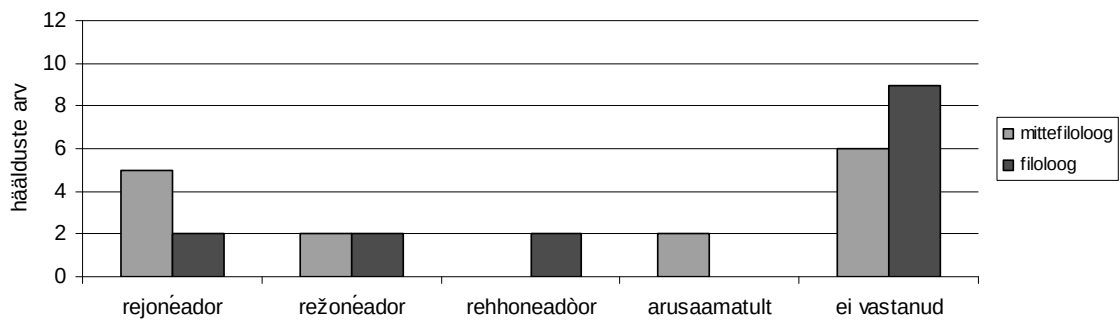
49. *rejoneador* (hispaania)

Uurisin, kas testitavad oskavad seda hispaania hääldusega vähe tuntud sõna hääldada.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *rehho-*, VL 2006s märksõna puudub, EKSSis märksõna puudub.

Katse tulemused näitavad, et esimesest rühmast jättis sõna hääldamata kuus testitavat, viiel korral hääldati vastavalt kirja pildile *rejoneáador*, kahel korral hääldati *j-i* asemel *ž*: *režoneáador*, ülejäänud kaks hääldust olid arusaamatud. Teise rühma testitavad jätsid sõna hääldamata üheksal korral, kirja pildile vastavat hääldust *rejoneáador* oli kaks, kaks oli ka hääldust *režoneáador* ja kaks oli sõnaraamatusse märgitud originaalipärast hääldust *rehhoneadòor*. (Vt joonis 49.)

VLi 8. trükki lisatakse vastav märksõna ja esitatakse hääldus *rehhoneadòor*.

Joonis 49. Tsitaatsõna *rejoneador* hääldus

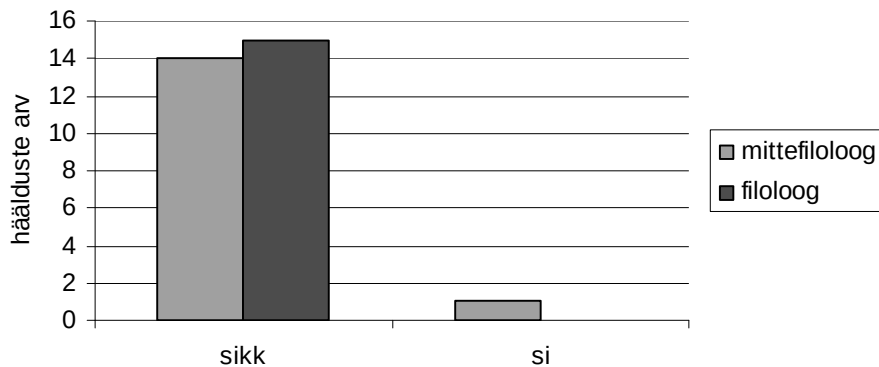
50. *sic!* (ladina)

Uurisin, kas testitavad hääldavad selles tsitaatsõnas vokaali pikalt.

Sõnaraamatutest esitab häälduse ÕS 2006: *siik*, VL 2006: *sīk*, EKSS: *siik*. Ladina-eesti sõnaraamat märgib samuti *sīk* (LES 1986).

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas lühikese vokaaliga *sikk* 14 testitavat, üks testitav hääldas *si*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldasid kõik testitavad lühikese vokaaliga: *sikk*. (Vt joonis 50.)

Et keeleajalooliselt on selle sõna hääldus ladina keeles pika vokaaliga, siis VLi 8. trükk esitab märksõna häälduse *siik*.

Joonis 50. Tsitaatsõna *sic!* hääldus

51. *slogan* (inglise)

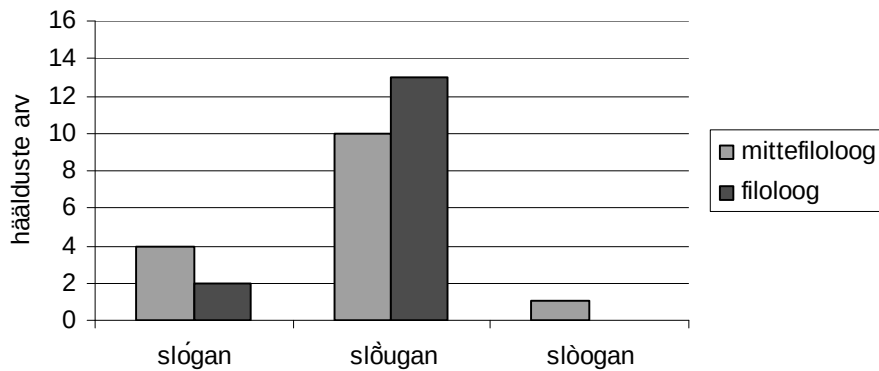
Uurisin, kas testitavad hääldavad seda tsitaatsõna inglispäraselt või kirjapildikohaselt.

Võrgu-uuringutest selgub, et sageli kasutatakse vähem ametlikus kontekstis ka häälduspärasest toormugandist *slõugan* (Google). Ka Kati Pedaja vaatleb oma magistritöös sõna *slõugan* kui uut eesti laensõna (Pedaja 2006: 69).

Sõnaraamatutest esitab häälduse ÕS 2006: *slõugan*, VL 2006: *slõugön*. EKSSis puudub märksõna.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas neli testitavat mugandatult *slógan*, originaalhääldust *slõugan* kasutas kümme testitavat. Üks testitav hääldas *slòogan*. Teise (filoloogide) rühma testitavatest hääldas kaks testitavat mugandina *slógan* ja 13 testitavat originaalhääldusega *slõugan*. (Vt joonis 51.)

VLi 8. trükk esitab vastava märksõna häälduse *slõugan*.

Joonis 51. Tsitaatsõna *slogan* hääldus

52. *smoothie* (inglise)

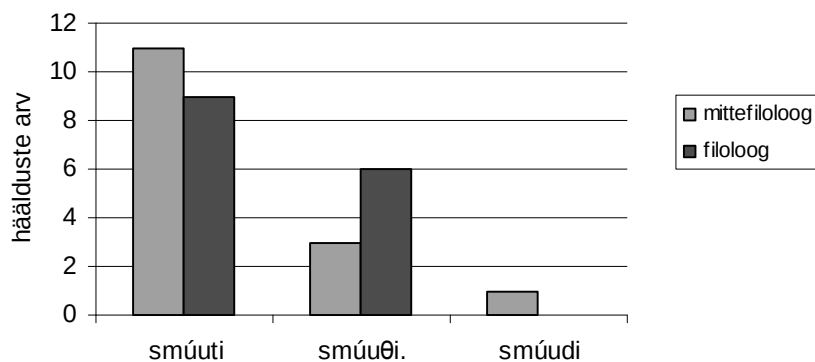
Selle sõna puhul uurisin, kas testitavad kasutavad originaal- või mugandhääldust.

Sõnaraamatutest esitab häälduse ÕS 2006: *smuudi*. VL 2006s on *smoothie* viitemärksõna ja hääldust ei esitata, EKSSis puudub märksõna.

Katse tulemusel selgus, et esimese rühma testitavatest hääldas 11 *smúuti*, üks testitav *smúudi* ja kolm testitavat *smúuθi*. Teisest rühmast hääldas üheksa testitavat *smúuti* ja kuus testitavat *smúuθi*. (Vt joonis 52.)

Teise ehk filoloogide rühma testitav, kes ülejäänud sõnu (v.a *premium*) hääldab originaalipäraselt, hääldab muganenult *smúuti*.

VLi 8. trükk esitab vastava märksõna häälduse *smúuθi*, *smúuti*.

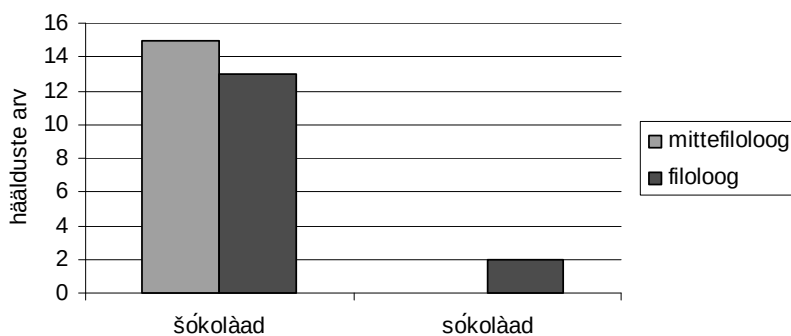
Joonis 52. Tsitaatsõna *smoothie* hääldus

53. šokolaad

Sõna oli loendis, et anda testitavale puhkust keeruliste häälduste vahel, ent võimaldas uurida, kas testitavad hääldavad sõna š-ga või s-iga.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldasid kõik testitavad š-ga *šókolàad*. Teise (filoloogide) rühma testitavatest hääldasid kaks s-iga *sókolàad*. (Vt joonis 53.)

Sõnaraamatud selle sõna hääldust ei märgi.

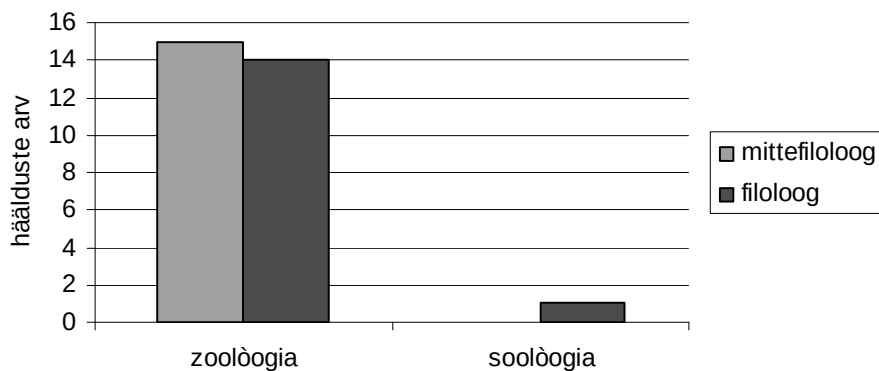
Joonis 53. Sõna *šokolaad* hääldus

54. **zooloogia**

Sõna oli loendis, et anda testitavale puhkust keeruliste häälduste vahel, ent võimaldas uurida z-i helilisust testitavate häälduses.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldasid kõik testitavad heliliselt *zoolòogia*. Teise (filoloogide) rühma testitavatest hääldas üks helitult *soolòogia*, ülejäänud hääldasid heliliselt. (Vt joonis 54.)

Sõnaraamatud selle sõna hääldust ei märgi.

Joonis 54. Sõna *zooloogia* hääldus

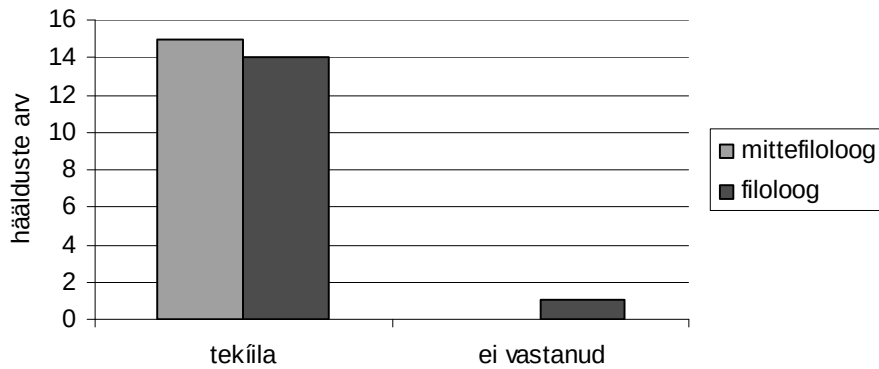
55. **tequila** (hispaania)

Uurisin *q* hääldust testitavate häälduses.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt. ÕS 2006: *tekiila*, VL 2006: *tekí-*, EKSS: *tekii-*.

Kõik esimese (mittefiloloogide) rühma testitavad hääldasid *tekiila*. Teisest (filoloogide) rühmast hääldas 14 testitavat *tekíila* ja üks testitav jättis hääldamata. (Vt joonis 55.)

VLi 8. trükk esitab vastava märksõna häälduse *tekíila*.

Joonis 55. Tsitaatsõna *tequila* hääldus

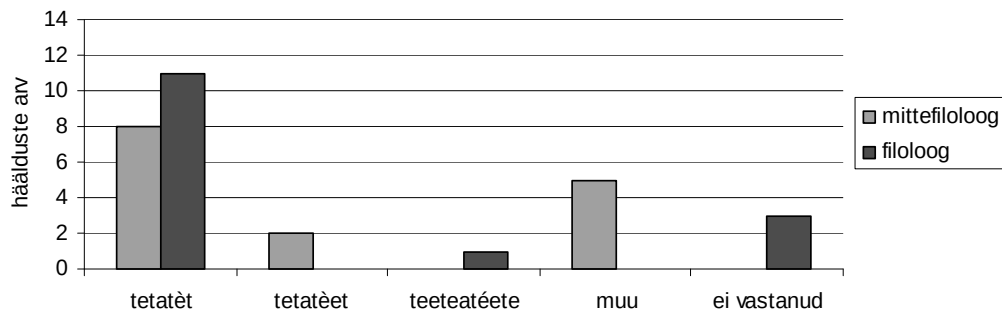
56. *tête-à-tête* (prantsuse)

Uurisin, kuidas testitavad oskavad hääldada seda suhteliselt tuntud tsitaatväljendit.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt. ÕS 2006s puudub märksõna. VL 2006 annab häälduse *tetate't*, EKSS: *tet a teet*.

Esimese rühma testitavad (mittefiloloogid) hääldasid originaalipäraselt *tetatèt* kaheksal juhul, hääldust *tetatèet* kahel juhul, ülejäänud hääldused olid *teet a teet*, *tetatee*, *tetadet*, *tet a tete*. Teise rühma testitavad hääldasid originaalipäraselt *tetatèt* 11 korral, ühel korral oli hääldust *teeteatéete*, kolmel korral loobuti hääldamast. (Vt joonis 56.)

VLi 8. trükk esitab vastava märksõna häälduse *tetatèt*.

Joonis 56. Tsitaatsõna *tête-à-tête* hääldus

57. *thriller* (inglise)

Kuivõrd hääldus eri sõnaraamatutes on erinev, siis uurisin selle sõna puhul, kas testitavad hääldavad originaalipäraselt või muganenult.

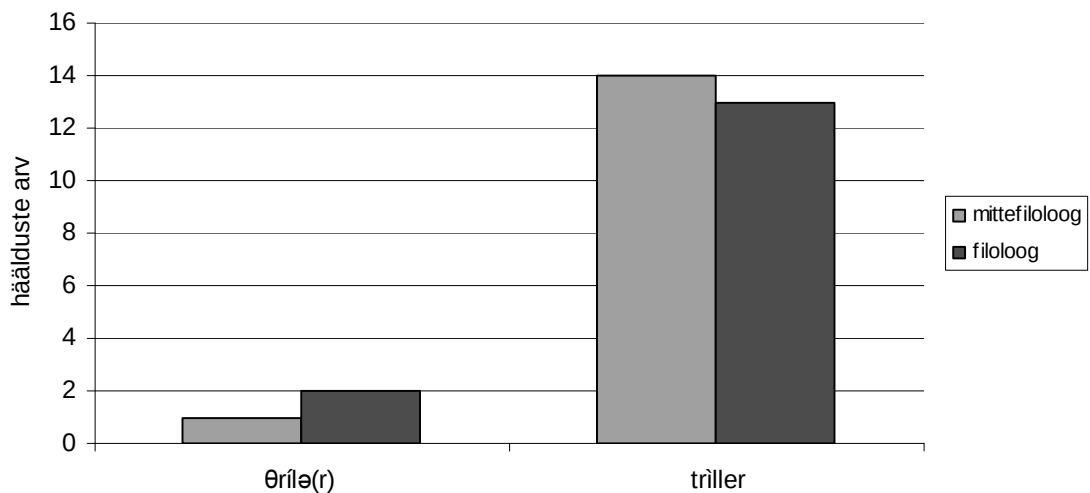
Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *triller*, VL 2006: *-ilö*, EKSSis puudub hääldus.

Katse tulemused näitavad, et esimesest rühmast (mittefiloloogid) hääldab originaalipäraselt *θrɪlə(r)* üks testitav ja teisest rühmast (filoloogid) kaks testitavat. Ülejäänud hääldused on muganenud: *triller*.

Thriller on jäänud tsitaatsõnaks, kuigi suulises kõnes olen kohanud seda ka kujul *triller*, kirjutab Tiina Leemets 2002. aastal (Leemets 2002). ÕS 2006s on *thriller* juba mugandatud kujul *triller* ja lisatud tähendus 'põnevik' varasemale muusika valdkonna tähendusele.

Ilmselt on sõna praeguseks mugandina nii omaseks saanud, et selle tsitaatsõnana esitamise korral jäetakse isegi kursiivkiri tähelepanuta ja hääldatakse muganenult. (Vt joonis 57.)

VLi 8. trükk lisab homonüümse märksõna tähendusega 'põnevik' ja häälduse kujul *θrila(r)*. Märksõnalt viidatakse noolega mugandile *triller*. (Noolega viidatakse VLi 8. trükis ebasoovitavalt vormilt soovitatavale.)

Joonis 57. Tsitaatsõna *thriller* hääldus

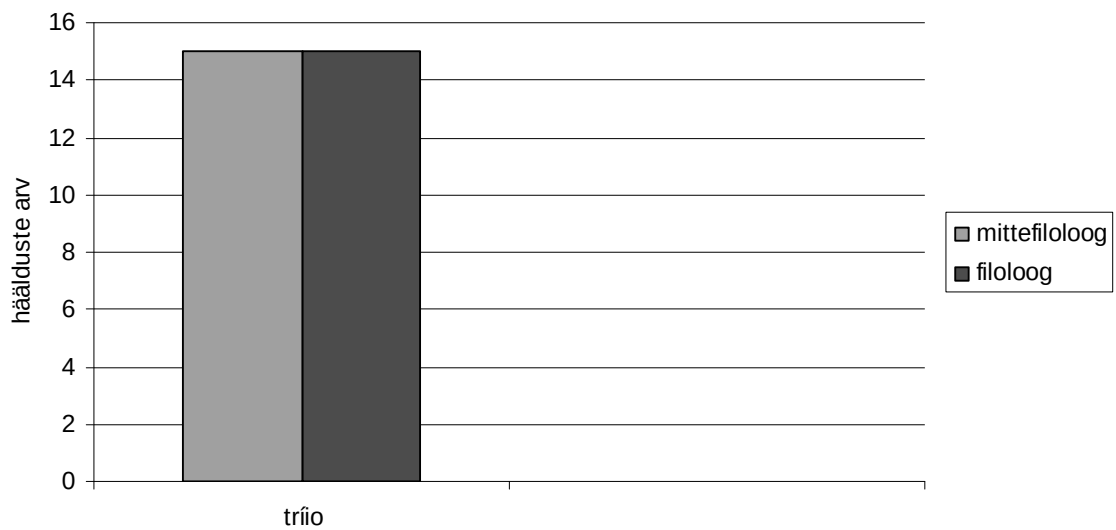
58. **trio**

Selle märksõna puhul uurisin, kumba ÕS 2006s märgitud hääldusest testitavad kasutavad, et otsustada, kuidas märkida hääldus VLi 8. trükis.

ÕS 2006 esitab häälduse järgmiselt: *trio*, *tri-o*. VL 2006s ja EKSSis puudub hääldus.

Mõlema rühma kõik testitavad hääldasid ühtmoodi *trío*. (Vt joonis 58.)

VLi 8. trükk märgib häälduse kujul *trío*.

Joonis 58. Sõna *trüo* hääldus

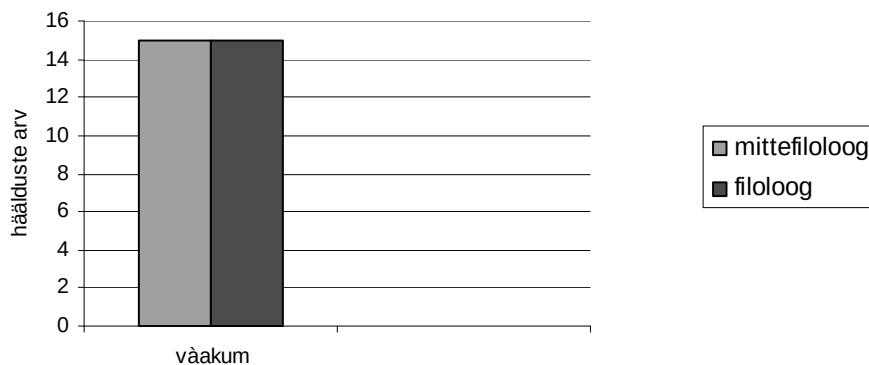
59. **vaakum**

Sõna oli loendis, et anda testitavale puhkust keeruliste häälduste vahel, ent võimaldas uurida, kas mõni testitav kasutab vananenud vormi *vaakuum* hääldust.

Sõnaraamatud sõna *vaakum* hääldust ei märgi.

Olgu kõrvalepõike korras märgitud, et nii ÕS 2006, VL 2006 kui ka EKSS esitavad ka märksõna *vaakuum*. VL 2006s on *vaakuum* viitemärksõna viitega *vaakumile*, ÕS 2006s ja EKSSis on *vaakuum* aga lausa omaette märksõna. ÕS 2006 annab *vaakuumi* häälduse: *-ku-um*.

Mõlema rühma kõik testitavad hääldasid ühtmoodi *vàakum*. (Vt joonis 59.)

Joonis 59. Sõna *vaakum* hääldus

60. *vis-à-vis* (prantsuse)

Uurisin, kas testitavad oskavad hääldada seda suhteliselt tuntud tsitaatväljendit.

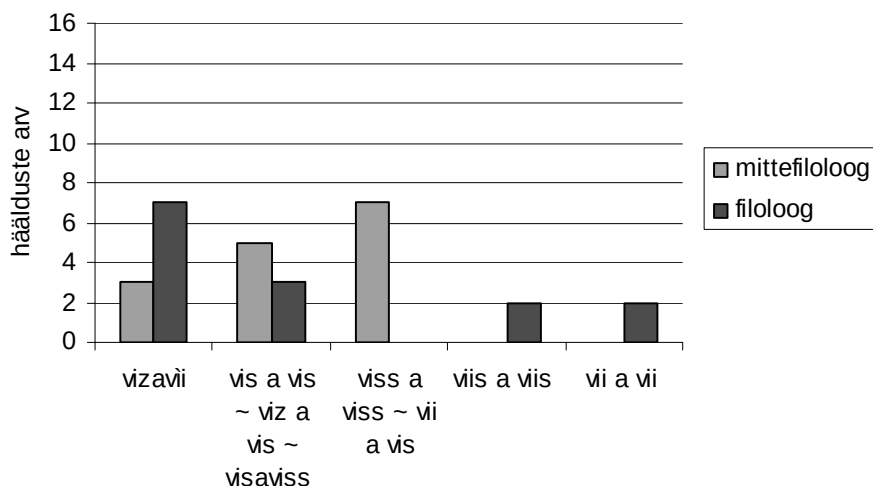
Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: *vizavi'*, VL 2006: *vizavi'*, EKSS: *vizavii*.

Paralleelselt tsitaatsõnaga on käibel mugand *visavii* (esineb nii ÕS 2006s, VL 2006s kui ka EKSSis).

Esimesest rühmast (mittefiloloogid) hääldas originaalipäraselt kolm testitavat *vizavii*, kirjapildikohast hääldust *vis a vis* ~ *viz a vis* ~ *visaviss* oli viiel juhul, ülejäänud seitsmel juhul olid hääldused *viss a viss* ~ *vii a vis*.

Teisest (filoloogide) rühmast hääldas seda sõna originaalipäraselt seitse testitavat *vizavii*, kirjapildikohast hääldust *vis a vis* kasutas kolm testitavat, hääldust *viis a viis* oli kahel juhul ja hääldust *vii a vii* kahel juhul. (Vt joonis 60.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *vizavii*.

Joonis 60. Tsitaatväljendi vis-à-vis hääldus

61. **voodoo** (inglise keele kaudu Lääne-Aafrika kreooli)

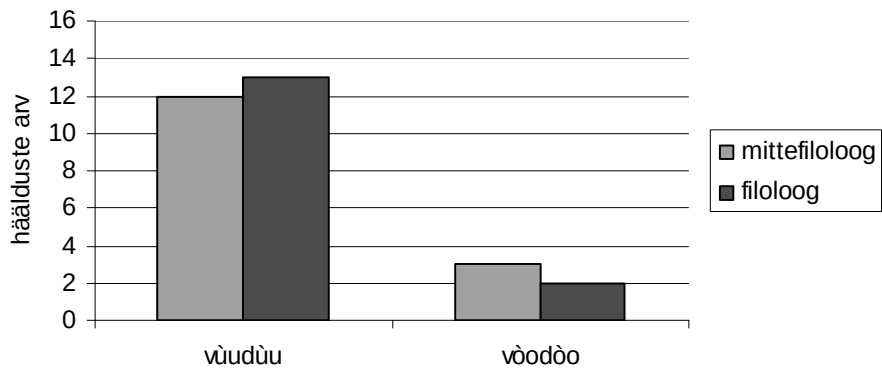
Selle sõna puhul uurisin, kas testitavad hääldavad seda tsitaatsõnana.

Sõnaraamatud esitavad häälduse järgmiselt: ÕS 2006: .vuu.duu, VL 2006: vūdū, EKSS: vuuduu.

Esimesest rühmast (mittefiloloogid) hääldas tsitaatsõnana vūdū 12 testitavat ja kirjapildikohaselt voodoo kolm testitavat.

Teisest (filoloogide) rühmast hääldas seda sõna tsitaatsõnana vūdū 13 testitavat ja kirjapildikohaselt vòdòo kaks testitavat. (Vt joonis 61.)

VLi 8. trükk esitab häälduse vūdū.

Joonis 61. Tsitaatsõna *voodoo* hääldus

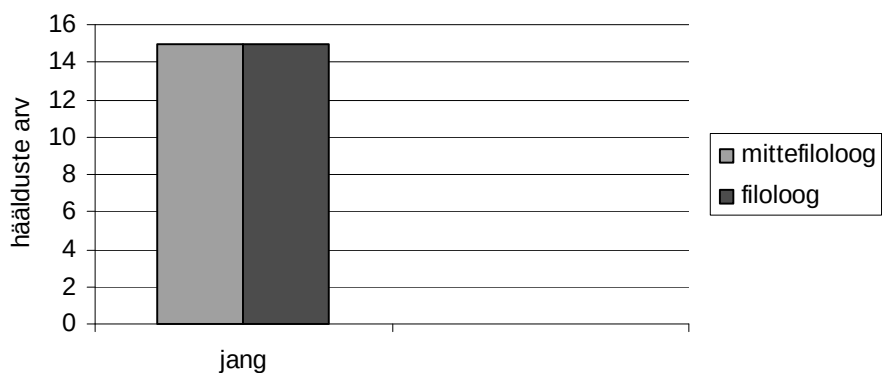
62. *yang* (hiina)

Uurisin testitavate y-i hääldust.

ÕS 2006s puudub märksõna, VL 2006s puudub eraldi märksõna, on märksõna *yin-yang* hääldusega *jin-jang*, EKSSis on häälduseks märgitud *jang*.

Mõlema rühma kõik testitavad hääldasid seda sõna *jang*. (Vt joonis 62.)

VLi 8. trükki lisatakse eraldi märksõna *yang* hääldusega *jang*.

Joonis 62. Tsitaatsõna *yang* hääldus

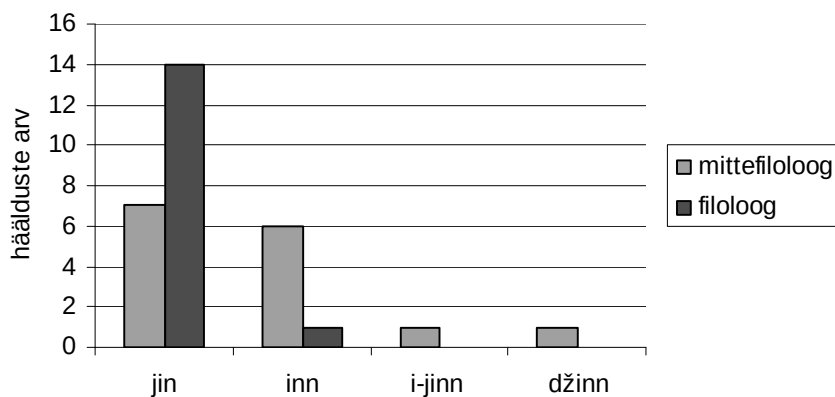
63. *yin* (hiina)

Selle tsitaatsõna puhul uurisin, kuidas testitavad hääldavad tähekombinatsiooni *yi*-

ÕS 2006s puudub märksõna, VL 2006: *jin*, EKSS: *jin*.

Esimesest (mittefiloloogide) rühmast hääldas sõnaraamatutes esitatud varianti *jin* seitse testitavat. Hääldust *inn* oli kuuel korral, kaks testitavat hääldas *i-jinn* ja üks testitav *džinn*. Teine (filoloogide) rühm hääldas 14 juhul *jin* ja ühel juhul *inn*. (Vt joonis 63.)

VLi 8. trükk esitab häälduse *jin*.

Joonis 63. Tsitaatsõna *yin* hääldus

Tsitaatsõnade häälduse kohta keelte kaupa võib öelda järgmist.

Ladina päritolu tsitaatsõnu ja -väljendeid oli häälduskatse sõnaloendis 12. Nende häälduses uurisin rõhku, vokaali pikkust ning tähtede ja täheühendite *c*, *ti*, *ae*, *q* hääldust. Käesolevas analüüsis loetakse originaalhäälduseks uusladina, mitte klassikalise ladina keele hääldust.

Eriti keeruliseks osutus testitavatele traditsioonilise ladina vokaalipikkusega hääldamine: *opus citatum*, *persona non grata* ja *sic!* ei hääldanud nn traditsioonilise uusladina hääldusega ükski testitav kummastki rühmast (*opus* hääldati pika *o*-ga, *non* lühikese *o*-ga ja *sic* lühikese *i*-ga) (vt analüüsi). Sõna *incognito* ja väljendi *perpetuum mobile* eri testitavate hääldustes oli kuulda rõhku eri silpides.

Nagu nt prantsuse sõnu, nii hääldati ka ladina sõnu kohati inglispärase hääldusega, nt *ad hoc*, *circulus vitiosus*.

Mittefiloloogide rühm hääldas keskmiselt 32% ladina tsitaatsõnadest ja -väljenditest nn traditsioonilise uusladina hääldusega. Filoloogid hääldasid 39% ladina tsitaatsõnadest ja -väljenditest nn traditsioonilise uusladina hääldusega. Tuleb märkida, et kõik filoloogid on õppinud ladina keelt, enamik mittefiloloogidest ei ole.

Inglise päritolu tsitaatsõnu ja -väljendeid oli häälduskatse sõnaloendis 18. Protsendiarvestusest on välja jäetud lühend CD, sest see oli kirjutatud püstkirjas.

Mõlemad rühmad hääldasid keskmiselt 64% inglise sõnadest originaalpäraselt.

Märkimisväärne on tendents, et ehkki suur hulk testitavaid hääldab inglise hääldusega teistest keeltest pärit sõnu, hääldab enamik testitavaist inglise tsitaatsõnu, nt *premium* (1. rühm u 93%, 2. rühmast 86%), *puzzle* (1. rühm 93%, 2. rühm 67%), *smoothie* (1. rühm 80%, 2. rühm 60%), *thriller* (1. rühm 93%, 2. rühm 86%), eestipärase muganenud hääldusega.

Võib üsna kindlalt väita, et kui tsitaatsõnaga paralleelselt on käibel mugand, siis hääldatakse ka tsitaatsõna mugandatult (nt *thriller*, *pulse*, *smoothie*).

Prantsuse sõnu oli häälduskatse sõnaloendis 13.

Mittefiloloogide rühm hääldas prantsuse sõnadest 21% originaalpäraselt, filoloogide rühm hääldas neist 43% originaalpäraselt.

Prantsuse sõnadest hääldati *au pair*, *buffet*, *chargé d'affaires*, *enfant terrible*, *grand prix* kohati inglise hääldusega.

Lisaks ladina ja prantsuse päritolu sõnadele hääldati mugandatult või inglispäraselt ka itaalia sõnu, nt *pizzeria*, *lamentabile*.

Ka lühendite CD ja CV hääldus oli sageli inglispärane (CD – 1. rühmast 10 ja 2. rühmast 6 juhul, CV – 1. rühmast 12 ja 2. rühmast 8 juhul).

Kui ladina ja prantsuse päritolu keelendite sõnaraamatule vastavat hääldust oli suhteliselt vähe peamiselt seepärast, et ei osatud hääldada, siis inglise omi peamiselt seepärast, et domineerisid eestipärased mugandhääldused, nt sõnas *croissant* hääldus *-oi-* mitmel juhul (mittefiloloogidel 10 juhul, mittefiloloogidel 2 juhul) kirjapildi kohaselt *-oi-*, mitte *-ua-*, nagu prantsuse keeles hääldatakse. Sageli võiski täheldada mugandhäälduse ja originaalhäälduse (või selle, mida testitav peab originaalhäälduseks) vahepealset hääldust. Sõna esiosa hääldati mугanenult, lõpp aga võõrapäraselt.

Tähelepanu äratas asjaolu, et vastajad ei kasutanud sageli neile pakutud võimalust mitte hääldada, juhul kui seda ei osatud teha, ja nägid vaeva, püüdes igal juhul hääldada.

Hääldamata jäeti järgmisi sõnu ja väljendeid: *café au lait* (1. rühm 1 korral, 2. rühm 2 korral), *caffè latte* (2. rühm 1 korral), *chargé d'affaire* (1. rühm 7 korral, 2. rühm 4 korral), *crêperie* (mõlemad rühmad 3 korral), *enfant terrible* (2. rühm 4 korral), *force majeure* (1. rühm 1 korral, 2. rühm 3 korral), *haute couture* (1. rühm 3 korral, 2. rühm 4 korral), *lamentabile* (1. rühm 2 korral, 2. rühm 5 korral), *reggae* (1. rühm 1 korral), *rejoneador* (1. rühm 6 korral, 2. rühm 9 korral), *tequila* (1. rühm 1 korral), *tête-à-tête* (2. rühm 3 korral).

VLi 8. trükis antakse mugandhääldus seitsmele häälduskatses uuritud sõnale: *catering*, *fair play*, *gigolo*, *incognito*, *mezzo piano*, *performance*, *premium*.

Mõnel märksõnal korrigeeriti originaalhäälduse esitust: *casting*, *crêperie*, *ecstasy*, *musical*, *performance*, *slogan*.

Mugandina otsustati VLi 8. trükki lisada sõna *gigolo*, samuti kaalutakse sõna *buffet* mugandina lisamist. Sõna *puzzle* otsustati tsitaatsõnana mitte enam esitada, kuivõrd see sõna on juurdunud mugandina.

5. Järeldused ja kokkuvõte

Tsitaatsõnadega seonduvat kajastatakse nii eesti teaduskirjanduses, sõnaraamatute eessõnades kui ka grammatikates napilt ja peamiselt ortograafia seisukohast. Erand on 1933. aastal ilmunud Johannes Aaviku käsitus 20 Euroopa keele hääldusest.

Eesti õigekeelsussõnaraamatud annavad üksikasjalikke koha- ja isikunimede hääldusjuhiseid keelte kaupa, samas kui isegi ei maini tsitaatsõnade hääldust. Tsitaatsõnade häälduse teemat kohtab pärast Aavikut haruharva, “Eesti keele käsiraamatus” antakse juhiseid, et tsitaatsõnu hääldatakse vastavalt päritolukeele reeglitele. Võimalik, et ÕS 2006 eessõna ei ütle midagi tsitaatsõna häälduse kohta ka seetõttu, et õigekirjutusjuhistest õigekeelsussõnaraamatutes on loobutud ja soovitatakse kasutada käsiraamatut.

Teiskeelsete sõnaraamatute eessõnades ja kasutusjuhistes pööratakse tsitaatsõnale siiski rohkem tähelepanu kui eesti sõnaraamatute sissejuhatavates osades.

Käesoleva töö eesmärk oli selgitada, kuivõrd eesti emakeelega keelekasutaja hääldab tsitaatsõna originaalkeele hääldusele lähedaselt, kuivõrd erineb filoloogi ja muu kõrgharidusega keelekasutaja (ehk 1. ja 2. testitavate rühma) hääldus ja sellest tulenevalt – millisel kujul esitada “Võõrsõnade leksikoni” järgmises trükis tsitaatsõnade hääldus. Samuti püüdis käesolev töö selgitada, mis keelest pärinevaid sõnu osatakse kõige vähem hääldada ja juhul kui eelistatakse mugandhääldust, siis millisel juhul seda tehakse ning millised häälikud kipuvad muganema.

Töö näitas, et kõige vähem osati hääldada prantsuse tsitaatsõnu ja -väljendeid (vt ptk “Analüüs ja tulemused”), filoloogid hääldasid neid oluliselt originaalilähedasemalt kui mittefiloloogid. See tulemus on ka ootuspärane, sest prantsuse keelt oldi kõige vähem õppinud ja prantsuse hääldus erineb kõige rohkem kirja pildist. Üllatavalt vähe erines ladina keelt uusladina hääldusega hääldanud mittefiloloogide ja filoloogide protsent. Erinevalt muu kõrgharidusega testitavatest on kõik eesti filoloogid ladina keelt õppinud.

Kõige rohkem osati hääldada inglise sõnu. Neid hääldasid nii filoloogid kui ka mittefiloloogid ühevõrra originaalipäraselt. (Vt ptk “Analüüs ja tulemused”.) Samas kiputi inglise sõnu eestipärase mugandhääldusega hääldama.

“Suuri sivistyssanakirja” annab mugandhäälduse käesoleva magistritöö katsete osas olevast 63 sõnast kuuele: *incognito*, *pizzeria*, *puzzle*, *slogan*, *trio*, *vis-à-vis*. (Vt käesoleva töö ptk 1.2.1.)

Käesoleva töö eesmärk ei olnud niivõrd püüd luua tsitaatsõnadele mugandhääldusi, lähtudes testitavate hääldustest, kuivõrd näidata, et keeletarvitajal on tsitaatsõnade hääldusega probleeme ja et sõnaraamatute koostamisel peaks tsitaatsõnade hääldusele enam tähelepanu pöörama. Eesti sõnaraamatutes esineb tsitaatsõnade häälduste esitusel ka ebaühtlust ja vigu, mis kipuvad korduma sõnaraamatust sõnaraamatusse, sest sageli võetakse hääldusi teistest sõnaraamatutest automaatselt üle (nt sõnale *gigolo* ekslikult itaalia päritolu ja sellest tulenevalt vale häälduse märkimine).

Ladina päritolu tsitaatsõnade häälduse esitusel on põhiküsimus vokaali pikkuse märkimine. Ladina tsitaatsõnu on “Võõrsõnade leksikoni” 8. trüki tarvis toimetanud Kaspar Kolk, kes märgib oma toimetuse kaastöös¹⁰, et ladina keele hääldus on märgitud Eestis tavapäraseks saanud saksa mõjul kujunenud traditsiooni järgi. Ladina tsitaatsõnu ja -väljendeid on toimetatud üldjuhul tuginedes “Oxford Latin Dictionary” andmetele.

Johannes Aavik leidis 1933. aastal, et eestlased oskavad saksa nimesid kõige paremini hääldada, praegusajal osatakse kõige paremini hääldada ingliskeelseid sõnu. Eri aegadel on eesti keelt mõjutanud eri keeled.

Eesti ühiskond on olnud mitmekeelne sajandeid, siin on räägitud mitmeid eesti keelest erineva hääldusega keeli, nagu nt alamsaksa, rootsi, kõrgsaksa ja vene. Laialdane võõrkeele mõju eesti keele hääldusele on hõlpsalt mõistetav. Kuni 19.–20. sajandini ei rääkinud

¹⁰ E-kiri Kaspar Koltelt 22.12.2009. Kaastöö sisaldab ladina tsitaatsõnade toimetamise põhimõtteid ja on mõeldud “Võõrsõnade leksikoni” 8. trüki eessõna jaoks.

kõrgklass eesti keelt ja on üsna loomulik nähtus, et lihtrahvas püüdis imiteerida võimalolijate keelekasutust (*acrolect*). (Pajusalu 2003) Karl Pajusalu on leidnud ka, et terved häälikuklassid, nagu näiteks afrikaadid ja helilised klusiilid, mis on iseloomulikud kõigile prestiižsetele keeltele ühiskonnas, on jäänud eesti keelele võõraks kuni viimase ajani, ilmnedes alles nüüd.

On ilmne, et paljud häälikumuutused, mis pärinevad spetsiifilisest sotsiaalsest keskkonnast, iseloomustavad nüüd kogu eesti keele foneetilist süsteemi või selle praegusi muutustendentse (Pajusalu 2003).

Kui soome keele mõju eesti keelele oli märgatav 1980ndate teisel poolel, siis alates 1990ndate algusest on valdav inglise keele tugev mõju, see kestab praeguseni ja on täheldatav mitte üksnes sõnavaras ja semantikas, vaid ka häälduses. Inglise keele intensiivne mõju eesti keelele on kestnud üle kahekümne aasta ja on täheldatav ka teiste keelte puhul kogu maailmas. (Viereck 1993: 660–664)

On igati ootuspärane, et inglise sõnu osatakse hääldada kõige paremini, sest inglise keelt ollakse kõige rohkem õppinud. Ka on enamik inglise häälikuid ja nende järjendeid raskusteta ülekantavad ega vaja lihtsustamist.

Eeltoodu valguses võib üsna loomulikuks pidada, et inglise hääldust kantakse üle ka teistest keeltest pärit sõnadele. Samuti võib inglispärase häälduse põhjuseks pidada seda, et nt ladina väljendeid kohatakse sageli ingliskeelses kontekstis, nt väljend *ad hoc* esineb sageli ingliskeelses teaduskirjanduses.

Sõnu keelest, mida õppinud ei olda, sageli hääldada ei osata (juhul kui ei ole tegemist väga tuntud sõnadega, nagu nt *perpetuum mobile*). Prantsuse, itaalia ja hispaania keelt on õppinud vähesed, seetõttu valmistab nendest keeltest pärit sõnade hääldamine raskusi. Eriti kehtib see nooremate testitavate kohta. Samas leidis ka selliseid testitavaid, kes märkisid õpitud keelteks vaid saksa ja vene keele, ent hääldasid raskusteta suurema osa inglise, prantsuse ja itaalia sõnadest originaalikohtaselt.

Tähelepanu väärib asjaolu, et inglise tekstides ei ole tsitaatsõnad ega -väljendid sageli kursiivitatud, seetõttu võib lugeja hakata pidama neid keelendeid pikemalt juurdlemata inglise keele osaks ja kanda neile üle ka vastava häälduse.

Tsitaatsõnade ja nende mugandite esitamine sõnaraamatutes paralleelselt teenib peamiselt õpetamise eesmärki, seesuguse esituse korral leiab kasutaja sõnaraamatust sõna üles ka siis, kui ta teab ainult ühte kirjakuju. Esitades sõna tsitaatsõnana (ka ebasoovitatavad) ja suunates sellelt mugandile, õpetame kasutajale, et vastav sõna on eesti keeles käibel mugandina.

Kindlasti ei saa mõistlikuks pidada selliste sõnade nagu *premium* või *pizzeria* mugandamist, sest selle järelle puudub tegelik vajadus. Keelekorraldajad soovivad *pizzeria* asemele *pitsabaari* ja *premium*'i asemele *esindus-*, *kvaliteet-*, *eliit-*.

Mugandada on otstarbekas sõna *gigolo*, VLi 8. trükk esitabki *gigolo* mugandina. Ka võiks kaaluda sõna *buffet* mugandamist, seda enam, et tegelikus kasutuses on see sõna mugandina käibel.

ÕS 2006 tsitaatsõnade häälduse esitus on mõnevõrra ebajärjekindel (vt lisa), taotledes kord ülimalt originaalipärasust (*ecstasy*, *premium*) ja teine kord vastates kirjapildile (*pizzeria*, *thriller*, *art management*).

ÕS 2006 ja EKSS esitavad sama häälduse mitmel juhul, erinedes VL 2006st, nt: *ad hoc*, *au pair*, *chargé d'affaires*, *fair play*, *gigolo*.

“Eesti keele seletava sõnaraamatu” koostamisel pole teadaolevalt häälduse esitamise põhimõtteid formuleeritud. Enamik hääldusi on üle võetud ÕSist, VList ja “Eesti entsüklopeediast”. Kui toimetajal on tekkinud probleeme häälduse märkimisega, on probleem lahendatud juhtumikaupa.¹¹

¹¹ E-kiri EKSSi peatoimetajalt Margit Langemetsalt 30.05.2010.

ÕSi toimetamisel järgmise trüki tarvis arvestatakse käesolevas töös esitatud ettepanekuid häälduse esituse muutmiseks.¹²

Arusaadavalt ei saa siiski üksnes ja alati VLi 8. trüki häälduse esitamisel arvestada katsealuste hääldust. Näiteks vaatamata sellele, et sõna *gigolo* ei häälda ükski testitav prantsuse originaalhääldusega, märgitakse see VLi 8. trükis vastava tsitaatsõna häälduseks. VLi 8. trükis esitatakse alati esikohal reeglikohane originaalhääldus. Kuna katsetest selgus, et enamik testitavatest hääldab seda sõna mugandhääldusega, lisatakse ka mugandhääldus. Samuti esitatakse märksõna mugandina. Mõnel juhul ei saa siiski arvestada testitavate hääldusega, vaid tuleb teha järeldused, et vastava keele hääldusega on raskusi. (Nt ladina tsitaatväljendi *quo vadis?* hääldusega ei tulnud toime üheksa eesti filoloogi, kes kõik on ladina keelt õppinud.)

Et üks võõrsõnastiku ülesandeid on ka õpetada õiget hääldust, siis suhtun mugandhäälduse esitusse siiski ettevaatlikult.

Mugandhääldust saab mõnel juhul lubada, kui see vastab eesti fonoloogilisele süsteemile. Kahte häälduskuju, sh üks mугanenum, on esitanud juba Aavik 1933. aastal (vt käesoleva töö ptk 1.1.1.).

Kuidagi ei saa möönda nt inglispärast ladina sõnade hääldust või prantsuspärast itaalia sõnade hääldust.

Häälduse märkimine sõnaraamatusse võib osutuda keerukaks ja jääb paratamatult mingil määral subjektiivseks, sõltudes toimetaja arusaamadest vastavas küsimuses, tema võõrkeelteoskusest ja paljust muust (vt käesoleva töö sissejuhatus: James Hartman: 2003). Reegel, mille järgi tuleb tsitaatsõnu hääldada selle keele reeglite kohaselt, kust sõna tuleb, ja võõrkeelelähedaselt (vt käesoleva töö sissejuhatus: EKK), jätab ikkagi tõlgendusvabaduse –

¹² Eravestlus ÕS 2006 peatoimetaja Tiiu Ereli ja ÕS 2013 peatoimetaja Maire Raadikuga 24.05.2010 Eesti Keele Instituudis.

kui lähedaselt siis ikkagi tuleb hääldada ja kui täpselt hääldust märkida? Ka ei saa vastava võõrkeele hääldusreegleid alati otse rakendada eesti keeles, vaid tuleb arvestada eesti keele häälduse ja grammatika võimalusi ning traditsiooni.

“Võõrsõnade leksikoni” hääldusjuhend peab sobima paljude keelte häälduste märkimiseks, paraku pole ideaalset süsteemi võimalik luua ja märgitud hääldus saab olla üksnes ligilähedane.¹³

Sõnaraamatute koostajad ja toimetajad peaksid püüdlema selle poole, et anda hääldus, mis on võimalikult originaalhäälduse lähedane, ent kasutajale võimalikult hästi arusaadav. Ka peaks sõnaraamat (nii nagu ta sisaldab juhiseid muude sõnaraamatu koostamise põhimõtete ja märksõnaartikli osade kohta) sisaldama juhiseid selle kohta, mis süsteemi ja kuidas tsitaatsõnade ja -väljendite häälduse märkimiseks kasutatakse.

Eri keeltest pärinevate võõrapärase hääldusega sõnade järjest ja ilma kontekstita lugemine ning hääldamine ei ole kindlasti autentne situatsioon. Kui inimene on häälestunud ühele keelele, siis on tal arvatavasti raske seejärel kohe öelda teisest keelest pärit sõna või lauset.

Ometi annab selline eri keeltest pärinevate sõnade järjest ja ilma kontekstita hääldamine siiski ülevaate mõnesugustest tendentsidest kõrgharidusega eesti emakeelega keelekasutaja tsitaatsõnahäälduses.

Tulemuste järgi võib välja tuua järgmised vastajate tüübid:

1. nn mässajad¹⁴, kes teavad, kuidas reegli järgi peaks hääldama, aga hääldavad nii, nagu tahavad, peamiselt eestipäraselt. Üks filoloogide rühma testitav ütles enne katset, et see, kas ta hääldab eesti- või originaalikohaselt, sõltub tema puhul sõnast ja “sellest, kuidas ta parasjagu tahab seda sõna hääldada”, nt sõna *musical* on tema arvates vaatamata kursiivkirjale mõttetu hääldada inglispäraselt;

¹³ Eesti hääldusse sobitamisel on paratamatu anda võõrkeelse sõna rõhusilbile tinglik välde ja hääldada mõnda häälikut mõneti pikemalt või lühemalt kui originaalkeeles.

¹⁴ Sellist määratlust (*rebels*) kasutab oma katse tulemusi kirjeldades Annjo K. Greenall (2005: 212–226).

2. vastajad, kes ei tea originaalkeele hääldust ja loevad lihtsalt kuidagimoodi sõna maha, kasutamata võimalust jätta sõna hääldamata;
3. vastajad, kes arvavad teadvat õiget hääldust, tegelikult eksivad enamiku tsitaatsõnade häälduses;
4. vastajad, kes hääldavad tsitaatsõnad vastavalt sõnaraamatuis märgitule, eksides mõne hääldusega.

Kui nn mässajaid on ainult filoloogide rühmas, siis 2. ja 3. tüübis on nii filolooge kui ka mittefilolooge. 4. tüüpi kuuluvad kaks testitavat teisest rühmast.

Uuele hääldussüsteemile alusepanek ja selle kasutuselevõtt “Võõrsõnade leksikonis” võimaldab seda edaspidi rakendada kõigis Eesti Keele Instituudi ükskeelsetes sõnastikes ja ühtlustada häälduse esitust neis.

Kirjandus

Aavik, Johannes 2005. 20 Euroopa keelt. Toim. Helgi Vihma. Tallinn: Johannes Aaviku Selts.

Boersma, P., Weenink, D. 2007. *Praat: doing phonetics by computer* (Version 4.6.31) [Computer program]. Retrieved October 8, 2007, from <http://www.praat.org/>.

DUDEN = Duden. Das grosse Fremdwörterbuch. Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter. 4. aktualisierte Auflage. Dudenverlage, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 2007.

Dictionnaire des Mots d'origine étrangère. Walter, Henriette; Walter, Gérard. Larousse, 2009.

EIKTS = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Enn Veldi. Eesti-inglise keeleteaduse sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003.

EKK = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000.

EKG = Eesti keele grammatika. Koostanud Johannes Valgma, Nikolai Remmel. Tallinn: Valgus, 1968.

Eesti keele grammatika I–II. Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993–1995.

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009.

EKÕS = Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat. Teine trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts Tartus. *Sine anno*.

EÕS = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. "Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu" II täiendatud ja parandatud trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1930.

EÕÕG 1936 = Aavik, Johannes 1936. Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu.

Greenall, Annjo K. 2005. To transalte or not to translate: Attitudes to English loanwords in Norwegian in: Bent Preisler, Anne Fabricus, Hartmut Haberland, Susanne Kjørbeck and Karen Risager eds. *The Consequences of Mobility*. Roskilde: Roskilde University, Department of Language and Culture, p. 212–226.

- Hartman, James** 2000. Dictionary pronunciations: mine or their or yours? *American Speech* 75/3, lk 250–252.
- Hausenberg, Anu-Reet** 2009. Kuhu lähed, eesti keel? Sõnavara muutumine jätkub. – *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 249–259.
- Jürviste, Madis** 2010. 1999. ja 2006. a õigekeelsussõnaraamatu retseptsioon. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- King, Graham** 2001. *Good Writing Guide. The Essential Guide to Good Writing*. Harper Collins Publishers, 2001.
- Kõrv, A.V.** Õpilase võõrsõnastik. Tallinn: Ilo, 1935.
- Larousse pratique. Dictionnaire du français au quotidien.** Paris, 2003.
- Leemets, Tiina** 2002. Inglise laenud ja mõjutused 20. sajandi lõpu eesti keele sõnavaras. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Leemets, Tiina** 2003. Inglise laenud sajandivahetuse eesti keeles. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8, lk 571–584.
- Le petit Robert de la langue française.** Paris: Dictionnaires le Robert, 2006.
- LES** = Ladina-eesti sõnaraamat. Koost. R. Kleis, Ü. Torpats, H. Freymann. Tallinn: Valgus, 1986.
- MKN** = Maaailma kohanimed. Peeter Päll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1999.
- Mägedi, Merike** 2003. Sõnavara võõrus. Võõrsõnad eesti tekstis. Magistritöö. Käsikiri Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudis.
- Nurm, Ernst** 1935. Ortofoonilisi küsimusi. – *Eesti Keel*, lk 185–190.
- ODFWP** = Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases. Second edition. Edited by Andrew Delahunty, first edition by Jennifer Speake. Oxford University Press, 2010.
- Pajusalu, Karl** 2003. What has changed in Estonian Pronunciation: the making of Estonian accents. – *Language in Development*. Helle Metslang & Mart Rannut (eds.). München, p. 107–114.
- Pedaja, Kati** 2006. Uute laensõnade kohanemine eesti keele morfoloogilise süsteemiga. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Raiet, Erich** 1966. Võõrsõnade kuju sõltuvus lähte- ja vahendajakeeltest tänapäeva eesti kirjakeeles. Väitekiri filoloogiateaduste kandidaadi kraadi taotlemiseks. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

RC = Le Grand Robert Collins électronique. Dictionnaires Le Robert / Sejer, 2004.

SOED = Shorter Oxford English Dictionary. Sixth edition. Oxford: University Press, 2007.

SSSK = Suuri sivistyssanakirja. Veli Valpola. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 2000.

SVL = Suur võõrsõnade leksikon. Entsüklopeediline võõrsõnastik. Koost. H. Haljaspõld. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Kirjastus Raamat, 1937.

SÕS = Suur õigekeelsus-sõnaraamat. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele- ja Kirjandusinstituut. Tartu: RK Teaduslik Kirjandus, 1948.

Zingarelli = Il Nuovo Zingarelli minore. Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli. Undicesima edizione minore. Bologna: Zanichelli, 1991.

Tauli, Valter 1968. Keelekorralduse alused. Stockholm: Eesti Raamat.

Tauli, Valter 1972. Eesti grammatika I. Soome-Ugri Keelte Instituut. Upsala.

Viereck, Wolfgang 1993. Kuidas reageerida anglitsismidele? – Keel ja Kirjandus nr 11, lk 660–664.

VL 1930–1931 = Võõrsõnade leksikon. I–VIII. Koost. H. Haljaspõld. Tallinn: Kirjastus Elu, 1930–1931.

VL 1961 = Võõrsõnade leksikon. Koost. Richard Kleis, Johannes Silvet, Eduard Vääri. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1961.

VL 1983 = Võõrsõnade leksikon. Viies trükk. Eduard Vääri, Richard Kleis, Johannes Silvet. Tallinn: Valgus, 1983.

VL 2006 = Võõrsõnade leksikon. Seitsmes trükk. Eduard Vääri, Richard Kleis, Johannes Silvet. Tallinn: Valgus, 2006.

VS 1999 = Võõrsõnastik. Tallinn: Tea, 1999.

VÕS 1946 = Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Koost. Elmar Muuk. Tartu: Teaduslik Kirjandus, 1946.

Väike võõrsõnastik. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus, 1933.

Wang, Yinquan 1999. Loanwords or foreignisms? – English Today, Vol. 15, No. 4. Cambridge University Press, lk 55–60.

WEUD = Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. New York / Avenel: Gramercy Books, 1989.

WIED = Ferdinand Johann Wiedemann. Eesti–saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk. Tallinn: Valgus, 1973.

ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat. Toim. Rein Kull, Erich Raiet. Tallinn: Valgus, 1976.

ÕS 2006 = Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Toim. Tiiu Erelt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006.

Interneti-allikad

Google = www.google.com

<http://www.eki.ee/dict/qs2006/index>

<http://www.eki.ee/dict/ekss/index>

Miten kirjoitetaan lainasanat?; <http://www.kookas.fi/articles/read/5827>

Presentation of the pronunciation of unadapted foreign words and expressions (linguistic foreignisms) in the Estonian lexicon of foreign words (*Võõrsõnade leksikon*). Summary

In Estonian, unadapted foreign words and expressions (linguistic foreignisms) are treated as purely foreign linguistic items and thus their orthography copies, to the letter, that of the original word or expression. Their pronunciation is expected to bear a close resemblance to that of the original source item (EKK: 76–77). From the structural point of view, unadapted foreign words are the most alien linguistic items of all, where even foreign letters are found acceptable.

The aim of the present Master's thesis is to develop an insight into how unadapted foreign words are pronounced in Estonian.

The study was motivated by some problems encountered in the process of editing the 8th edition of the Estonian lexicon of foreign words (*Võõrsõnade leksikon*), in particular the earlier irregularity of the way their pronunciation was marked in the lexicon as well as across different monolingual Estonian dictionaries.

The present study aims to find out whether and to what extent the users follow the the pronunciation presented in dictionaries, in particular:

1. How close is the pronunciation of university-educated native speakers of Estonian to the original pronunciation of the foreignism in its source language?
2. What is the difference, if any, between foreignisms pronounced by an Estonian philology major and by a major in some other subject?
3. Does the testee know the pronunciation rule of the foreignism? Does the testee successfully follow the rule of pronunciation achieving a pronunciation that is close to the original?

Only after having found the answers for those questions it is possible to proceed to the practical problem of finding the most rational way of marking the pronunciation of foreignisms in monolingual Estonian dictionaries of general language (above all in the lexicon of foreign words, but also in the explanatory dictionary and the orthological dictionary).

The theoretical part of the study analyses the concept of linguistic foreignism and the principles of marking its pronunciation in Estonian and other language dictionaries.

The analytical part is based on 63 entries (52 of which are unadapted foreign words and expressions) drawn from the 7th edition of the Estonian lexicon of foreign words (VL 2006), the explanatory dictionary of standard Estonian (EKSS), the Estonian orthological dictionary ÕS 2006 (ÕS 2006) and the manuscript of the 8th edition of the Estonian lexicon of foreign words (VL). The presentations of pronunciation in those sources are juxtaposed and compared with test results.

The experimental part reveals certain tendencies in foreignism pronunciation by native Estonian subjects. In a few exceptional cases adapted Estonian pronunciation is presented in addition to the original pronunciation.

The pronunciation test contained 12 foreignisms of Latin origin, while 18 were of English and 13 of French origin.

As for the Latin foreignisms, non-philologists used the so-called traditional Neo-Latin pronunciation in 32% of the cases, while philologists did the same in 39% of the cases.

The English foreignisms revealed another remarkable tendency: although a considerable number of the testees (60% of Group 1 and 20% of Group 2) pronounce non-English foreignisms (e.g. *ad hoc*) with an English-like pronunciation, most of the testees pronounce English foreignisms with an adapted, Estonian-like pronunciation (e.g. *premium* – 93% of

Group 1, 86% of Group 2; *puzzle* – 93% of Group 1, 67% of Group 2; *smoothie* – 80% of Group 1, 60% of Group 2; *thriller* – 93% of Group 1, 86% of Group 2).

It seems pretty certain that if there is an adapted form that is used in parallel with a foreignism, the foreignism is pronounced in an adapted way (e.g. *thriller*, *pusle*, *smoothie*).

On average, 64% of the English foreignisms were pronounced closely to the original, by both groups.

As for the French words, 21% of the pronounced cases sounded close to the original in the non-philologist group vs. 43% in the philologists.

The new system of marking pronunciation, developed by the author of the thesis for the Estonian lexicon of foreign words is fit for a standard applicable in all monolingual Estonian dictionaries to be published by the Institute of the Estonian Language in the future.

Lisa. Häälduskatse sõnad ja nende häälduse esituse võrdlus: ÕS 2006, VL 2006, EKSS 2009, VLi 8. trüki käsikiri

	Häälduskatse sõnad	<ÕS 2006 hääldus>	[VL 2006]	[EKSS]	[VLi 8. trüki käsikiri]	märkused
1.	aadress	.aad.res's	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	
2.	Achilleuse kand	<i>ahhilleu'se</i> (kreeka k) <i>ahhi'lleuse</i> (ladina k)	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB HÄÄLDUS	<i>ahhilleuse</i> (kreeka k) <i>ahhilleuse</i> (ladina k) kand	
3.	<i>ad hoc</i>	<i>ad hook</i>	<i>hok</i>	hook	<i>ad hok</i>	
4.	<i>art management</i>	<i>art mänedžment</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>aa(r)t mänedžmènt</i>	
5.	<i>au pair</i>	<i>o.päär</i>	<i>opē' r</i>	opäär	<i>opèer</i>	
6.	baar	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	
7.	<i>buffet</i>	<i>büfee</i>	<i>büffe'</i>	büfee	<i>büf èe</i>	kaalutakse sõna mugandamist: bufee
8.	<i>café au lait</i>	<i>kafee olee</i>	<i>kafē' ole'</i>	kafee olee	<i>kafèe olèe</i>	
9.	<i>caffè latte</i>	<i>kafē latte</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>kafèe lâte</i>	
10.	<i>casting</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>ka'-</i>	kaa-	<i>káasting, káisting</i>	lisatakse Ameerika hääldus: <i>káisting</i>
11.	<i>catering</i>	<i>keitering</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	keite-	<i>kéitaring, kéitering</i>	lisatud mugand-hääldus
12.	CD	MÄRKSÕNA LÜHENDI-LOENDIS, PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	tsee-dee	PUUDUB HÄÄLDUS	püstkirjas lühenditele hääldust ei märgi
13.	<i>chargé d'affaires</i>	<i>šaržee dafäär</i>	<i>šarže' dafē' r</i>	šaržee dafäär	<i>šaržèe dafèer</i>	
14.	<i>circulus vitiosus</i>	<i>tsirkulus vitsioosus</i>	<i>tsi' rku- -tsiō'-</i>	tsirku- tsioo-	<i>tsírkulus vitsiòosus</i>	

15.	<i>commedia dell'arte</i>	<i>kommeedia dellarte</i>	<i>kome´ - -a´r-</i>	kommee-	<i>komméedia dellárte</i>	
16.	<i>crêperie</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>kreperi´</i>	kreperii	<i>kreprii, kreperii</i>	
17.	<i>croissant</i>	<i>krua.saan</i>	<i>kruasa´(n)</i>	kruasaan	<i>kruassaa(n)</i>	
18.	<i>curriculum vitae</i>	<i>kurri´kulum viitã</i>	<i>kurri´k- vītã</i>	kurriku- viitã	<i>kurriikulum vītã</i>	
19.	CV	MÄRKSÕNA LÜHENDILOENDIS: <i>tsee-vee</i>	PUUDUB HÄÄLDUS	tsee-vee	PUUDUB HÄÄLDUS	püstkirjas lühenditele hääldust ei anta
20.	<i>dolce</i>	<i>doltše</i>	<i>-tše</i>	doltše	<i>dóltše</i>	
21.	<i>ecstasy</i>	<i>ekstösi</i>	<i>ekstösi</i>	ekstasi	<i>ékstasi</i>	
22.	<i>e-mail</i>	<i>iimeil</i>	<i>īmeil</i>	ii-meil	<i>īmèil</i>	
23.	<i>enfant terrible</i>	<i>anfa´n teri´bl</i>	<i>a(n)fa´(n) teri´bl</i>	a(n)faa(n) teriibl	<i>a(n)fàa(n) terriibl</i>	
24.	<i>establishment</i>	<i>istã´blišment</i>	<i>ištã´blišmõnt</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>istãblišmènt, estãblišmènt</i>	
25.	<i>fair play</i>	<i>fäär plei</i>	ALLMÄRK- SÕNA: <i>fēr plei</i>	fäär plei	<i>fäär plei feə plei</i>	
26.	<i>force majeure</i>	<i>forss mažöör</i>	ALLMÄRK- SÕNA: <i>fors mažöör</i>	fors mažöör	<i>forss mažöör</i>	
27.	<i>gigolo</i>	<i>džigolo</i>	<i>ži´ _</i>	džigolo	<i>žigolòo, gígolo</i>	lisatakse mugand- hääldus <i>gígolo</i> ja mugand gigolo
28.	<i>grand prix</i>	<i>gran pri</i>	<i>gra(n)prī</i>	gran prii	<i>graa(n) prii</i>	
29.	<i>happening</i>	<i>häpening</i>	PUUDUB HÄÄLDUS	háp-	<i>hápening</i>	
30.	<i>haute couture</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>ot kutü´r</i>	ot kutüür	<i>oot kutiüür</i>	
31.	<i>incognito</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>-ko´ -</i>	-ko-	<i>inkóognito, inkógnito</i>	
32.	<i>kamikaze</i>	<i>-katse</i>	<i>-tse</i>	-dze	<i>kamikátse</i>	
33.	<i>lamentabile</i>	<i>-taa-</i>	<i>-ta´-</i>	-taa-	<i>lamentáabile</i>	

34.	<i>management</i>	<i>mānidžment</i>	<i>mānidžmōnt</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>mānedžmènt</i>	
35.	<i>mezzo piano</i>	<i>metso piaano</i>	ALLMÄRK- SÕNA <i>metso</i> -a'no	ALLMÄRK- SÕNA <i>metso</i> PUUDUB HÄÄLDUS	<i>métso pjáano,</i> <i>métso piáano</i>	
36.	<i>musical</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>mjūzikōl</i>	mjuuzikāl	<i>mjūuzik(ä)l</i>	
37.	Newfoundlandi koer	<i>njuu.faundlāndi</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB HÄÄLDUS	<i>njúufaund- lāndi, njúu- faund- lāndi koer</i>
38.	<i>nolens volens</i>	<i>noolens voolens</i>	<i>nō_</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>nóolens vólens</i>	
39.	<i>opus citatum</i>	<i>opus tsitaatum</i>	<i>tsita' _</i>	tsitaa-	<i>ópus tsitàatum</i>	
40.	pasta	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	
41.	<i>performance</i>	<i>pöfo' möns</i>	<i>pöfō' möns</i>	pöfoomöns	<i>pö(r)fóomöns,</i> <i>pe(r)fóomans</i>	
42.	<i>perpetuum mobile</i>	<i>perpe'tu-um moobile</i>	<i>_pe' _ mō' _</i>	-tu-um moo-	<i>perpétu,um móobile, perpéetum móobile</i>	
43.	<i>persona non grata</i>	<i>persoona noon graata</i>	ALLMÄRK- SÕNA <i>nōn</i> <i>grā_</i>	-soo- noon graa-	<i>persóona noon gráata</i>	
44.	<i>pizzeria</i>	<i>pitseeria</i>	<i>_tseri' a</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>pitseríia</i>	
45.	<i>premium</i>	<i>priimiöm</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>prìimiöm, prèemium</i>	lisatud mugand- hääldus
46.	<i>puzzle</i>	<i>pazl</i>	<i>pazl</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB HÄÄLDUS	tsitaatmärk- sõna välja
47.	<i>quo vadis?</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA, QUO VADIS, DOMINE: <i>kvō vā_</i>	kvoo va-	<i>kvoo váadis</i>	
48.	<i>reggae</i>	<i>rege(i)</i>	<i>rege(i)</i>	rege(i)	<i>rége(i)</i>	
49.	<i>rejoneador</i>	<i>rehho-</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>rehhoneadòor</i>	

50.	<i>sic!</i>	<i>siik</i>	<i>sĩk</i>	siik	<i>siik</i>	
51.	<i>slogan</i>	<i>slõugan</i>	<i>slõugõn</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>slõugan</i>	
52.	<i>smoothie</i>	<i>smuudi</i>	PUUDUB HÄÄLDUS, VIITEMÄRK- SÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>smúuθi</i> , <i>smúuti</i>	jääb viitemärk- sõnaks
53.	šokolaad	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	
54.	zooloogia	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	
55.	<i>tequila</i>	<i>tekiila</i>	<i>tekĩ_</i>	tekii-	<i>tekíila</i>	
56.	<i>tête-à-tête</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>tetate´t</i>	tet a teet	<i>tetatèt</i>	
57.	<i>thriller</i>	<i>triller</i>	<i>_ilõ</i>	PUUDUB HÄÄLDUS	<i>θrìl̩ə(r)</i>	jääb viitemärk- sõnaks viitega sõnale <i>triller</i>
58.	trio	<i>trio, tri-o</i>	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	<i>tríio</i>	
59.	vaakum	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	PUUDUB HÄÄLDUS	
60.	<i>vis-à-vis</i>	<i>vizavi´</i>	<i>vizavi´</i>	vizavii	<i>vizavìi</i>	
61.	<i>voodoo</i>	<i>.vuu.duu</i>	<i>vūdū</i>	vuuduu	<i>vùudùu</i>	
62.	<i>yang</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	PUUDUB MÄRKSÕNA, ON YIN-YANG [JIN-JANG]	jang	<i>jang</i>	
63.	<i>yin</i>	PUUDUB MÄRKSÕNA	<i>jìn</i>	<i>jìn</i>	<i>jìn</i>	